

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

EFTERLADTE

ERINDRINGER

OG BETRAGTNINGER

AF

H. A. MALLING

FORHEN AMTSFORVALTER OG AKTUAR I HUSUM AMT

KJØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG.

H J A R L .

En Ungdoms Historie.

Af

EINAR CHRISTIANSEN.

6 Kr.; eleg, indb. 7 Kr. 75 Øre.

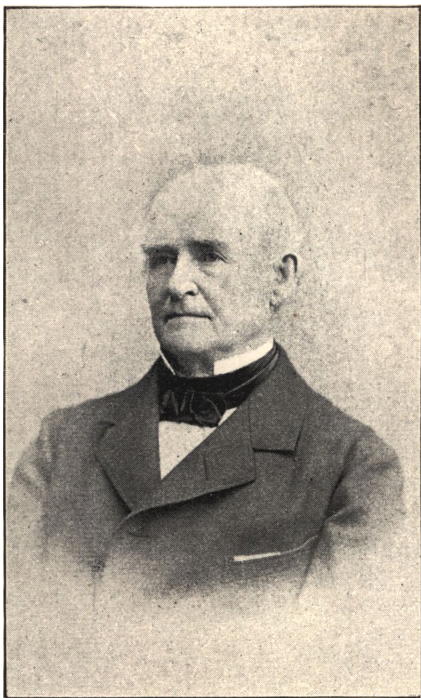
FAMILIEN WÖRMER.

Fortælling

af

CHARLES LAUTRUP.

2 Kr. 50 Øre.

H. A. MALLING.

EFTERLADTE

ERINDRINGER

OG BETRAGTNINGER

AF

H. A. MALLING

FORHEN AMTSFORVALTER OG AKTUAR I HUSUM AMT

KJØBENHAVN

GYLDENDALSKE BOGHANDELS FORLAG (F. HEGEL & SØN)

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)

1894

Til Læserne.

Naar man læser Fortaler, — hvilket nogle Mennesker ikke pleie at gjøre — synes det, som om Flertallet af Forfatterne ere overordentlig beskedne. Om dette nu virkelig er Tilfælde, skal her ikke nærmere undersøges. Saa meget er vist, at nærværende Indledning ikke er skreven for at fremhæve Forfatterens Beskedenhed, men kun for at sige, at han agter at vise sig i det Følgende som han er; og hvad hans Betragtninger angaaer, saa kan man disputere derom, men de anførte Fakta indeholde Sandhed og kun Sandheden.

Det er sagt, at Enhver burde føre en Dagbog, optegne hvad han har oplevet, og hvad han har tænkt derved, nu vel, kjære Samtidige, Du og jeg have gennemlevet en Periode, rigere end mangan anden paa store Begivenheder, og, hvor høit eller lavt vi end have staaet paa Livets Trappetrin, Enhver af os er mere eller mindre bleven paavirket af disse Verdensbegivenheder og kan fortælle om dem.

Flere af mine Venner have opfordret mig til at beskrive mit Levnet og særlig slesvigske Tilstande. Jeg har svaret dem med det bekjendte »for sildig!« Dette Svar kan jeg desværre endnu give, og det er kun, fordi en uheldig Fredsslutning har berøvet mig al Udsigt til at gjenvinde min forrige Embedsstilling og givet mig den fornødne Tid, at jeg har besluttet at gjøre et Forsøg i en Retning, i hvilken min Pen hidtil har været ganske uøvet. Da jeg ikke har andre Hjælpekilder til Disposition end min Hu-kommelse, saa kan det naturligvis ikke være min Hensigt at levere et historisk Arbeide. De Begivenheder, som jeg har været Vidne til, ere for største Delen ikke tidligere beskrevne, og nogle af dem kaste et saadant Lys paa den almindelige Situation, at denne vil vise sig lidt anderledes, end den i Almindelighed er bleven opfattet.

Vel ere de Forhold, hvori jeg har levet kun smaa, men det er ikke blot seet fra Toppen, at en Gjenstand viser sig hel og holden som den er, fra neden betragtet vil den fremtræde i en noget forandret Skikkelse.

Det er altsaa kun Optegnelser, nedskrevne i mit Livs Aftenstund. Et Forsøg paa at fremstille et Livsbillede, som maaske kan interessere dem, som have staaet mig nær. Mange er det ikke, hvilket vel har sin Grund i Tidsforholdene, eller ogsaa i mig selv.

Om dette Forsøg vil lykkes eller ikke, det maa Læseren bedømme.

I ethvert Tilfælde, tænker jeg, vil det gaae mig som den gamle Posthest, der først krymper sig ved at komme i Tøiet, men siden, naar den er bleven varm, gaaer frem uden at ændse gamle Saar og ømme Steder.

Vi ville da skride til Værket, maaske kan det ogsaa lykkes mig at vække en Smule Interesse.

I.

I Barnealderen.

1807—1820.

Min Fader var en dansk Mand, min Moder var fra Haderslev. Kort før min Fødsel flyttede mine Forældre fra Jylland til Holsten.

Den 23de December 1807 er jeg født i Langenfelde, et Grændsetoldsted i Nærheden af Altona, berømt, eller berygtet, fordi de Reisende der bleve visiterede.

I mit Fødselsaar blev Rigets Hovedstad ødelagt og Flaaden røvet af Englænderne. Ofte har jeg i mit senere Liv, under en frugtesløs Kamp for Monarkiet og den kongelige Sag, tænkt paa dette ominøse Aar, i hvilket Fædrelandet modtog det første Stød hen imod Afgrunden.

Min Moder pleiede at sige, at jeg var en Julepresent. Dette var mig ikke ubehageligt at høre, thi, — sluttede jeg med drengøvigtig Forfængelighed, »Juleforæringer høre til de behageligste Gaver, altsaa —«.

Denne Foræring kunde forresten let være bleven given i Hamborg, og saa var jeg kommen til Verden som Republikaner, eller ogsaa som en halv Franskmand. Mine Forældre havde nemlig været paa Komædie i Hamborg og havde forsinket sig. Da de ankom til Porten, var man netop i Begreb med at lukke den, og at bringe Nøglen til den daværende franske Magthaver, hos hvem den gjemtes om Natten. Kun den Omstændighed, at man vilde have knust Hestenes Hoveder hvis man havde slaæet Porten i, bevirkede et »Passirt«. Min Moder var bleven noget alarmeret, og kort efter Hjemkomsten meldte min Ringhed sig som ny Verdensborger.

Mine Erindringer begynde med mine Forældres Sølvbryllup, eller rettere med den ved denne Leilighed fortærede Krebsesuppe. Familiefesten blev høitideligholdt paa Solabona — nuværende Vandkur-Anstalt i Eidelstedt — den 12te September 1812, og de med Kjødfars fyldte Krebseskaller, som svømmede i Suppen, staae endnu i levende Erindring for mig; det synes altsaa som om de første Indtryk hos mig have taget deres Vei gennem Maven.

Efter denne Fest taber Alt sig igjen i Mørket, dog foresvæve mig nogle uklare Billeder fra den bevægede Krigstid, som endtes med Freden i Kiel 1814.

Denne Fred gav Staten det andet Stød.

Ligesom indhyllt i en Taage seer jeg endnu en broget Vrimmel af Napoleonske Officerer, franske Kolonner med forslidte Uniformer og sønderrevet

Fodtøi, danske Soldater i røde Trøier, skjæggede Kosakker og Bashkirer med spids Hat, Bue og Pilekoger. Endnu lyder undertiden de franske Skildvagtters »qui vive« i mine Øren. Hvad alt dette havde at betyde, vidste jeg naturligvis dengang ikke. Først i en modnere Alder fik jeg Lys i Sagen og erfarede da, hvor forviklede Forholdene i Aaret 1813 havde været ved Hamborg; hvorledes Marechal Davout endnu havde holdt denne By besat efterat Keiserens Stjerne var dalet; hvorledes Kong Frederik den Sjette havde vaklet i sin Politik, saa at endog vore Tropper engang opererede mod de Allierede ved Elben, skjøndt vi dog hidtil havde været Napoleons Forbundsfæller; hvorledes Franskmændene havde taget nogle Soldater tilfange og med Forbauselse seet, at det var Danske; hvorledes Præsident Kaas senere maatte reise til Dresden og af Keiseren barsk blev modtaget med de Ord: »Eh bien, Monsieur de Kaas, votre roi me fait la guerre, le lion dort, mais il n'est pas mort!«

Da vidste jeg, hvorfor jeg havde seet min ældre Broder, en dansk Artilleri-Officier,*) holde ved Siden af røde Ryttere med Sabeltasker, ikke danske Husarer, men danske Kosakker; da vidste jeg ogsaa, hvorfor min Fader meget bevæget havde taget Afsked fra min Broder, da denne med nogle Kanoner blev kommanderet frem, for at beskyde Franskmændene paa Øerne i Elben.

*) Kapitain i Artilleriet Peder Pedersen Malling, f. 25/11 1792, d. 26/1 1835.

Min Fader var dengang Civilembdsmand, men havde tidligere været Kavalleri-Officier og var som saadan en ivrig Beundrer af Napoleon. Denne Beundring besjælede ikke de Mennesker, han levede iblandt, han stod derfor ene og var som Følge heraf ofte mørkt stemt og taust indesluttet. Ogsaa dette kunde jeg først forstaae, da jeg senere selv stod isoleret i Verden.

Man maa imidlertid ikke troe, at Holstenerne, fordi de hadede Keiseren, allerede dengang vare tilbøielige til Seperatisme, de ansaae sig tvertimod for danske Statsborgere og kaldte sig endogsaa, i det mindste ligeover for Udlændinge, Danske.

Kong Frederik den Sjette var høit elsket, hvilket bekræftes ved følgende lille Træk: Da Kongen kom tilbage fra Wien, hvor han, som bekjendt, havde vundet alle Hjerter, men ikke en eneste Sjæl, blev der paa mit Fødested opreist en Æresport og et stort Dannebrogflag blev laant i Altona. Da denne Fane nu blev sat op paa bemeldte Port, saa man i det hvide Kors Bogstaverne *K. D. H. F.*, man spurgte forundret, hvad dette skulde betyde, og da et lyst Hoved blandt Mængden raabte, det betyder: »*Krönt den holden Frederich*«, blev der en almindelig Jubel. Hine Bogstavers egentlige Betydning var: »*Königlich dänische Härings-Fischerei*«.

Enhver, som i hine Tider har seet Dannebrog vaie ved Elben har vist aldrig istemt det Ønske, at have den flyttet derfra.

»Mais pour revenir á nos moutons«. Kosakkerne herjede Landet, og der blev usikkert i Elb-Egnen. Min Fader bragte sin Kasse i Sikkerhed til Odense og drog med min Moder til Altona. Mine ældre Søstre, min yngre Broder og jeg bleve med Gouvernanten og en gammel, tro Kudsk sendte til min Onkel, Pastor Aagaard i Aller ved Christiansfeld. Ikke langt fra Itzehoe var Veien spærret af en Mængde Stude, som vare bestemte for Armeen. Da vi med nogen Møie vare komne igjennem, red en dansk Officier hen til Vognen, og jeg hører endnu, hvorledes han raabte: »Mine Damer, hvis De ville have Forspænd, saa skynd Dem at komme til Byen før mig, thi jeg har Ordre til at rekvirere alle der-værende Heste.« Ellers erindrer jeg ikke noget Mere om Reisen.

Dette var min første Flugt for Fjenden, det skulde ikke blive den sidste.

Livet, eller rettere de Løier, vi gjorde i Aller-Præstegaard, have indpræget sig dybt i min Erindring. Min Onkel var en Særling. Han gik i Seng med Hønsene, og naar han om Eftermiddagen Klokken fire havde trukket sig tilbage i sin lumre, ogsaa om Sommeren ved Kakkelovnsild opvarmede Studerestue, saa kom han ikke frem igjen før næste Morgen. Hans Forsvinden var Signal til et forfærdeligt Spektakel. Jeg havde tre Fætttere og fire Cousiner, dels voxne, dels halvvoxne. Disse angav Tonen og holdtes ikke synderlig i Ave af min godmodige Tante. Vi glede ned af Straataget paa Sidebygningen;

vi lode Ænder flyve ned fra Kirketaarnet; vi kastede Frøer i Dammen for at bibringe dem Begyndelsesgrundene i Svømmekunsten og rede paa Ungkvæget Volte i Præstegaarden, ved hvilken Leilighed jeg engang af en ung ubændig Oxe noget ublidt blev placeret paa en Mødding. Disse uskyldige Løier bleve ogsaa afbrudte ved Krigstrouben.

Kosakkerne nærmede sig og min Onkel sendte, for Sikkerheds Skyld, sine ungdommelige Gjæster til Herrnhuterne i Christiansfeld.

Min Søster kom i den saakaldte »Mädchenanstalt«, men min Broder og jeg maatte, som Væsener masculini generis, i den saakaldte »Knäbchenanstalt«. Hvorledes jeg er kommen derhen, veed jeg ikke, men jeg erindrer tydeligt, at jeg om Morgenen i Halvmørke vaagnede i en stor Sovesal. Her løb mange Drengene om i Slobrok og opfyldte mig med Skræk. Jeg opløftede et forfærdeligt Brøl og blev deri ærligt understøttet af min yngre Broder. Vor Hylen har formodentlig rørt Forstanderne, thi det blev nu, i Betragtning af vor spæde Alder, tilstedet, at vi burde opholde os hos vore Søstre. Her nød jeg den Ære, at Kosakgeneralen Tettenborn kneb mig i Øret. Han sagde: »He! Du kleiner Zollverwalter!« Formodentlig har han derved tænkt paa Toldkassen i Langenfelde, som han ikke havde faaet fat paa.

Da vi efter Freden kom tilbage til vort Hjem, var Huset, som havde været meget ødelagt, igjen istandsat, men med Forundring lyttede jeg til Tjenestefolkenes Fortælling, hvorledes Loftet i Værelserne

havde været sværtet af Ild, hvorledes Hestegjødningen flere Fod høit havde ligget i Salen o. s. v. Med en vis Frygt betragtede jeg de Steder paa Dørene, som havde været gjennemboret af Flintekugler; min Fader havde nemlig, til en Erindring ladet disse Steder male med mørk Farve, saa at de vare afstikkende paa Dørenes lyse Flade.

Min første Undervisning fik jeg hos Gouvernanten og jeg har vistnok været en slem Krabat, thi mine Fingerspidser gjorde hyppigt Bekjendtskab med Opdragerindens Lineal. Disse Korektioner bleve fra min Side optagen med Brøl, og jeg pleiede efter Exekutionen at styrte ud for at putte mine brændende, hede Fingre i en Spand Vand eller i Sneen. Jeg maa iøvrigt have lært med Lethed, i det mindste nærrede min Fader store Forventninger om mig og yttrede sig undertiden desangaaende i min Nærværelse. Ak! Hvor lidet skulde disse Forventninger gaae i Opfyldelse!

Forøvrigt bleve min Broder og jeg fornuftigt opdragen og især legemligt hærdede. Vi vare bestandig i det Frie uden Hoved- og Halsbedækning, sædvanlig ogsaa uden Strømper i Støvlerne. Vor Nabokone, en tyk Gjæstgiver-Madam, der hele den lange Dag sad i sin Lænestol og klagede over »den grusomme Kjedsommelighed,« pleiede derfor at kalde os »Jerndrengene«, og mangt et Suk har hun udstødt, naar vor Legekammerat, hendes forkjælede Jacob, blev syg, fordi han ikke uden Skade kunde udføre, hvad vi udøvede.

Da jeg var ti Aar gammel, begyndte jeg at lære Latin. Jeg var ikke bange for at declinere mensa, mensa, mensam, men for at gaae hjem i Mørke fra Privattimerne i Altona. Det var næsten en halv Mil, jeg havde at gaae. Først maatte jeg forbi den uhyggelige Mark med Krudt-Taarnet, hvor man i Krigens Tid havde nedgravet de Franskmænd, som vare døde af Blodgang, og hvor man nu opbevarede Knoklerne, for i England at lade dem male til Gjødning; saa kom Høien, hvor Skarpretteren havde foretaget sin sørgelige Gjerning. Havde jeg disse skrækkelige Steder bag ved mig, saa maatte jeg passere den berygtede Vei ved »Diebshaus« Møllen, der tidligere blev gjort usikker ved alskens Pak. Værst for mig var Halvmørket, saa troede jeg overalt at se noget Forfærdeligt; bedre gik det, naar det var helt mørkt, thi saa stak jeg, med Fortvivlelsens Mod, Hænderne i Lommen og ilede fremad, indtil jeg saae Lysene i de første Huse ved Langenfelde. Var jeg feig, eller var jeg for lille til saaledes ene at stødes ud i den mørke Verden?

Da mine Søsterers Opdragelse var endt, blev Gouvernanten bortsendt og jeg fik en studeret Huslærer. Nu var jeg altsaa fri for Vandringen til Altona, men jeg kom fra Scylla i Charybdis. Min Informator ved Navn John Dede, senere Professor ved Universitetet i Dorpat, var en forunderlig Person. For det første lærte jeg ikke Noget under ham, og for det andet havde han et langt Piberør, hvormed han efter Luner og Indfald ofte uretfærdigvis bearbejdede min

Ryg. Ethvert ufortjent Slag erindrer jeg endnu, de retfærdige Straffe derimod har jeg glemmt. Man seer altsaa, hvor vigtig justitia distributiva er ved Børneopdragelsen. Andre Rædsler manglede heller ikke. Tvende Giftmordere bleve henrettede ved Pinneberg, og til dette blodige Skuespil bleve min Broder og jeg førte af den vakkre Præceptor. Denne Exekution gjorde et uudsletteligt Indtryk paa mig. Neppe var jeg denne Dags Aften falden i Søvn, saa foer jeg forfærdet op igjen og styrtede, med min Broder, i bar Skjorte ned ad Trappen ind i Dagligstuen til mine Forældre, og kun med Møie lykkedes det at berolige os.

Min Fader indsaae vel, at denne Pædagog ikke duede til Noget, thi nogen Tid derefter forlod han os, og jeg kom paa Gymnasiet i Altona.

Naar jeg nu, efter saa mange Aars Forløb, tænker tilbage paa mit Fædrehjem, saa gribes jeg af en vemodig og længselsfuld Følelse. Hvor er det nu, hint Tilflugtsted, til hvilket jeg som Barn saae hen med saa fuldkommen en Tryghed? Hvor er nu den Plet, jeg mindes med saa megen Kjærlighed? Hvor skjøn var ikke den uigjenkaldelig svundne Tid, jeg henlevede der!

Endskjøndt min Fader havde et af de mest indbringende Embeder i Landet, herskede der hjemme dog den største Simpelhed. Den nuværende Generation vilde med Spot see ned paa de simple Møbler, den solide Kost, Talglysene og den beskedne Klædedragt. Vi kjendte imidlertid ikke noget Bedre og vare til-

fredse med det, vi havde. Chauseer og Jernbaner fandtes jo dengang ikke i Landet. Reisevognene slæbtes paa den daarlige Stenbro eller dybe Sandvei frem af tre undertiden fire Heste. De fleste Reisende kom fra Kiel og naaede Hamborg først efter to Dages Forløb. Nu tilbagelægger man, flyvende paa en Sopha, denne Strækning i nogle Timer. Hine Reisekarether bragte os mange Fremmede, Kjøbenhavnere, som reiste udenlands og havde Anbefalingsbreve fra min Faders Broder, Geheimeraad Ove Malling.

Disse Gjæster modtoges venligt og beværtedes godt efter daværende Forhold. Stundom blev dette Liv min Fader noget for broget, og han pleiede da at sige: »Her er ligesom i et Værtshus!«

Der har maaske været mange bekjendte Personer blandt disse Reisende, men jeg husker dem ikke. Kun Enkelte ere indprægede i min Hukommelse, fordi der ved deres Fremtræden har været Omstændigheder, som maatte gjøre Indtryk paa et Barn. I Almindelighed undrede jeg mig meget over, at disse Folk fandt det uvant og nyt, som var bekjendt og dagligdags for mig. Der var f. Ex. »Mozart's bedrøvede Enke«, som hun kaldtes i Altona. Hun ægtede, som bekjendt, Etatsraad Nissen*) og besøgte med denne sin anden Gemal ikke saa sjelden mine Forældre. Jeg interesserede mig dengang endnu

*) Georg Nicolai Nissen, dansk Diplomat, f. 1761, død i Østrig 1826; Mozarts Enke, Constanze Weber, døde 1842, 85 Aar gammel.

ikke for den store Tonedigter, og havde formodentlig aldeles glemt hans Enke, hvis ikke Følgende havde tildraget sig: Ægteparret var bleven indbudt til en Tirsdag Middag, men kom af en Feiltagelse allerede om Mandagen, og var det mig slet ikke ukjært, at den ophængte, med længselsfulde Blik af mig be-
 tragtede, store Kalvesteg blev nedtaget en Dag tidligere end det var bestemt. Atter den forbistrede Mave som Erindringskanal! Ellers erindrer jeg kun, at Damen havde lange, nedhængende Lokker, som gav hende et smægtende Udseende, og at hun efter Bordet sædvanlig sagde til en af mine Søstre: »Ak, Kjære, nu en Vise af min udødelige Mozart.« Disse Ord behagede mig ikke. For naturligt opdragne Børn er al Affektation modbydelig.

Fremdeles husker jeg Professor L. Kruse, ikke fordi denne Mand var en bekjendt Forfatter, men fordi min Fader, da Professoren mødte anden Gang hos os, sagde til den anmeldende Tjenestepige: »Jeg er ikke hjemme.« Dengang kunde jeg ikke fatte, hvorledes man kunde afvise en Professor. Senere har jeg erfaret, at bemeldte Litterat, just ikke for sin Dyds Skyld, i Kjøbenhavn havde erholdt et consilium abeundi. Dette har min Fader formodentlig havt Kundskab om og derfor ikke villet modtage Manden.

Der bestod et Venskabsforhold mellem den berømte Skuespiller og Digter Friedrich Ludwig Schröder og min Fader. Førstnævnte boede, efterat han havde opgivet Bestyrelsen af det Hamborgske Theater, i Relling, en Landsby tæt ved Pinne-

berg, og der var min Fader en hyppig og gjerne seet Gjæst. Det har været mig en Gaade, hvad der kan have ført den feirede Kunstner og den gamle Kavalleri-Officier, der dog vare og maatte være helt forskjellige Mennesker, sammen. Senere har jeg i Biographierne over Schröder fundet, at han har været Forstander ved Frimurerlogen i Hamborg, min Fader var Skatmester ved Logen, og herved vil Gaaden finde sin Løsning. Da Schröder allerede døde 1816, saa kan jeg af egen Anskuelse naturligvis ikke melde Noget om hans Liv. Kun om hans Begravelse kan jeg berette, thi jeg mindes tydeligt, hvorledes det høitidelige Sørgetog om Natten kom forbi vort Hus, og hvorledes der i denne Anledning var sat brændende Lys i alle Vinduer. Mine Forældres Bekjendtskab med den Schröderske Familie har imidlertid indirekte havt en ikke ubetydelig Indflydelse paa mig. Schröder havde nemlig været saa venlig at overlade min Fader tre Pladser i Theatrets Direktionsloge, og denne Begunstigelse lod hans Enke vedvare. Derved blev jeg bekjendt med samtlige Theaterkontroleurer og kunde gaae, hvorhen jeg vilde. Som Gymnasiast undlod jeg ikke jevnlig at gjøre Brug af dette Privilegium. Naar jeg blot kunde opdrive Pengene til den fatale »Thorsperre« i Hamborg, gik jeg i Theatret og et mægtigt Indtryk have de dramatiske Præstationer gjort paa mit ungdommelige Sind, idet de først vakte Sandsen for det aandig Skjønne hos mig, ja, jeg troer, de have givet mit Indre en bestemt Retning for hele Livet. Uden dem var jeg

bleven et andet Menneske, det føler jeg sikkert. Den berømte Devrient har jeg seet som Shyloch i »Kjøbmanden fra Venedig«; Jaromir i Grillparzers »Ahnfrau« har opfyldt mig med Rædsel, saa at jeg neppe vovede at gaae hjem. Hvor hævede sig ikke mit Bryst, naar jeg saae den udmærkede Skuespillerinde Stich som »Pigen fra Orleans«! Med Henrykkelse tænker jeg endnu paa den yndige Antoinette Steiger og hendes Søster Madame Lebrun. Sidstnævnte optraadte som »Preciosa«, og saa ofte dette Stykke blev spillet, maatte jeg derhen. Den herlige Musik begeistrede mig og den romantiske Situation var ganske efter min daværende Smag. Jeg har endnu længe efter havt en vis Forkjærlighed for Zigeunere, og denne forsvandt først, da jeg som Embedsmand ved Eideren forefandt Zigeunerfamilier i mit Distrikt.

Disse Skuespil bevirkede ogsaa, at jeg var utrættelig i at læse æsthetiske Værker. Det var iøvrigt en Feil, at man tillod mig at læse Alt, hvad jeg kunde faae fat paa. Claurens Fortællinger og Wielands Digte kunne vistnok ikke kaldes en for en Dreng passende og uskadelig Læsning.

II.

Paa Gymnasiet i Altona.

1820—1822.

Mange Forfattere have ivret mod de tydske Studenters Færd, det saakaldte »Burschenwesen«.

Det har tilvisse nogle Skyggesider, men ogsaa sine lyse Sider. Saameget er dog vist, at det bliver aldeles forkasteligt, naar det faaer Indpas i de lærde Skoler. Dette var Tilfældet med »Christianeum« i Altona. Da jeg kom derhen, var det kun nogle Aar siden Festen paa Wartburg var bleven feiret. »Burschenschafterne« florerede, man talte om »Sorte«, »Amicister«, »Unitister« og alle mulige andre »Ister«. Den saakaldte »Geheimbündelei« var Mode og fandt Efterabelse endogsaa i Secunda, hvori jeg var bleven placeret efterat have bestaaet examen rigorosum.

Man fandt her et Forbund, hvor man ved Optagelsen ridsede Medlemmerne i Armen; men hvad der skete med de Blodsdraaber, som trængte frem, veed jeg ikke, da jeg ikke har været Medlem af dette ophøiede Forbund. Jeg holdt mig til et

Broderlav, som, uden Mysterier, beskjæftigede sig med legemlige Øvelser. Vi havde Skjolde med pragtfulde, forgyldte Deviser. Mit Skjoldmærke var: »Seier eller Død«. Ligesom de homeriske Helte kastede vi vore Landser, d. v. s. vældige Bønnestager, imod hverandre og førte ofte en frygtelig Kamp i Rainvilles Have. Hvad enten nu det Hele fik et altfor barnagtigt Anstrøg, eller der har været andre Grunde, nok, vort Forbund blev af de større Commilitoner sat i »Verruf« og opløstes med Vemod. En alvorligere Vending fik dette quasi Studenterliv, da jeg efter et Aars Forløb kom op i Prima. Her befandt jeg lille Fyr paa neppe 14 Aar mig blandt lutter voxne, og for en Del allerede skjæggede Mennesker paa 18 til 21 Aar. For at være deres Lige maatte jeg altsaa anstrenge mig og lod mig bevæge af mine Kammerater til alle mulige gale og dumme Streger — jeg var stolt af at kunne kalde de lange Karle saaledes — saa at jeg snart blev en »famos« lille Karl.

Naar jeg tænker tilbage paa hin Tid, falder Hoffmanns bekjendte »Kater Murr« mig uvilkaarlig ind. Ligesom Murr gik jeg paa Kommers. Min første »Katzpunsch« bestod i Stikkelsbærvin, og den derpaa følgende »Katzenjammer« var af en saadan Beskaffenhed, at jeg stedse har beholdt en grundig Modbydelighed for dette Fluidum. Ligesom Murr havde jeg en Duel, og det ikke paa »Kradnsning« eller »Bid«, men med blanke Vaaben i Fægtesalen. Min Modstander var meget større og stærkere end jeg. Der-

for vaskede mine Venner i flere Uger før Kampen daglig mine Arme i Eddike. Dette hjalp ikke meget, thi den Store slog stedse min Kaarde tilside, og jeg har endnu Ar paa mit Legeme, som Tegn paa Kræfternes Ulighed. Men hvorledes gik det med Læsningen? Ak! Man bliver ikke nogen »famos« Karl ved at hænge over Bøgerne, og jeg behøver derfor ikke at sige mere derom.

Disciplinen paa denne Lærestalt var saa slet som mulig. Direktør Struve — den berømte russiske Astronomes Fader — var vel en dygtig Matematiker, men han var aldeles forvoxen og havde et besynderligt Væsen. Han kunde derfor ikke sætte sig i Respekt hos os og blev forhaanet ved enhver Leilighed. Rektoren, Professor, senere Etatsraad Clausen, Theologen og Professor H. N. Clausens Farbroder, var en Pedant, som skrev Vers, og kaldtes Jambe-Professoren, fordi han stedse digtede i dette Versemaal. Et af hans Digte har, saavidt jeg erindrer, den kraftige Titel: »Mordbrandraub der Däneflotte«. De andre Lærere kunde, hvor lærde de end maatte være, ikke raade Bod paa det Uvæsen, som havde faaet Indpas.

Tvende Begivenheder husker jeg endnu meget nøie, og af disse staaer den ene maaske optegnet i Politiets Annaler i Altona. Det var den saakaldte Barber-Feide.

Vi bare røde Huer med Sølvkors paa. Barber-svendene mente nu ligeledes at være berettigede til at bære Landets Farver og vare saa frække at gaae

med lignende Huer. Dette kunde selvfølgelig ikke taales paa nogen Maade, og der opstod i denne Anledning en Kamp. Efter nogle foregaaende Skjermydsler besluttede vi at foretage et afgjørende Skridt. Vi drog da samlede til Rainvilles Have, og henved 50 Selektanere og Primanere deltog i denne Marche. Barbersvendene, som med deres Poser under Armen gennemstreifede Byen, vare stedse nøie underrettede om vore Bevægelser, og et Sammenstød kunde derfor ved vor Provokation ikke udeblive. I Palmailen begyndte Kampen, her havde vi Plads nok og svang vore Ziegenhainere tappert. Men da vi kom forbi Theaterbygningen og ind i de snevre Gader, hvor der var mere Færdsel, opstod der et Folke-Opløb, og vi kom i en frygtelig Trængsel. Pøblen raabte: »Die Studenten sind alwedder unklok« og tog Barber-svendenes Parti. Vor Stilling begyndte at blive mislig, og paa Hjørnet af »grosse Mühlenstrasse« og »Hoheschulstrasse«, hvor vor Konditor Gartmann boede, bleve vi saaledes indeklemt, at vi hverken kunde komme frem eller tilbage. Men da Nøden var størst, kom der Hjælp. I »Hoheschulstrasse« viste der sig over Mængdens Hoveder diverse sorte Næver, og hvor disse faldt ned, der skaffede de Luft. Vi havde dannet en kileformet Slagorden, — det gamle Nordens Svinefylking — de Største og Stærkeste vare i Spidsen, og da Undsætningen nærmede sig, brøde vi frem og Stridskræfternes Forening fandt Sted. Vore Allierede vare Svendene fra en stor Smedie, som laa ligeover for Gymnasiet. Med disse Cykloper stode

vi paa en god Fod, og dette var os nu til Nytte. Vi kunde naae til Gymnasiets Gaardsplads, som var beskyttet ved en Mur, vi lukkede Indgangsdøren og skøde Skodderne for. Udenfor larmede Pøblen, men saa kom Politiet med nogle Stadsoldater og gjorde Ende paa disse Optøier. Saaledes endte denne berømmelige Dag.

Den anden Begivenhed var af en anden Natur og stillede vor Loyalitet i det fordelagtigste Lys. Prinds Christian, senere Kong Christian den Ottende, var vendt tilbage fra sine Reiser i Udlandet, og det blev besluttet at hædre ham ved et Fakkeltog. Ogsaa ved denne Leilighed befandt vi os i Trængsel, men nu havde vi Politiet paa vor Side, og hvor vi svang vore Fakler, der gik man saa langt som mulig af Veien for os.

Kort derpaa besluttede min Fader at sende mig til det nys oprettede Akademi i Sorø.

Ved min Afgang fra Gymnasiet fik jeg et fordelagtigt Testimonium, som vakte nogle Skrupler hos mig, thi det var ufortjent; det var imidlertid underskrevet af Direkteuren og havde altsaa — fidem publicam!

Om mine daværende Kammerater har jeg senere kun erfaret Lidet. Kun en Eneste af dem har, saavidt mig bekjendt, erhvervet sig et Navn. Det er Heinrich Smidt, Forfatteren af de meget læste Sø-Romaner. Dengang jeg sad i Klasse sammen med Smidt havde han allerede været Matros, og kaldte

sig saa Digter Smidt fra Altona, for ikke at forvexles med Poeten Schmidt fra Lybek.

Den wagriske Post, som over Segeberg, Plön og Preetz skulde befordre mig til Kiel, var en gammel Rumlekasse, overspændt med vandtæt Lærred og forsynet med haarde, ubekvemme Bænke. Under dette Telttag fandt jeg en Svensker, som kom fra Paris og havde et militairt Ydre. Han hed, som jeg senere erfarede, de la Gardie. Da jeg satte mig paa Bænken ved Siden af ham, sagde han: »Wir sitzen hier wie die Hünne,« han mente »Hühner«!

Reisen var forfærdelig kjedsommelig. Heden ved Segeberg med dens dybe Sandvei tog ingen Ende, og paa hver Station var der flere Timers Ophold, saa at vi først naaede Kiel efter 36 Timers Forløb. Aldrig har jeg hørt noget Menneske bande saa frygteligt som min Svensker. Tusinde, ja Millioner Djævle paakaldte han i Anledning af denne Sneglefart. I Kiel gik jeg strax ombord i Parketskibet og faldt, efter de havde Strabadser, strax i en dyb Søvn i Køien. Da jeg vaagnede og gik op paa Dækket, vare vi langt ude i Søen, og jeg saae kun Himmel og Vand. Et Syn, jeg aldrig før havde seet. Østersøens gjennemsigtige Bølger med deres Skumperler behagede mig meget, jeg havde hidtil jo kun havt Elbens Vand for Øie, og dette har en Farve omtrent som Æggesøbe. Vi maatte krydse og kom derved endog i Nærheden af Rügen. Efter tre Dages Forløb naaede vi omsider Kjøbenhavn, og man mente, at vi

dog havde havt en ret gunstig Reise; thi man havde i hin Tid ikke saa store Fordringer som nu.

Synet af de kummerlige Barakker, som dengang vansirede Gaden ved Toldboden, forbausede mig og jeg tænkte: »Er dette det pragtfulde Kjøbenhavn, hvorom du har hørt saa meget?« Men da jeg saa kom om Hjørnet og saae Amaliegaden med den herlige Rytterstatue ligge for mig, da fik jeg andre Tanker.

Hos mine gifte Brødre og hos min Onkel blev jeg modtaget paa den venligste Maade, jeg følte mig derfor slet ikke fremmed i den mig ellers fremmede By. Det blev imidlertid snart anderledes.

III.

Paa Akademiet i Sorø.

1822—1828.

I Sorø følte jeg mig i Begyndelsen meget ulykkelig. Jeg kjendte intet Menneske der. Alt var mig uvant. Sproget talte jeg kun ufuldkomment og blev derfor haanet af mine Kamerater. Det bløde *d*, f. Ex. i Gud, Kjød o. s. v. voldte mig megen Ulejlighed, jeg sagde naturligvis Gut, Kjøt o. s. v., men Øvelse er en god Læremester, og timevis har jeg øvet mig i at frembringe den svære Lyd, der jo klinger omtrent som *dj*. — Desuden debuterede jeg med et Kriminalforhør. Nogle Dage efter min Ankomst fik jeg nemlig Ordre til at møde hos Politimesteren. I Altona vilde min Forbauselse have været mindre stor, men her følte jeg mig aldeles uskyldig, og med den Sindsro, som en god Samvittighed giver, fremstillede jeg mig for den strenge Herre. Det var mig forresten paafaldende, at Politimesteren, strax ved de første Spørgsmaal om Alder, Navn og Fødested, temmelig barsk sagde til mig: »Tal De kun Tydsk,

jeg mærker nok, at De ikke rigtig kan Dansk, og det kommer an paa Hvad De siger.« »Hvad i al Verden kan det have at betyde,« tænkte jeg, men Sagen var følgende: Paa Paketskibet havde der været en ganske kjon, ung Dame. Ved Middagsbordet havde hun engang sagt til Kapitainen, at hun slet ikke forstod Dansk, og at hun derfor, hvis hendes Mand ikke var tilstede ved Landingen, ikke vidste, hvorledes hun skulde faa nogle Folk til at transportere sit Rejsegods. Som galant ung Kavaller havde jeg tilbudt at sørge for Alting, men fandt ikke Leilighed til at udføre mit Tilbud, da Damen paa Toldboden blev modtagen af en Herre med stor Knebelsbart. Senere havde det vist sig, at den Skjønne var løben bort fra sin Ægtefælle i Eckernförde for at forene sig i Kjøbenhavn med sin Elsker, som formodentlig havde staaet ved de histovre garnisonerende Jægere. Sølvtoi og andre Kostbarheder havde hun taget med til en Erindring. Den krænkede Ægtemand havde henvendt sig til Politiet i Kiel. Kapitainen havde i et Forhør udsagt, at han ikke vidste Noget om Sagen, men at jeg maatte kunne give Forklaring, da jeg havde paataget mig at sørge for Bagagen. Men jeg vidste jo heller ikke Noget og fik, efter mange Spørgsmaal paa kryds og paa tværs, omsider Lov til at gaa hjem. Jeg har senere ikke erfaret Noget om den Troløses Skjæbne. Har jeg i mit Liv vist reisende Damer mindre Opmærksomhed end Skik] og Brug er, saa er Grunden dertil nu historisk og ikke at søge i medfødt Grovhed.

I Sorø frøs jeg ogsaa meget, det var Oktober, Bygningen, hvori vi boede, var nylig bleven opført, og der blev endnu ikke lagt i Kakkellovnen. Dertil kom, at jeg led af Hjemve.

Under disse Omstændigheder tog jeg den faste Beslutning at være flittig og fandt i Arbeidet snart den bedste Trøst, Derved erhvervede jeg mig tillige Lærernes Velvillie.

Den som Digter bekendte Christian Wilster var især meget venlig imod mig og hjalp mig at overvinde de Vanskeligheder, som jeg mødte overalt. I Begyndelsen var det mig f. Ex. umuligt at oversætte fra Dansk til Latin, jeg maatte først nedskrive Texten paa Tydsk. Wilster var ogsaa min Privatpræceptor d. v. s. curator bonorum, og da de blanke Specier, som min Fader sendte, dengang endnu gjaldt 15 Mk. dansk, saa vare mine Finanser i hin Tid i en blomstrende Forfatning. Vor Religionslærer var Lektor Fogtmann, senere Professor i Theologi ved Kjøbenhavns Universitet og død som Biskop i Aalborg. Denne Mand er i sin Tid bleven meget omtalt og det ikke saameget paa Grund af hans Genialitet, som formedelst hans Originalitet. Hans Bolig laa umiddelbart ved Siden af den gamle Klosterkirke, og han havde valgt sit Soveværelse saaledes, at han fra Sengen af kunde see ned paa Ligkisterne i en ældgammel Gravhvelving. Da man undrede sig herover, sagde han: »Jeg frygter ikke de Døde, men de Levende!« Vi ærede Fogtmann som en Helgen, thi han formanede os stedse til den strengeste Sædelighed. Det Rygte, at Moralisten,

skjønndt han var ugift, havde forøget Verdensborgernes Antal med fem, troede vi ikke. Professor Peder Hjort har i sin Brevsamling gjort sig megen Umage for at redde sin Vens gode Rygte.

Digteren Ingemann underviste os i det danske Sprog. Bernhard Severin Ingemann har skrevet meget sentimentale Ting, og han har især ved sine historiske Romaner — svage Efterligninger af de uforlignelige Walter Scott'ske — opnaaet en stor Popularitet. Vi Disciple yndede ham ikke, Skylden har rimeligvis ligget hos os, i det Mindste for største Delen. Vi kunde ikke bringe hans Personlighed, — han saae den Gang ud som en velnæret Forpagter, — i Samklang med hans følsomme Digte. Det forekom os affekteret, naar Ingemann med sin Gemalinde satte sig i en Baad under et Løvtag af grønne Bøgegrene og lod sig roe ud paa Søen, eller naar han, som en anden Joseph, gik bag ved sin Dame, som madonnaagtig draperet, havde sat sig paa et Æsel. Vi vare fremdeles vrede over, at Ingemann ved høitidelige Leiligheder stedse placerede sig saaledes i Forsamlings-salen, at han vendte os Ryggen, men derhos skarpt kunde iagttage os i det foran ham værende Spiel.

Ved slige Leiligheder blev der sædvanlig afsungen en Hymne eller en Kantate, og jeg pleiede at akkompagnere paa Pianoet. Denne Omstændighed førte mig i Digterens Hus, hvor jeg maatte spille disse Hymner for Fruen. Jeg har nylig i en Biografi over Ingemann læst Meget om det »hyggelige Digterhjem«. Til min Skam maa jeg bekjende, at jeg har kjedet

mig ganske forfærdeligt i dette Digterhjem. Det saae sammesteds meget poetisk ud. Damen malede; her saae man en Christus-Figur, hist et Dødningehoved ved Foden af Korset, saa et Krucifix omslynget af Blomster o. s. v. Mine Øine og Øren forlangte imidlertid noget Andet, end den Sentimentalitet, jeg mødte overalt, og saa var Theen svag og Smørrebrødet tyndt smurt.

Ovennævnte Æsel havde engang nær afstedkommet en forfærdelig Ulykke. Fru Ingemann sad med sin Selskabsdame i en romantisk Sandgrav og malede efter Naturen. Asinus græssede ovenfor og det Hele maa have seet meget poetisk ud; da kommer det forbigstrede Æsel for nær til Brinken og styrter med en stor Masse Jord ned paa Selskabsdamen, denne støder med Brystet imod en Sten og laa længe derefter syg. En Lykke var det, at hun slap derfra med Livet. Man seer, at Sentimentaliten ogsaa kan være forbunden med nogen Fare. — Min første Musikundervisning havde jeg faaet i Altona hos den storhertugelige meklenborgske Ex-Kapelmester Marpurg. Denne Tonekunstner havde været Lærer for den Prindsesse, som senere blev formælet med Prinds Christian af Danmark og var Kong Frederik den Syvendes Moder. Marpurg blev forjaget fra Meklenburg og Grunden lader sig gjætte, naar man betænker, hvilket Liv Prindsessen senere førte i Horsens og i Rom. I Sørø fik jeg Underretning om Ex-Kapelmesterens tragiske Endeligt. Hans Musiktimer toge af, og hans Mopser, som bleve fodrede med Fløde, Sukker og Tvebakker,

toge til. En uhyggelig Morgen fandt man Marpurg som Lig i »Diebshaus« Møllendam og tolv sammenbundne Mopser ved Siden af ham. Dette var Enden paa Visen. Jeg beklagede hjertelig den Ulykkelige, uagtet han ofte havde slaaet mig over Fingrene med et Blyant og derhos tilraabt mig: »Du spiller som en kluntet Æsell! Du gjør hundrede tusinde Millioner Feil i eet Minut!«

Havde jeg Musiken at takke for kjedsommelige Aftener i Digterhuset, saa forskaffede den mig ogsaa mange nydelsesrige Timer. Der dannede sig nemlig i Sorø en Musikforening, og de mest ansete Familiers Damer toge Del i sammes Øvelser og Præstationer. Her gjorde jeg først Bekjendtskab med Haydns Skabelse og Aarstider, Mozarts Requiem og Schillers Klokke af Romberg. Disse herlige Kompositioner indprægedes dybt i mit ungdommelige Sind. Ved Musiken bleve vi bekjendte med de unge Damer, fik Adgang hos Familierne og revancherede os, idet vi inviterede Damerne til de Baller, som Akademiet gav.

Med Taknemlighed og Glæde tænker jeg endnu tilbage paa de mange behagelige Timer, jeg har tilbragt i det Stemmannske Hus. Daværende Amtmand, senere Statsminister, Geheimeraad Paul Stemmann var, som bekjendt, en myndig Herre. Han satte os unge Mennesker ofte i Forlegenhed ved sine Spørgsmaal og sin drastiske Maade at tale paa, men han mente det godt med os og lærte os at bevæge os med Lethed i det selskabelige Liv. Fik han at vide, at der

fandtes en Elev, som ikke havde Adgang til nogen Familie, saa blev en saadan isoleret Yngling strax indbudt af den høitstaaende Mand. Det var et smukt Træk, som levende erkjendtes af os Alle. Husets elskværdige Døttre vare meget musikalske, og med en munter Svingom eller Sang endte gjerne de sædvanlige Søndagsselskaber.

Musiken gjorde mig ogsaa paa en Maade populair hos mine Kamerater. Om Morgenen Klokken 6 maatte vi synges en firstemmet Korale i Forsamlings-salen. Om Vinteren var der meget koldt i denne Sal, og Ilden syntes kun pro forma at brænde i Kakkellovnen. Det var heller ikke behageligt at berøre de iskolde Taster paa Pianoet med Fingrene. Naar derfor en i Musiken ukyndig Lektor var tilstede, saa tillod jeg mig at forvandle Koralens halve Taktnoder til fjerdedels og disse til ottendedels Noder. Derved blev Sangens Tid reduceret til det Halve, hvilket blev paaskønnet af mine Kammerater, som, gysende og frysende, længtes efter Frokosten. Jeg husker endnu, hvorledes ovennævnte Lektor Fogtmann forundret saae om sig med store Øine, naar Koraleen saa hurtigt var endt. Men han vovede ikke at gjøre nogen Bemærkning af Frygt for at røbe sin Ukyndighed i Musiken.

Hvad mine Kamerater angaaer, saa maa jeg først og fremmest nævne den senere Etatsraad og Kammeradvokat Buntzen. Edouard Buntzen*) en Dattersøn af Komponisten Dupuy, havde et stort musikalsk Talent.

*) J. B. L. C. Edouard Buntzen (f. 1809) døde 1885.

Han udmærkede sig ogsaa ellers ved sine Aandsevner. Vi have tappert kæmpet om den første Plads i Klassen. Ved den maanedlige Omflytning har jeg ofte beseiret ham, thi jeg var dengang flittigere end han. Men ved den aarlige Examen, og saaledes ogsaa ved examen artium, kom hans overlegne ingenium ham til Hjælp, og han gik stedse ud af denne Skærsild som den Første, medens jeg maatte nøjes med Nummer to.

Denne Rivaliseren svækkede mærkværdigvis ikke vort Venskab. Dette Venskab har varet igjennem et helt Liv. Der var nu ogsaa Carl Bagger, som allerede i Skolen skrev Vers. Jeg skal senere noget nærmere omtale dette forulykkede Geni. Brødrene Harald og Valdemar Raasløff kunne ogsaa nævnes her. Deres Fader var en i Altona ansat Marineofficier og en Ven af min Fader. Da jeg afgik til Sorø, besluttede Kommandeur Raasløff ogsaa at sende sine Sønner derhen, og saaledes kom Brødrene til Danmark, hvor de have spillet en Rolle, den første som slesvigsk og senere som holstensk Minister, den anden som Krigsminister.

Eventyrdigteren, Etatsraad H. C. Andersen gik dengang i Slagelse Skole og pleiede om Søndagen at besøge Ingemann. Paa denne Maade bleve vi Soranere bekendte med den i en sildigere Periode saa berømte Forfatter. Vi anede dengang ikke, hvad der laa skjult i ham. Han havde et besynderligt og knibsk Væsen, og vi ansaa ham for at være borneret, da han ikke engang kunde skrive orthografisk rigtigt; undertiden

gjorde vi Nar af ham. Enhver af os troede at være ham overlegen; imidlertid er han bleven berømt i hele Verden, og vi, som gjorde Nar af ham, ere blevne saa godt som ubekjendte. Jeg kan endnu ikke fatte, at den daværende Andersen har skrevet Improvisatoren, den bedste Bog om Italien siden Goethes Død.

Medens jeg var Student i Sorø blev den af min Fætter, Professor Malling*) byggede nye Akademi-Bygning indviet. Det var en storartet Fest. Kong Frederik den Sjette, Prins Ferdinand, Professorerne ved Kjøbenhavns Universitet og den hele lærde Verden i Residentsen vare tilstede ved denne Høitidelighed. Min Onkel, Geheimeraad Ove Malling, holdt som Præsident i Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler, Festtalen; det kongelige Kapel udførte Kantaten, og min Broder, den tidligere omtalte Artilleriofficier, afgav med et Halvbatteri Saluten, som fandt sin Gjenklang i de ellers saa stille Skove.

Der skulde vælges tvende Akademister for som Pager at betjene Kongen ved Taffelet. Dette gav Anledning til en Konflikt imellem aristokratiske og demokratiske Anskuelse, om jeg tør udtrykke mig saaledes. Nogle Lektorer mente, at de to fornemste Akademister burde beklæde denne Ærespost, disse vare Grev Christian Schmettau og den senere Kammerherre de Thygeson; andre derimod holdt for, at Udfaldet af examen artium maatte komme i Betragtning,

*) Professor, Stadsbygmester Peder Malling f. 1781. d. 1865.

hvorefter Buntzen og jeg vare de Berettigede. Da Lektorerne ikke kunde blive enige herom, kom Sagen til Universitets-Direktionens Afgjørelse, og denne dekreterede, at Udfaldet af Examen burde gjøre Udslaget. Buntzen og jeg fungerede da som Pager og fik af Hans Majestæt hver et Guld-Repeteruhr med Kjæde og Signeter. Da Kongen overrakte os denne værdifulde Gave, forsikkrede han os, at han i Fremtiden vilde sørge for os. Efter Audientsen overøste Hofmændene i Forgemakket os selvfølgelig med Komplimenter. Vi vare meget glade og bleve ganske stolte, da den af Professor, senere Etatsraad Heiberg redigerede »Flyvende Post« i denne Anledning omtalte os med Ros. Aviserne har senere hen i Livet ofte bearbejdet mig, dette har just ikke glædet, men heller ikke bedrøvet mig synderligt.

Ved Akademiets Indvielse blev Erkebiskop Absalons Grav aabnet, og jeg kan derfor med Sandhed sige, at jeg har seet den berømte Helt. Anledningen hertil skal have været følgende: Paa Rustkammeret i Kjøbenhavn foreviste man blandt andre Rariteter ogsaa Absalons foregivne Pandeskal og et Par Laarknokler. Nu skal en ung Mediciner have paavist, at den omkvæstionerede Pandeskal havde tilhørt en Yngling og de tvende Nokler et kvindeligt Væsen. Dette var for meget for de Lærde, og man vilde have Vished, om Absalon hvilede i sin Grav eller ikke.

Man lagde da Haand paa Værket. Da den indre Kiste af Bly blev aabnet, saa man tydeligt det hele

Omrids af et menneskeligt Legeme, næsten at se til som en med Støv bedækket Edderkop. Tillige trængte en forpestet Luft frem, som i et Øieblik opfyldte hele Kirken. Flere Personer vare nær ved at besvime og ilede hen til Udgangen. Men Biskop Münter, der ledede Undersøgelsen, brød sig kun lidet om de mephitiske Dunster, han skjød som en Falk ned i Graven og stak den fundne erkebiskoppelige Ring paa sin Finger, idet han raabte: »Hal denne Ring har tilhørt Erkebiskop Absalon, nu sætter jeg, Sjællands Bisp, den paa min Finger!« Krumstaven og Kalken fandtes ogsaa. —

Omtrent et Aar senere forlod jeg Akademiet for at fortsætte mine Studeringer i Kjøbenhavn.

Forinden jeg forlader det yndige Sorø, maa jeg dog endnu omtale tvende Mænd. Den ene er Digteren, den senere Konferentsraad Hauch. Denne alvorlige Forfatter holdt, som Lektor ved Akademiet, Forelæsninger over Physik og Zoologi og gjorde et mærkværdigt Indtryk paa os. Han kjendte os, der vare hans Tilhørere, slet ikke; han var over al Beskrivelse distrahit og havde en saadan Tankefylde, at hans Ord undertiden forvirredes paa en næsten komisk Maade. Saaledes sagde han engang: »Mine Herrer, Hvalfisken har levende Blod og føder røde Unger ak! om Forladelse! har rødt Blod og føder levende Unger.« Den Anden var Akademiets Direktør, Etatsraad Tauber. Med denne Mand burde jeg jo egentlig have gjort Begyndelsen, men han var et i

enhver Henseende saa kummerligt Individuum, at det egentlig nok vil være det Bedste slet ikke at omtale ham. Han har skadet Akademiet meget, og det er ubegribeligt, hvorledes han er bleven udnævnt til en saadan Post.

IV.

I Kjøbenhavn.

1828—1843.

I Hovedstaden levede jeg i de behageligste Forhold. Da jeg havde mange Slægtninge, kunde jeg tilbringe mine Fritimer i Familiekredse og behøvede ikke at tage min Tilflugt til Studenterforeningen eller til Knejerne.

Med nogle af mine Kammerater, navnlig Edouard Buntzen og Carl Bagger fortsatte jeg dog min Omgang. Sidstnævnte, som allerede i Sorø havde vist sig noget excentrisk, begyndte nu at føre et vildt og uordentligt Levnet. Det var Skade, thi Carl Bagger var unægtelig rigt begavet af Naturen og har skrevet meget smukke Digte. Endskjøndt han i pekuniær Henseende var stillet heldigt, kom han dog snart i den yderste Elendighed og omgikkes med alskens uheldige Subjekter. Soranerne besluttede derfor at opfordre ham til at opgive denne Omgang og at

begynde et nyt Liv. Vilde han ikke gjøre det, saa maatte man opgive ham. Buntzen og jeg fik det lidet behagelige Hverv at overbringe ham dette Budskab. Da vi kom ind til Bagger, og havde meddelt ham det Fornødne, svarede han: »Jeg er netop i Færd med at skrive en Novelle, »Min Broders Levnet« og jeg omgaaes hine Folk kun for at studere dem; jeg har Brug for saadanne Karakterer.«

Da jeg derpaa bemærkede: »Du studerer dem saalænge, til du bliver ligesom de ere,« blev han meget opbragt og viste os Døren. Jeg har senere hverken talt med ham, eller seet noget til ham. Den omtalte Novelle har gjort Opsigt, den indeholder Beskrivelsen af hans eget Levnet. Man har for nogle Aar siden udgivet Carl Baggers samlede Skrifter og i en Biographi meget udpyntet ham. Biographier — og Historien overhovedet — maa imidlertid stedse læses med Kritik.

Da jeg havde endt mine juridiske Studier, forlovede jeg mig med Gjenstanden for min inderlige Tilbøielighed*). Ved min Forlovede, der senere som min Hustru gennem hele Livet i Glæde og i Sorg trofast har staaet ved min Side, blev jeg bekjendt med flere udmærkede Personligheder. Ved hende fik jeg Adgang til Biskop Mynsters Hus. Da jeg var der første Gang, førte Biskoppen mig hen til sin Svigermoder, Enken efter den lærde og adspredte

*) Louise Birgitte Henriette Hagen, f. 21. Juli 1811 † 4. Febr. 1886. De bleve gifte 19. Oktober 1839.

Biskop Münter; denne Dame, der stammede fra en patricisk Slægt i Lybek, var bleven aandsforvirret af Egoisme. Egenkjærligheden drager stundom stedse snevrere Kredse om den menneskelige Aand, indtil denne selv begynder at dreie sig i Kreds. Da nu Biskoppen sagde: »Mama, her er den unge Malling, Louise Hagens Forlovede,« svarede hun med en klynkende Stemme: »Was hilft das mir.« Hverken Bispen eller jeg vidste, hvad vi skulde svare herpaa. Min Forlovede gjorde mig ogsaa bekjendt med Thorvaldsen, hun stod i stor Gunst hos den berømte, gamle Kunstner, thi hun havde engang fra hans Atelier modtaget et Stykke Ler og deraf, ved Hjælp af en flad Pibekradsler, dannet en lille Buste af mig, som lignede meget godt. Den store Billedhugger var ganske henrykt over dette Arbejde, satte Busten paa Udstillingen paa Charlottenborg, og vilde overtale min Forlovede til ganske at hellige sig Kunsten, hvilket dog blev forhindret ved min Indsigelse. Efterat jeg havde giftet mig, kom Thorvaldsen af og til i mit Hus. Han var altid elskværdig og ved Bordet meget underholdende, men efter Bordet vilde han spille Lotteri, og mærkeligt nok kunde han tilbringe hele Aftenen med at lægge Glasstykker paa de med Tal bedækkede Tavler. Dette var ikke meget underholdende.

Efterat jeg havde taget juridisk Examen, var jeg som Volontair kommen ind i Rentekammerets tyske Afdeling. Hovedstadens Beliggenhed paa en Ø, ikke

i Statens Centrum, men ligesom i Peripherien, havde ikke undladt at øve sin Indflydelse paa mig. Forholdene i Hertugdømmerne forstod jeg ikke at bedømme, de afficerede mig ikke.

Den Lornsenske Agitation har jeg dengang næppe bemærket. Jeg troer det gik Kongen ikke stort anderledes, thi medens den stod rigtig paa, anede han ikke nogen Fare, og først senere, da den allerede var i Aftagende, blev den af de tyske Bureaukrater benyttet for at faae Kongen til at oprette den slesvigholstenske Regering, Provinsialstænder o. s. v.

I Rentekammeret blev jeg efter nogle Aars Forløb konstitueret som Chef for det slesvigske Expeditions-kontor, men kunde ikke opnaa at blive definitivt udnævnt. Min Sektionschef, Grev Carl Moltke til Nütschau, mente, at man vilde støde i den store Trompet — »Kieler Korrespondenzblatt« —, naar en dansk Kandidat blev Kontorchef i den tyske Afdeling. Dengang var jeg i Grevens Øine ikke tydsk nok, senere, troer jeg, tænkte han anderledes, og de Tider, som have kunnet bringe den konsekvente Grev Carl Moltke til at forandre Anskuelse, maae have været af en særegen Natur. Imidlertid skylder jeg dog denne hæderlige Statsmand den Bemærkning, at han bevirkede min Udnævnelse til Landskriver, Aktuar og Husfoged i Landskabet Stapelholm ved Eideren, fordi han indsaae det Uretfærdige i, at jeg uforskyldt skulde lide derved, at en Strid mellem det danske og tyske Element var udbrudt, som man ikke synderligt havde

tænkt paa, da jeg blev antaget af Rentekammeret. Saaledes var det da forbi med mit sorgfrie, lykkelige Liv i Kjøbenhavn, og jeg blev nu kastet ind i en Hvirvel, som jeg dengang ikke havde nogen Anelse om.

V.

I Slesvig.

1843—1848.

Pressens Raab udeblev ikke ved min Udnævnelse:
»Atter et vigtigt Embede bortgivet til en Jurist
fra Danmark«.

»Vi ville ønske den nye Husfoged, at han ikke
maa blive siddende hverken i Klæget eller i Sandet«*).

Saaledes var den Velkomsthilsen, man bød mig.
Ansigterne i Byen Slesvig vare tilsvarende. Prindsen
af Augustenborg, ved hvis Udnævnelse til Statholder
enhver Ven af Monarkiet vistnok har tænkt paa
Bukken med Havresækken, modtog mig med en
spodsk Mine og tiltalte mig paa Dansk, vistnok ikke
af Forkjærlighed for dette Sprog, men snarere, fordi
han derved indirekte vilde tilkjendegive: »Du

* Som Husfoged havde jeg Opsynet over Veiene, og
disse var dengang i en maadelig Tilstand.

(Forf. Anm.)

Stakkel vil være Embedsmand her og kan ikke engang tale Tydsk«, eller noget Lignende.

Da jeg havde fortalt Prindsen mine Antecedentier og grundig havde overbevist ham om, at jeg var det sidstnævnte Sprog fuldkommen mægtig, kom der kort efter en Avisartikel, som viste, at hans Durchlauchtighed ogsaa kunde virke beroligende gennem Pressen, naar han vilde. Paafaldende var en Ytring, som han uden videre Anledning dengang gjorde; han traadte nemlig under Samtalen, som fandt Sted paa Gottorp Slot, hen til Vinduet og sagde: »Jeg boer højt, men kan derfor ogsaa falde dybt!« Dette viser, hvilke Tanker Prindsen allerede havde fem Aar før Katastrophen. Mit Embede tiltraadte jeg da, og Bønderne ved Eideren studsede, naar jeg svarede dem paa klassisk Plattysk. »Kan De ogsaa vort Sprog?« sagde de, »der staar jo i Avisen, at De er en Dansk.« Sprogstridens Virkning sporedes overalt dengang, og der skjulte sig meget Andet under den.

Enkelte have villet nægte Sproget al Betydning i Statssager. Saavidt kan man imidlertid ikke gaae; thi den Stat er unægtelig bedst faren, i hvilken der kun findes een Nationalitet, men er dette ikke Tilfældet, da maa man vel vogte sig for at stille Sproget over Staten. Det kommer mere an paa, hvad en Mand tænker, end i hvilket Sprog, han udtrykker sine Tanker, og naar han siger: »Es lebe der König«, saa er han, efter min Mening, en bedre Statsborger, end naar han raaber: »ned med Kongen!«

Al Sprogtvang er forkastelig, thi den strider mod en af Menneskets Grundrettigheder og sætter derfor ondt Blod. Dette kunne Professorer og Skolemestre ikke forstaa, og disse Herrer gjøre derfor bedst i at overlade Statens Styrelse til Statsmænd.

Paa mit nye Opholdssted, Süderstapel, som ligger ved Eiderfloden, levede jeg i de første Aar uforstyrret, men temmelig isoleret. Forholdet mellem Kongeriget og Hertugdømmerne blev mere og mere spændt, og de Mennesker, jeg levede iblandt, delte ikke min Sympathi for hele Staten. Kong Christian den Ottende udgav da det bekjendte aabne Brev. Det var forsaavidt godt nok, men Formen var uheldig. Enhver tydsk Professor eller Publicist kunde jo nu polemisere imod denne i Form af en Epistel fremsatte Anskuelse, og der flød da ogsaa en utrolig Mængde Blæk i denne Anledning. Det havde været bedre, om Begyndelsen af Kundgjørelsen havde været saaledes: »Vi Christian den Ottende, af Guds Naade o. s. v. byde og befale herved«, saa kunde det aabne Brevs Indhold komme. Da Kongen omsider havde taget en fast Beslutning og 1846 udnævnt Grev Carl Moltke til Præsident for det slesvig-holsten-lauenborgske Kancelli, Kammerherre v. Scheele til Præsident for den slesvigholstenske Regering, og givet denne nye Medlemmer, begyndte alvorlige Symptomer paa Utilfredshed at vise sig, navnlig i Byen Slesvig.

Kongen gav Audients paa Gottorp Slot og næppe vare vi komne derfra, før der i Gaderne samlede sig store Menneskemasser. En tæt, sluttet Hob, hvori-

blandt Advokater, Kieler-Studenter og Fruentimmer, drog med Slesvig-Holsten-Sangen hen til Dæmningen ved Slottet, slog Ruderne ind paa flere Steder og demolerede en Toldbetjents Hus. Byens Borgermester Herr Etatsraad Jessen, havde aldeles tabt Hovedet. Han gik med sin Kaarde og trekantede Hat' op og ned i Stuen hos Gjæstgiverinden, Madame Esselbach, og saae omtrent ud som Krähwinkler Admiralen, der stikker i Søen med sine Tappre.

Da viste Madame Esselbach sig udenfor Vinduet og sagde: »Jessen, Du maa komme ud,« men hertil var denne ikke oplagt. Han foer om som en Flue i en Flaske, vred sine Hænder og sukkede: »Gode Gud, hvad skal det blive til.« Nu traadte Madamen ind i Værelset, satte Hænderne i Siden og raabte: »Jessen, nu maa Du min Salighed komme ud!«

Hvorfor var hun ikke Borgermester!

Jessen gik da ud og traskede afsted med Massen, men uden at gjøre nogen Indsigelse. Han kunde saa dog sige, at han havde været paa Pladsen. Omsider kom der Dragoner og Jægere, Mængden adsplittedes og smuttede bort gennem Haverne bag Husene.

Da man yttrede Frygt for, hvorledes det vilde gaae i Rendsborg, naar Kongen kom derhen, sagde den gode Madame Esselbach: »Der gaae de Karle ikke ind, det Hul er en Musefælde.« Det hele havde, i Sammenligning med de senere Aars Begivenheder, et temmelig naivt Præg. Amtmanden, Kammerherre v. Scheele, gik i fuld Uniform midt ind i Klyngerne og bød dem at gaa hjem. Halvandet Aar senere

maatte han skjule sig, da det ellers vilde være gaaet ham meget ilde.

Da jeg ønskede Grev Moltke til Lykke i Anledning af hans Udnævnelse til Kancelli-Præsident, sagde han: »Ja, der hører i Sandhed Lykke til.«

Kongen var til The hos Scheele, flere af de slesvig-holstenske Bureaukrater udebleve og sendte deres Damer. Det var ret morsomt at se disses forbindtlige Hyæne-Smil. Dette Smil var som Sværdets Blinken.

Forstemt kom jeg hjem fra Slesvig. Uveirskyen havde udsendt sine første Lyn, og Enhver, som ikke hørte til det exalterede Parti, trak sig tilbage til sit Hus.

Blandt de Exalterede i det sydvestlige Slesvig udmærkede sig især Landfoged Volquarts i Süderstapel og Landinspektør Tiedemann, som boede i Nærheden. Volquarts havde været en Ven af den bekjendte Lornsen, han var Social-Demokrat og derhos hellig, en Mand med megen Aand og Veltalenhed, forresten en gaadefuld Karakter af den farligste Slags. Som Dreng var han løbet bort fra sine Forældre og gaaet til Schweiz, hvor han ventede at træffe bedre Mennesker! Her drev Nøden ham til hollandske Hververe. Efter flere Aar kom han tilbage som hollandsk Underofficer og begyndte da først at studere Jurisprudents. Efter Aaret 1848 kom han i Konflikt med de daværende Magthavere, vilde ikke være Amtmand i Neumünster, men pønsede paa at blive slesvig-holstensk Kultusminister, forsøgte senere

at udraabe Republiken paa Torvet i Rendsborg og nedlagde derpaa sit Mandat som Medlem af den saakaldte slesvigholstenske Landdag, fordi denne Forsamling ikke var tilstrækkelig demokratisk. Efter Krigen blev han ikke udelukket fra Amnestien, — formodentlig fordi Süderstapel ikke laa paa Hovedrouten, — han blev afsat som Landfoged i Stapelholm og døde nogle Aar senere som underordnet Kommunal-Bestillingsmand i sin Fødeby Heide. »Sic eunt fata hominum«!

Tiedemann var en ganske anden Karakter, han var af Natur godmodig, men meget forfængelig. Havde Rentekammeret i rette Tid forsynet ham med en Titel og bevilget en Ansøgning, som angik hans Landeiendoms Skatteforhold, saa var han rimeligvis ikke gaaet til den Yderlighed, som han gjorde. Hertugen af Augustenborg forstod bedre at smigre hans Forfængelighed, forsynede hans Kjælder med Vin o. s. v. Da Partilederne ikke vare fornøiede med den landlige Befolknings konservative Holdning, blev Tiedemann opfordret til at bringe Bønderne i Bevægelse. Som Løftestang benyttedes den saakaldte slesvig-holstenske Bankierforretning, og saa ivrig var Tiedemann, at han paalagde de tyske Jomfruer ikke at skjænke nogen Yngling Haand og Hjerte, naar denne ikke iforveien havde fremlagt en Kvittering for gjort Indskud i Bankinstituttet. Agitationen lykkedes i det Hele. Etsteds blev Hr. Tiedemann endogsaa sat paa en med fire Skimler bespændt Vogn og en Trompeter red blæsende forud. Undertiden havde han dog nogen

Kummer. I en By i Holsten sprang en vittig Læge, som Tiedemann havde opfordret til at foretage den parlamentarisk nødvendige Introduktion, op paa et Bord og raabte: »Mine Herrer, den store Markeds-skriger Tiedemann er arriveret, han har lige nu udnævnt mig til sin Bajads!« Da man tilstrækkelig havde benyttet Tiedemann, bortkastede man ham som en udpresset Citron og »den slesvig-holstenske Regnemester« blev ikke, som han havde ventet, Finantsminister, men Veiviser for den preussiske Arme. Af Ærgrelse herover blev han syg i Kolding og døde kort efter i Rendsborg. I flere Aar troede Bønderne, at han levede endnu, og at man i Rendsborg havde begravet en Ligkiste med Stene i. Saaledes gik det jo ogsaa med den første Napoleon, Bønderne maae altsaa vel have anseet deres Agitator for en stor Mand. Tiedemann havde jeg kjendt i mange Aar. Da han begyndte sin politiske Agitation, sagde han engang til mig: »Jeg troer, vi have forskjellige Anskuelse, men lad dette ikke forstyrre vort personlige Forhold.«

Derpaa svarede jeg, at en Demagog og en kongelig Embedsmand ikke passede sammen, og det var den sidste Samtale, jeg har havt med Manden. Den i Kjøbenhavn udkommende »Corsar« afmalede ham stedse som en frygtelig lille Vildtydsker. I Virkeligheden var han en lang, tynd Mand med et fredeligt Ansigt, som ikke engang kunde faa et glubsk Udtryk, da han lod Skjægget staae i Form af en Fodpose.

Det var i Sommeren 1847, at Kong Christian den Ottende sidste Gang var paa sin Yndlingsø Føhr. Han spurgte mig dengang om, hvorledes Tilstanden var i min Egn, og da jeg sagde, hvorledes Sagerne stode, blev han vred og spurgte, om jeg vilde rokke hans Tillid til Hertugdømmerne. At Kongen talte med en underordnet Embedsmand om Sligt, viste, at han ikke var ganske rolig, og at han ikke kunde taale at høre Sandheden, røbede Mangel paa Mod. Forøvrigt havde Kong Christian den Ottende den fortræffelige Egenskab, at han følte sig som alle sine Undersaatters Konge. Fem Maaneder efter denne Samtale var Kongen død, og Uveiret brød løs.

1848—1851.

Det er vanskeligt at beskrive Tilstanden i den Tid, som umiddelbart gik forud for Prindsen af Augustenborgs Indmarsch i Rendsborg og Proklamationen af den saakaldte provisoriske Regering. Man følte, at man gik paa en Vulkan, uvis om, hvad Tiden vilde bringe. Hvad de Indviede have vidst, veed jeg ikke, kun det veed jeg, at med den 9de Marts ophørte i min Egn al Forbindelse med Hovedstaden og der ankom hverken officielle eller private Skrivelser med yngre Datum end denne. Jeg har, da Bevægelsen først udbrød nogle Uger senere,

ikke kunnet forklare denne besynderlige Omstændighed, og har senere søgt at erholde Oplysning derommen Ingen har kunnet give mig den. Paa forfærde, lige Rygter manglede det ikke. Man troede almindeligt, at Kong Frederik den Syvende holdtes fangen paa Christiansborg Slot; saa hed det sig, at han var flygtet og landet i Kiel, herover jublede Bønderne og raabte: »Lad ham kun komme, vi ville beskytte ham!« Senere fortæltes, at Sø-Defensionen i Kjøbenhavn blev armeret mod Russerne m. m. Det ene Rygte opslugte det andet, og man vidste ikke, hvad man skulde troe. — Den sidste legale Landmilitair-session blev afholdt i Süderstapel, og det unge Mandskab havde allerede vist sig meget balstyrig. Om Aftenen vare de Sessionsdeputerede hos mig, og da hørte jeg en Præst hviske til en anden af mine Gjæster: »Generalen er allerede udnævnt.« Jeg lagde ikke synderlig Vægt paa disse Ord, da jeg kjendte Præsten som en exalteret og meget talende Person, men denne Gang havde han ikke snakket hen i Vind og Veir. Nogle Dage senere kom samme Præst kjørende paa en Vogn med trikolore Faner, og efter ham en Række af henved 50 Vogne tæt besatte med Bønder. Landfoged Volquarts havde paa denne uheldsvangre Dag — det var en Søndag — sammenkaldt en Folkeforsamling, og, inden jeg fik Tid til at tænke over Præstens besynderlige Optog, var Torvet til min store Overraskelse opfyldt med flere tusinde Mennesker. Alt var holdt saa hemmeligt, at jeg

ikke havde nogen Anelse om, at en saadan Forsamling skulde finde Sted.

Da jeg fra mit Kontor kom ind i Dagligstuen, forefandt jeg der den senere saa bekendte Helgesen. Han sagde: »Jeg kan ikke tænke mig, at Slesvig skal rives fra Danmark, men det kan blive galt nok, Slesvigholstenerne kunne marschere med tyve tusind Mand, hvis de faae Tid til at organisere en Armeel. De maa ud for at se, hvad det bliver til, det nytter ikke, at en Enkelt modsætter sig, naar et helt Folk reiser sig.« Paa Torvet saae man Hoved ved Hoved, fra Husene vaiede der tydske Flag og i Midten stod Landfoged Volquarts paa en Vogn. Han holdt en fanatisk Tale efter den Tids Smag, han skildrede det store Fædrelands Herlighed, forskrev Gods og Blod for den tydske Sag, og da han til Slutning spurgte: »Ville I være Russere eller Fransk-mænd?« da raabte Mængden: »Nei!« »Ville I« — lang Pause, »være Danske?« »Nei, nei!« »Hvad ville I da være?« »Slesvig-holstenerne, Tydske!« Dermed var denne Tale endt.

For at beskytte min Hustru og mine smaa Børn og for ikke at blive fordrevet fra mit Hus, var jeg da nødt til ogsaa at bestige Vognen. Jeg sagde til Mængden, at jeg, som bekendt, var knyttet med mange Baand til Danmark, men at jeg, da jeg ikke var rapelleret af Regeringen, vilde blive paa min Post og fremdeles bestyre mit Embede.

Senere blev der fremlagt en Proklamation, som Alle underskrev og som jeg ogsaa maatte sætte mit

Navn under. Med Bitterhed i Hjertet underskrev jeg, thi som Royalist og med levende Sympathi for det gamle danske Monarki hadede jeg al Separatisme, og de almindelige, national-politiske Phraser i Manifestet vare heller ikke efter min Smag. Havde jeg imidlertid dengang havt nogen Anelse om, at den separatistisk-eiderdanske Færd i Kjøbenhavn strax vilde erholde det kongelige Stempel paa trykt, og derved blive berettiget til at stemple den slesvig-holstenske Separatisme som Oprør, saa havde jeg nægtet min Underskrift og hellere ladet det Værste gaa ud over mig.

Som Sagerne nu stod og i den Formening, at jeg stod midt imellem en dansk og en tydsk Revolution, underskrev jeg.

Det var den ulykkeligste Dag i mit Liv, men midt i al den Tummel fattede jeg dog den faste Beslutning, kun at gjøre, hvad jeg blev tvungen til og derhos stedse at beholde den kongelige Interesse for Øie.

Dette har jeg holdt, og det var Kilden til alle mine paafølgende Lidelser.

Dagen efter denne saa meget omtalte Forsamling indløb der et Cirkulaire fra den provisoriske Regjering i Rendsborg. Den var klog nok til i dette kun at anmelde sin Tilværelse, samt at opfordre Embedsmændene til at forblive paa deres Post og følge de bestaaende Love. Hvad man end kan sige om denne Regerings S sammensætning, saa maa det dog indrømmes, at enhver Regjering er bedre end Anarki, og

det saae i Sandhed broget ud i Landet. Advokater og andre uvedkommende Personer droge om, og indkaldte Mandskab til Rendsborg; man sendte fra alle Kanter Proviant og Fourage til denne Fæstning, og hvo, som ikke havde Naturalier at præstere, maatte give Penge. Senere marscherede man til Flensborg, som om der skulde finde et Slagsmaal Sted. Saaledes fik en af mine Kontorister fat i en Bøsse og løb afsted en Fredag Aften, næste Søndag Aften sad han fangen i et dansk Krigsskib. En forstandig Bonde yttrede i den Anledning: »Jeg vil hellere have en Fjende foran mig, end denne Karl bag ved mig, han har jo aldrig før havt et Gevær i Haanden.« Affairen ved Bov viste imidlertid, at der er Forskjel mellem Krig og Slagsmaal. Efter denne Bataille kom den Bracklowske Friskare flygtende til Süderstapel og gik iltomst over Eideren. Disse Helte havde et eventyrligt Udseende — omtrent som Caspar i Jægerbruden — de havde brede sort-rød-gyldne Baand over Kjolen og et hvidt uldent Tæppe med to Huller i, hvorigjennem de stak Armene og lod Tæppet flagre for Vinden. De sagde »I Morgen tage de Danske Rendsborg.« Havde man gjort dette, og Alverden ventede det, saa havde det Hele rimeligvis dermed været forbi. Ja, eller havde det været Kongen muligt ikke at indlade sig paa nogen Kamp, saa var den slesvig-holstenske Rejsning sandsynligvis sunken sammen i sig selv.

Til nærmere Forklaring maa Følgende tjene:

Februar-Revolutionen i Paris havde virket som et elektrisk Stød næsten over hele Europa. I Tydskland

var endogsaa den besiddende Klasse bleven revolutionær, og da enhver Revolution vil æde, saa er det troligt nok, at den store germaniske Bølge dengang i ethvert Tilfælde vilde have overskyldet det danske Territorium, men den var vistnok af sig selv væltet tilbage ved Reaktionens Indtrædelse. Denne paafulgte snart, thi den besiddende Klasse indsaae efter kort Tids Forløb, at den nok kunde kuldkaſte Throner, men hvad saa? Saa skulde den dele og dertil havde den ingen Lyst; den slog sig derfor fra Revolutionen, Reaktionen indtraadte, og fra det Øieblik af var den slesvig-holstenske Sags Skjæbne egentlig allerede afgjort. Man vil maaske indvende, at Preusserne vare komne alligevel. Vel muligt, men man maa lægge Mærke til, at de tydske Armeer, som i Aaret 1848 gik over Elben, kun af Navn vare kongelige, hertugelige p. p. Tropper, i Virkeligheden var det den tydske Revolution »in armis«. Hvis altsaa Kong Frederik den Syvende, den legitime Hersker, havde kunnet forholde sig rolig, saa — dog vi ville lade dette staa ved sit Værd. Saa meget er vist, at det havde sat de slesvig-holstenske Ledere i den største Forlegenhed, hvis man i Kjøbenhavn havde seet Tingen an med den absolute Regent i Spidsen. Statsforfatningen havde man vel senere kunnet finde Tid til at forandre.

Efter Nederlaget ved Bov bleve de politiske Førere grebne af en panisk Skræk. Min Amtmand, Baron Liliencron, gik sydpaa, og Landfoged Volquarts med Konsorter flygtede over Eideren. Man

nedgravede sine Skatte, skjøndt man nylig havde forskrevet Gods og Blod, ja man rev endog Gardinerne fra Vinduerne. Over denne Adfærd blev Befolkningen meget forbittret, og da jeg rolig forblev paa min Post, saa var jeg nu Folkets Mand. Man raabte: »Leve Kammerraaden, det er vor Mand, han bliver dog hos os, lad os skyde de Deserteurer i Benene!« Landskabets Forstandere erklærede ubetinget at ville følge mine Anordninger og stillede en bevæbnet Skare for at beskytte mig. Bevægelsen begyndte nemlig at antage en rød Karakter. Proletariatet yttrede: »Vi have ingen Konge mere, saa ville vi have Kassen, vi trænge til den, desforuden har Landskriveren Sølvtoi« o. s. v.

Vore egne Proletarer kunde vi nok holde i Tømme, men i Husum vare flere hundrede Havnearbejdere blevne arbejdsløse, og kom de, saa vare vi forlorne. Ogsaa næredes Frygt for Ditmarsken, hvor der findes mange fattige og urolige Folk. Disse indre Uroligheder gave mig nok at tænke paa, og jeg holdt desangaaende Aftale med Embedsmændene hinsides Eideren. Vi satte da Tjæretønder op paa høje Steder, for at kunne give Signaler og komme hverandre til Hjælp, hvis det røde Spøgelse skulde træde frem. Præsten med Fane-Vognen gik det dengang kun daarligt. Han vilde ogsaa over Eideren. Da dette rygtedes, fik han Besøg af et Par Hundrede Proletarer, hvis Formand sagde til ham: »Vi høre, at Pastoren vil forlade os, det er ikke smukt af Dem.« »Ja, Godtfolk,« bemærkede Præsten, »det forstaa

I ikke at bedømme.« Herpaa bemærkede Formanden: »Det forstaae vi meget godt, Pastoren har selv, paa helligt Sted, sagt, at Mænd have ladet sig lægge paa Pinebænken for deres Sags Skyld. Vi ville blot sige Dem, at De ikke kommer levende ud af Byen!« Da blegnede Præsten, hans Kone faldt i Besvimelse, og den paatænkte Flugt maatte opgives. Efter Slaget ved Slesvig gik Præsten til den provisoriske Regering og fik et godt Kald i Holsten. Der sidder han endnu.

En bevæbnet Vagt havde jeg som sagt og var en Slags Diktator i den Tid, men jeg var tillige en Slags Fange; thi hver Gang jeg blot gik udenfor min Have, for at see, om ikke de danske Blænkere viste sig paa Højene udenfor Landsbyen, havde jeg et Par Karle af Vagten i Hælene. De Danske kom ikke, og det var forgjæves, at jeg gik med et rødt og hvidt Tørklæde i Lommen, for at de ikke skulde skyde paa mig, naar jeg gik hen imod dem.

Magistraten i Frederiksstad sendte i hine Dage en Deputation til mig, for at opfordre Landskabet Stapelholm til at danne en Landstorm. Da jeg erklærede, at jeg ikke vilde have noget at bestille med Sligt, gennemstak man Chausseen, som fører til Byen, og plantede to smaa Kanoner paa den sammesteds opkastede Vold. Disse Narrestreger bleve de gode Byfolk tvungne til af Eiderstedter Landstormen. Denne Skare var nogle tusinde Mand stærk, men flygtede, da Oberst Ræder med 600 Mand protsede sine to Kanoner af paa Husumer Chausseen. Det var de

berømmelige Slag paa Platenhörn, som løb af uden Blodtab.

Bemeldte Landstorm havde ogsaa en rød Farve og forlangte, at de store Gaardeiere ikke blot skulde betale, men ogsaa selv holde Nattevagt paa Digerne. Dette syntes de tykke Marskbønder ikke om, og man fik endelig, skjøndt ikke uden Besvær, denne ubekvemme Hærstyrke opløst. I hin Tid fik jeg, ved et ridende Bud, et Brev fra Helgesen, hvori han anmodede mig om at komme til det danske Hovedkvarter med nogle ansete Mænd fra min Egn. Næppe havde jeg svaret Budet, at det var mig umuligt at komme igjennem, saa viste sig nogle Karle i Nærheden og i fuld Firspring maatte Fyren afsted for ikke at blive fanget.

En Aften blev der i Mørket af ukjendt Haand kastet et Brev ind i mit Hus og med stor Glæde opdagede jeg, at det var forsynet med Rentekammerets Segl. Jeg troede, at det indeholdt en Instruktion, men hvad stod der i Brevet? Ikke Andet, end at jeg i den kongelige Kasse skulde antage den Ipreussiske Daler til 40 Sk. Kourant.

»Königliche Rentekamer den 9. März 1848«
Altsaa atter den fortvivlede, ovennævnte 9de Marts! Da blev jeg fortvivlet, og det var ligesom en Forudfølelse. Den følgende Dag nemlig kom der ridende Ilbud, som bragte Efterretningen, at den danske Armeé havde rømmet Gottorp Slot og Byen Slesvig.

De flygtede Parti-Ledere kom tilbage om Natten — de skammede sig — og nu var det ude med mit

Regimente. Man omgav mig med Spioner, aabnede hemmelig mine Breve og bestak mine Tjenestefolk til at lure ved Dørene. Man tænkte endog paa at slæbe mig til Rendsborg, for at indlede en politisk Undersøgelse imod mig, men de store Gaardeiere i mit Distrikt sendte en Deputation til Hr. Beseler for at erklære, at Landskabet ønskede at beholde mig, da jeg aldrig havde gjort Beboerne nogen Fortræd og aldrig havde befattet mig med Politik. De magt-havende Herrer vovede vel ikke at støde disse Matadorer blandt Bondestanden for Hovedet, og man lod derfor Sagen falde. Dette hjalp mig dog ikke meget. Terrorismen steg fra Dag til Dag og Partiets Haandlangere gjorde mig Livet surt ved enhver Leilighed.

Da jeg ikke vilde indsende min Titel som Kammerraad, kaldte de mig »Unser Kamerad«. Da jeg nægtede at give Bidrag til den tydske Krigsflaade, leirede der sig en drukken Hob omkring mit Hus og svingede truende de tomme Brændevinsflasker imod mig. Om Aftenen indfandt Pøbelen sig regelmæssig under mine Vinduer og raabte: »Danske Hex« ! Dermed mente de min stakkels Hustru, en født Kjøbenhavnerinde. »Det er Alle Danske, lad os jage dem bort!« o. s. v. Naar vi da hørte Soldaternes regelmæssige Skridt paa Gaden, saa lød dette for os som den skønneste Musik, thi skjøndt de slesvigholstenske Uniformer just ikke vare os behagelige, saa var man dog sit Liv sikker, saalænge en saadan Indkvartering varede.

I denne kummerfulde Tid tænkte jeg flere Gange alvorlig paa at gaa til Petersborg og at anvende mine sidste Louisdorer paa at naae til Keiser Nicolaus for at stille mig til Disposition. Jeg haabede da, at denne Monark ikke vilde lade mig sulte, naar jeg sagde ham, at jeg var en ulykkelig Holstener, som ikke var Slesvigholstener. Det var en fortvivlet Ide, men den slesvig-holstenske Revolution havde ogsaa bragt mig i en fortvivlet Stilling.

Paa den sørgeligste Maade gik Tiden saaledes indtil Konventionen i Malmø sluttedes. Da fattede jeg nyt Mod, thi Reedtz, den danske Diplomat og en personlig Bekjendt af mig, kom til Byen Slesvig for at være tilstede ved Indstillingen af Fællesregeringen.

»Altsaa atter en legitim Autoritet,« tænkte jeg og min Vogn stod beredt for at bringe mig til Reedtz, da kom Efterretningen, at denne Diplomat pludselig havde forladt Slesvig.

Sagen var den, at Fællesregeringen ikke vilde ophæve saa mange preussiske Anordninger, som den danske Regering forlangte. Fællesregeringen blev derfor faktisk anseet og behandlet som den provisoriske Regering, men der blev ikke strax udstedt nogen Erklæring desangaaende, og man var derfor senere i Forlegenhed med de af Fællesregeringen indsatte Embedsmænd. Disse Slesvigholstenerne bemærkede nemlig, da man efter Slaget ved Isted vilde fjerne dem, at de vare indsatte af en legitim Regering.

Man seer heraf, at det er rigtigt ikke at forglemme Formen.

I det Hele blev Tilstanden uforandret. Vel havde vi nu oftere beskyttende Indkvartering, og den nye Regering organiserede unægtelig med Dygtighed, men Terrorismen og den uhyggelige Strid imellem de forskjellige Samfundsklasser lurede dog i Baggrunden. Naar man om Aftenen kjørte igjennem en Landsby, saae man de »Smaa« d. v. s. Proletarerne i Klynger udenfor Byen for at lægge Raad op, og Bønderne havde da gjerne et Par kloge Drengene i nærmeste Grøft for at lytte og rapportere. Det var ikke behageligt at drage forbi en saadan Hob, Ansigterne bebudede intet Godt.

I Erfde, en Landsby med 1500 Indvaanere, vilde Proletariatet stikke Ild paa Bøndergaardene, men derover kom Tjenestekarlene i Harnisk. Disse raisonnerede saaledes: »Have vore Husbonder ikke mere Noget, saa seer det galt ud for os,« og saa toge de Bøndernes Parti og sloge ubarmhjertigt løs paa de »Smaa«. Da der saa førtes Klage, erklærede Landfoged Volquarts, ikke at være istand til at dømme i en Sag af slig Natur. Han fik da udvirket, at en juridisk Kandidat, som havde tjent i en Friskare, af Overretten blev kommitteret til at undersøge Sagen. Denne Yngling dømte begge Partiers Anførere i Bøder, og Volquarts blev saaledes fri for at straffe sine socialistiske Venner. Den omtalte ungdommelige Dommer sang engang i en Bondegaard ça ira! dandsede Carmagnolen og forlangte derpaa, staaende

paa eet Been, en Snaps af den forbausede Bondekone. Dette kan jeg bekræfte som Øienvidne. Ikke længe efter dansede han ud af Livet, da han i Slaget ved Isted blev truffen af en Kugle lige i Panden.

I Foraaaret 1849 begyndte Krigen atter, og jeg mindes endnu levende den uheldige Dag ved Eckernförde. Naar man lagde Øret til Jordbunden kunde man høre en fjern Kanonade. Jeg troede, at de Danske havde gjort Landgang og tænkte, at Befrielsens Time muligvis kunde slaa. Henimod Aften hørtes en dump Lyd, som om en Mand med uldne Vanter paa Hænderne slog mod Vinduesskodderne. Det var Linieskibet, som fløi i Luften.

Følgerne af Slaget ved Fredericia sporedes ikke ved Eideren.

Hidtil har jeg refereret blot efter Hukommelsen. Da jeg paa enhver Maade søgte at undgaa at komme i Berøring med Magthaverne — jeg har aldrig seet Nogen af dem, saalænge de førte Regimentet — saa har jeg ingen Papirer fra den Tid. Optegnelser vovede jeg ikke at gjøre, da jeg ikke vidste den ene Dag, hvad den næste kunde bringe mig.

Efter Berliner-Konventionen, da den af Kongen af Danmark, Kongen af Preussen og Dronningen af England indsatte Bestyrelseskommission begyndte sin Virksomhed, forandrede Situationen sig, og jeg er i

Besiddelse af nogle Dokumenter og Brevskaber, som jeg nu kan benytte.

Slesvigholstenerne trak deres Armee ud af Hertugdømmet Slesvig, og der etableredes et Statholderskab i Kiel. De tyske Rigstropper skyndte sig ogsaa ud af Landet. Ved Süderstapel gik store Kavalleri-Masser over Eideren. Her saae man bayerske Chevaux legers, Regiment Leiningen, som havde udmærket sig i Slaget ved Moskwa. De havde søgrønne Trøier, og det hele Snit var endnu som i den første Napoleons Tid. Den gamle Regimentschef Oberst Hailbronner, ogsaa bekjendt som Tourist og Forfatter, havde som Kornet været med i Slaget ved Moskwa og fortalte dette med Stolthed.

Saa kom sachsiske Garde-Ryttere, der lignede noget vore Landsenerer i gamle Dage. Officierene spurgte, hvorledes det nu vel blev, jeg svarede, at der formodentlig vilde komme Befalinger baade fra Bestyrelseskommissionen i Flensborg og fra Statholderskabet i Kiel.

»Men det bliver jo et Svineri,« raabte En.

»Ja,« svarede jeg, »hvis man adlyder begge Befalinger.«

Da jeg endnu var i Baiernes Kløer, maatte jeg give dette diplomatiske Svar, overladende til de Herrer at udfinde, hvilken Befaling jeg agtede at adlyde. Senere kom preussiske blaae Husarer. Det Første de spurgte om var: »Hvad have Baierne sagt om os, disse forbandede Karle have i sin Tid huseret værre hos os end selve Franskmændene.« O, tyske Enig-

hed, tænkte jeg i mit stille Sind. Officierene drillede de slesvigholstenske Damer med at fortælle om, hvilket herligt Land Jylland var. Der vil i det Følgende blive Leilighed til at forklare den Animositet, Preusserne havde mod Slesvigholstenerne.

De sidste vare kurhessiske Gardehusarer. Med dem fulgte paa Vogne de nu udvexlede Fanger fra Nørre-Snede. Disse Karles Heste og Vaaben vare formodentlig i Kjøbenhavn; de vare øiensynligt i daarligt Humeur, svingede, i Mangel af Andet, deres Foldeknive og sang Smædeviser om de Danske. Da den sidste Eskadron var sat over Eideren, og man saa deres røde Hueposer flagre paa den holstenske Side, erklærede jeg offentligt, at jeg ingen anden Herre kjendte end Kongen af Danmark, og at jeg under hele Krigen havde betragtet mig og handlet som Fange. Da der nu fandtes en loyal Regering i Flensborg, som, sønden for Demarkationslinien havde syv tusinde preussiske Bajonnetter under General Hahn til Disposition, saa skulde man troe, at en slig Erklæring ikke kunde medføre betænkelige Følger. Man vil snart erfare det Modsatte.

Statholderskabet i Kiel havde udstedt en Proklamation, som meldte, at man havde seet sig nødsaget til at rømme Landet, men som desforuden udtalte nogle ildevarslende Forventninger eller hvad man vil kalde det.

Min Amtmand, Baron Liliencron, og min Kollega, Landfoged Volquarts, skuffede ikke disse Forventninger. De adløde kun de Befalinger, som med

Vognmandsleilighed kom fra Kiel, de Flensborgske Ordres ignorerede disse Herrer aldeles. Bestyrelseskommissionen i Flensborg havde ligeledes udstedt en Kundgjørelse, hvori den opfordrede Embedsmændene til Lydighed. Herpaa svarede jeg, at det, som Kongen af Danmarks Undersaat og slesvigsk Embedsmand, ikke kunde falde mig ind at adlyde andre Ordres end dem, der kom fra den loyale Autoritet, men at jeg stod aldeles isoleret, og ikke engang vidste, hvorledes jeg sikkert skulde skaffe min Kassebeholdning til Flensborg.

Man indseer let, at dette dobbelte Regimente nødvendigvis maatte føre til en Opløsning af alle Forhold. Nogen Tid efterat jeg havde indmeldt det Ovenstaaende til Bestyrelseskommissionen blev mit Hus en Morgen tidlig omringet af preussiske Soldater. En Lieutenant traadte ind og sagde: »Jeg er til Deres Disposition,« hvorpaa han med forundret Mine spurgte: »De vil adlyde Bestyrelseskommissionen?« »Ja naturligvis,« svarede jeg, »denne Regering er ogsaa indsat af Deres Konge.« »Ja saa,« sagde han, »saa maa jeg indhente nærmere Instruktion fra min Kompagnichef i Frederikstad.«

Han sendte derpaa en grøn Husar til Byen, og efter nogle Timer kom Kompagnichefen selv og spurgte ligeledes, om jeg agtede at adlyde Bestyrelseskommissionen.

»Ja tilvisse,« svarede jeg.

»For det Tilfælde er jeg autoriseret til at tage imod Deres Kasse.«

Han trak en Fuldmagt frem, fik Pengene og kvitterede for Modtagelsen.

»Men hvem skal bære Pengene?« spurgte han, »mine Soldater kan jeg ikke kommandere dertil.«

Summen var omtrent 1500 Rdlr. i Papirpenge. I Sandhed en ringe Byrdel — Jeg fik da fat i et Bud, pakkede Pengene i en Posttaske og hængte denne over Mandens Skuldre.

»Men,« sagde Officieren, »frygter De ikke for Deres personlige Sikkerhed, naar jeg er afmarcheret med Kassen? Hvis De ønsker det, vil jeg indkvartere nogle af mine Soldater i Nabohusene.« Jeg takkede og sagde:

»Jeg er mig ikke noget Ondt bevidst og vil nødvendig forvolde mine Naboer Besværlighed. Marcheer De med Gud, Herr Kapitain.« Militairet drog da afsted med mit Postbud.

Samme Aften blev mit Hus angrebet af en Pøbelhob. Det haglede med store Stene ind til os, og min ældste Datter var paa et hængende Haar bleven ihjelslaet, da en vældig Sten foer lige forbi hendes Hoved og efterlod et dybt Spor i Stuedøren. Med Nød og Neppe fik jeg min Familie bragt i Sikkerhed i et Bagværrelse. Kanonaden med »Folkets Munition« — saaledes kaldte Demokraterne Brostenene — varede næsten en halv Time. Endelig lykkedes det Husjomfruen, gjennem Kjøkkenvinduet og en Baggaard, at komme ind til Landfoged Volquarts. Denne værdige Politimester mødte da og sagde i en ganske rolig Tone: »Gaa hjem Folk.« Hoben veg nu lidt

tilbage, saa at jeg uden Livsfare kunde komme ud af Gadedøren. Jeg gik da hen til Landfogden og spurgte, hvorfor han ikke før havde gjort Ende paa disse Optøier, vilde han ikke, saa skulde jeg nok selv for Fremtiden foranstalte det Fornødne. Da foer han rasende hen imod mig og raabte: »Vil De kalde fremmed Militair ind i Distriktet?« Derpaa svarede jeg, at jeg netop havde bortsendt Militairet, men at jeg agtede at henvende mig til Landskabsforstanderne; disse Mænd havde som bekjendt beskyttet mig ved en anden Leilighed. Dette bragte Manden til Taushed, thi den Hjælp var ydet mig til en Tid, da han havde været paa Flugten. Det stakkels Postbud blev ved sin Hjemkomst gjennempryglet, og jeg maatte betale Fyren noget extra for Svie og Smerte.

Foruden denne Fjende, som opererede med »Folkets Munition«, var der en anden, som ogsaa skyede Lyset og havde en djævelsk Natur, det var den passive Modstand.

Hr. Venedey, Forfatteren til det bekjendte Skrift »John Hampden, eller Læren om den passive Modstand«, fandt det passende at gjøre Hertugdømmet Slesvig til Prøveklud for sine skjønne Theorier. Han indfandt sig selv paa Østkysten af Landet for at organisere Alting, og da de revolutionaire Komiteer i Byerne havde deres Filialer overalt paa Landet, saa naaede den Venedeyske Velsignelse ogsaa snart til os. Den passive Modstand er unægtelig en politisk Forholdsregel af drastisk Virkning, men den røber

snart sin Oprindelse ved den Forbandelse, som følger med den, thi neppe er den anvendt i de offentlige Forhold, saa trænger den ind i Stald og Lade, Kjøkken og Kjælder, og løser alle Baand.

Det varede, som sagt, ikke længe, saa fik man en Forsmag paa alt dette. Landskriveren i Stapelholm er, efter Landskabets Forfatning, Formand i Landskabsrepræsentationen, som bestaaer af de 9 Sognefogder og 18 af de større Landeiendomsbesiddere.

Da jeg nu første Gang, efter de tydske Krigstroppers Afmarch, mødte i Landskabsforsamlingen, fandt jeg, istedetfor hine 27 Repræsentanter, over 50 Personer i Salen. Man havde, formodentlig paa den hemmelige Regerings Foranstaltning, forstærket Forsamlingen med allehaande kløgtige Personer, Skolelærere, en Advokat, endogsaa en snu Karl, som ellers gik om med en Kurv og falbød Aal, havde indfundet sig.

Man modtog mig med den Erklæring, at Landskabet havde besluttet, ikke at betale Skatter til Centralkassen i Flensborg. Herpaa bemærkede jeg, at jeg ikke havde Noget at forhandle med denne Forsamling, da den ikke var sammensat forfatningsmæssigt, og at jeg, naar Landskabet vilde tage slige Beslutninger, ikke længere vilde være dets Embedsmand. »I ville,« tilføiede jeg, »øve passiv Modstand. Jeg har seet mig lidt om i Historien og fundet, at der paa den passive Modstand gjerne følger en anden Stand, nemlig Beleiringsstand og endnu noget af

Stand, nemlig Standretten.« Derpaa forlod jeg Salen; jeg havde bestræbt mig for i det Ydre at bevare Kontenancen, men i mit Hjerte var jeg modfalden. Den hele Tilstand var i høieste Grad afskyelig. General Hahns Instruktioner vare formodentlig anderledes lydende, end dem man havde givet Grev Eulenburg, som var det preussiske Medlem af Bestyrelseskommissionen. Alt var undermineret, og min sidste Støtte, Landskabsrepræsentationen, havde jeg nu mistet.

Vel fandt foreløbig ingen offentlig Tumult eller aabenbar Voldsgjerning Sted, — sligt passer ikke i Herr Venedeys System, men den herskende Kirkegaards-Stilhed gjorde det uhyggeligste Indtryk og lammede al Virksomhed, undtagen Agitatorernes. Disse saae man, lig Slinger, smutte fra Dør til Dør.

Under disse Omstændigheder besluttede jeg at bede om min Afsked, og skrev desangaaende, under 19. Sept. 1849, til Bestyrelseskommissionen. Paa denne Ansøgning har jeg aldrig faaet noget Svar.

Revolutionen svarede ved at dekretere, at jeg skulde prisgives til den almindelige Foragt, og saa stor var Terrorismen, at man neppe vovede at see til mit Hus. I Begyndelsen blev jeg greben af Forfærdelse; thi den Tanke laa nær, at man vilde udhungre mig. Manøvren lykkedes imidlertid ikke fuldstændig, da de Handlende af Politiken ikke lod sig afholde fra at søge Fortjeneste. Desuden havde jeg, efter nogen Tid, den Satisfaktion, at Mænd, der om Dagen havde tilsendt mig truende Blikke, om Aftenen i Mørke kom til mig og næsten grædende spurgte,

hvad de skulde gjøre under disse Forhold, hvor de ikke engang vare Herrer i deres eget Hus. Naar jeg saa sagde: »Kom blot med en halv Snes gode Mænd fra hver Landsby, saa skulle vi gjøre Front mod disse Karle,« saa svarede de: »Det vove vi ikke, saa slaaer man Ruderne ind hos os.« »Nu vel, det har man jo gjort hos mig, og jeg lever dog endnu.« »Ja med Dem er det en anden Sag, men for os er Sligt en Skam, som vore Børn og Børnebørn endnu vilde komme til at lide under.«

Saaledes er Bonden. Som oftest respektabel i daglig Færd, men feig i Farens Tid. Frygten for hans Gaard er det Overveiende hos ham. En hæderlig Undtagelse gjorde dengang en ung, rig Bondekone. Hun kom ind til min Hustru og sagde: »De mene derude paa Torvet, at Ingen tør komme ind til Dem. Jeg vil dog vise de Folk, at jeg kan omgaaes med hvem jeg vil. Hvis Fruen tillader det, saa bliver jeg hos Dem til Middag.« Over denne smukke og modige Adfærd blev min Hustru meget rørt og sendte ved sin Afreise fra Süderstapel dette brave Menneske sit bedste Hals Smykke til en Erindring.

I Længden vilde jeg sandsynligvis ikke have kunnet holde mig paa min Plads, men der kom Hjælp, og, hvad man mindst skulde have ventet, Landfoged Volquarts blev den foranledigende Aarsag til, at den kom. Denne Embedsmand nægtede ligefrem at publicere Bestyrelseskommissionens Anordninger, og han fik derfor tolv preussiske Soldater som

Exekution i Huset. Dette kunde han smile ad, thi den hemmelige Regering paalagde Landskabet i denne Anledning en Skat og Landfogden fik leveret Viktualier i Overflødighed. Han sad da og sang tyske Frihedssange med Soldaterne og levede frit med dem. Men saa kom Nemesis. Disse Soldater vare det exalterede Parti en Torn i Øiet og en smuk Aften skød man paa dem og saarede Flere. Der opstod derpaa en Kamp i Landfogdens Forstue. Bønderne stak med Høtyve efter Soldaterne, som med Bajonnetten forsvarede sig paa den derværende Trappe. Jeg kunde i mit Hus tydelig høre Tumulten og sagde til mig selv: »Dette kan ikke gaae ubemærket hen, og kan maaske have gode Følger.« Næste Morgen hørtes preussiske Hornsignaler, Byen blev omringet af Militair, Bønderne bleve afvæbnede, de Skyldige straffede og Hovedmanden sat i Tugthuset. . Vi fik da først et Kompagni og senere en hel Bataillon i Indkvartering.

Den kommanderende Officier, Kapitain von Diezelsky, kom ind til mig og sagde: »Efter Alt hvad jeg har hørt i Frederiksstad, forstaaer jeg fuldkommen Situationen, jeg tager mit Kvarter hos Dem og skal forsvare Huset; thi om Slesvigholstenerne ogsaa kjørte op med et Batteri paa Diget i Ditmarsken, saa skulde jeg skyde Mandskab og Heste ned, inden de kunde faae afprotset en Kanon.« Det lød godt i mine Øren. Nu havde jeg dog en Beskytter og jeg vogtede mig vel for at lade mig see Steder, hvor der ikke stod Militair. Havde man den-

gang faaet fat paa mig, saa var jeg ufeilbarlig bleven bragt til Rendsborg eller Kiel. Under Civilbestyrelsen vedblev den passive Modstand og med mine Embedsforvaltninger gik det meget kummerligt. Alt var dødt, Skatterne bleve ikke betalte, og jeg var berøvet al Indtægt.

I Begyndelsen af Foraaret 1850 begyndte Statholderskabet i Kiel at røre sig mere og mere. Man havde der hele Tiden ignoreret min Person og adresseret alle Befalinger til Landskriveriet. Jeg for min Person dannede af disse Ordres en Pakke med Etikette: »Strider mod Vaabenstilstands-Konventionen, derfor ad acta.« Naar denne Pakke havde naaet et vist Omfang, saa sendte jeg den til Flensborg.

I Marts Maaned kom der Ordre fra Kiel, at Skatterne skulde indsendes til Rendsborg, og paa samme Tid antog Amthuset paa Gottorp en truende Tone imod mig. Landfoged Volquarts havde den Frækhed at drage om i Distriktet og opkræve Skatter, ja endog at kvittere derfor i Undersaaternes Kvitte-ringsbøger. Mod dette Uvæsen protesterede jeg i alle Landsbyer og meldte det til Flensborg, men hvad hjalp det. Ingen voyede at nægte Volquarts Betaling og Bestyrelseskommissionen var magtesløs. Det Eneste, som jeg opnaaede var, at Bestyrelseskommissionen, under 19 Marts 1850, tilskrev mig, at den havde opfordret General Hahn til, paa min Rekvisition, at yde mig Beskyttelse og i saa Henseende at instruere den i Süderstapel stationerede Officier. Dette var forsaa-

vidt overflødigt, thi den brave Diezelsky havde ikke taalt noget Angreb paa min Person.

Mine Forsøg paa at inddrive Skatterne vare frugtesløse. Naar jeg udsendte min Exekutant med Restancelisten, sagde man til ham: »Du kan gjerne tilsige os, men forlanger Du Dit Gebyr derfor, saa slaar vi Dig ihjel.« Etsteds drev man Forhaanelsen endog saavidt, at man satte Exekutanten paa en Vogn og kjørte ham med Musik gennem Byen. Sligt maatte man lade sig byde uden at kunne straffe det!

Paa den Tid hændtes der mig noget Mærkeligt. En Bureauchef fra Kiel kom over Eideren og forlangte at tale med mig. Han sagde, at jeg jo befandt mig i en eiendommelig Situation; han var afsendt af Personer, som havde at bestemme, og skulde tilbyde mig 5000 Mark Courant aarlig med en Anvisning paa den holstenske Kasse.

»Og hvad skal jeg da gjøre til Gjengjeld?« spurgte jeg.

»Blot gaae af,« svarede han.

»Altsaa et Bestikkelsesforsøg fra Statholderskabet,« tænkte jeg, og sagde:

»Vil De hilse de Herrer, som have sendt Dem, og sige, at jeg i lang Tid har sultet her med mit Program og det forandrer jeg ikke, fordi man nu vil fylde mig Lommen.« Saa bukkede Manden — en gammel Bekjendt fra Rentekammeret — og gik.

Forgjæves grundede jeg over denne Gaade. Først efter Krigens Ende fik jeg Opløsningen. Her er den: I de hemmelige Møder, som i sin Tid bleve holdte

i den saakaldte slesvigholstenske Landdag, søgte Oppositionen at faae Armeen fremad igjen, og man bebreidede Statholderskabet, at det underhaanden regjerede i det sydlige Slesvig. »Vil man regjere i Slesvig, saa maa man ogsaa lade Armeen rykke ind,« lød det fra den venstre Side.

Derpaa svarede Statholderskabet, at samtlige sydslesvigske Embedsmænd med Glæde vilde adlyde. »Oho,« raabte Oppositionen, »der findes dem, som offentlig have erklæret, at de ikke vilde adlyde.« »Hvem er det,« spurgtes saa. »Det er Administrativ-Embedsmanden i Stapelholm.« Herpaa endte Statholderskabet med et stormægtigt: »Man vil drage Omsorg for, at denne Embedsmand bliver afsat.«

Det kunde de stolte Herrer i Kiel imidlertid ikke; thi hvormeget end General Hahn sympathiserede med den slesvigholstenske Clique i Byen Slesvig, saa kunde han dog, saa længe Vaabenstilstanden varede, ikke tilstede, at en Embedsmand blev afsat blot af politiske Grunde. I denne Forlegenhed valgte man hin lumske Udvei, og et saadant Forslag udgik fra Mænd, der, som Liberale, mente at have taget al Dyd i Forpagtning!

Kan man undres over, at jeg i min Elendighed atter henvendte mig til Bestyrelseskommissionen og, under 2 April 1850, igjen bad om min Afsked. Jeg fremhævede, at, da der paa min tidligere Ansøgning ikke var fulgt nogen Resolution, saa havde jeg anset dette som en Befaling: at forblive paa min Post og holde ud i Taalmodighed. Trods alle Vanskeligheder

og Krænkelser havde jeg ogsaa gjort det. Nu var jeg, paa Grund af total Mangel paa Indtægt, ude af Stand til at subsistere, end sige at lønne mit Kontorpersonale. Desuden var min Stilling meget truet, hvis de preussiske Tropper skulde afmarchere. En Offerte at gaae af med fuld Skadesløsholdelse ved Pensionering havde jeg afvist. Pligt og Samvittighed forbød mig at gaae ind paa disse Forslag; thi de kom fra Personer, som jeg kun med stor Modbydelighed havde adlydt, saalænge »vis major« tvang mig dertil, men at jeg her, paa den yderste Grændse af Hertugdømmet vilde have Følgerne af dette Afslag at frygte. Sluttelig bad jeg, at der maatte bevilges mig Subsistensmidler, hvis jeg ikke kunde blive rappelleret. Bestyrelseskommissionen sendte mig derpaa den 10 April 1850, under privat Segl, en Sum Penge og tillige en Skrivelse, hvori jeg blev anmodet om at holde mig saalænge som muligt paa min Post i Süderstapel, hvorhos man maatte overlade til mig selv at sørge for min personlige Sikkerhed, hvis jeg saae mig nødsaget til at forlade mit Opholdssted. Saaledes skrev anno domini 1850 en Regering, som var indsat af tre Potentater og støttet af 7000 Bajonetter. Denne Skrivelse fortjener sandelig at sættes i Glas og Ramme!

Tilstanden blev nu mere og mere utaalelig og den kommanderende Officier raadede mig til at sende min Familie bort. Min Hustrus Helbred var aldeles nedbrudt ved al den Sorg og Bekymring. Lægen protesterede mod Afreisen, men Officieren skrev et

Pas og paastod, at hun maatte bort. Da jeg ikke vidste, hvilken hemmelig Kundskab den gode Diezelsky muligvis kunde have, saa gav jeg efter, og jeg saae da, med Bedrøvelse i Hjertet, min hele Familie afreise til Kongeriget.

Fra den Tid var Alting mig ligegyldigt; jeg tog Pistoler i Lommen og levede mere som en Friskaremand, end som en Embedsmand.

Spørger man nu, hvorfor hin preussiske Officier viste os saa megen Deltagelse og hvorfor han hadede Slesvigholstenerne, saa bliver Svaret: fordi han var en Royalist, fordi han, da han kom ind i Landet, troede, at han, som tydsk Krieger, skulde hjælpe til at sprænge tydske Brødres Slave-Lænker, men saa forefandt han rige Bønder, der levede som Herremænd, og han saae sig i Forbund med Revolutionen, som han foragtede, da han tilstrækkelig havde lært den at kjende i Berlin.

Da Statholderskabet havde gjort den Erfaring, at alle dets Befalinger til Landskriveriet bleve uden Virkning, saa tog man en ny Forholdsregel. Man skrev til min Amtmand, Baron Liliencron ved Gottorp, og jeg fik nu Alt gjennem Amthuset. I Begyndelsen tog jeg ingen Notits deraf, men da man gik saavidt, at forlange Lister af mig, for derefter i Rendsborg at kunne udskrive det værnepligtige Mandskab fra Landskabet Stapelholm, saa holdt jeg mig forpligtet at melde dette til Bestyrelseskommissionen, hvorfor jeg tilføiede, at jeg i Kampen mod den passive Modstand

havde tilsat næsten Alting, men at jeg var beredt til at ofre det Sidste for Monarkiets Sag.

Med General Hahn kom jeg nu ogsaa i Berøring. Postkontoret i Frederikstad nægtede en skjøn Dag at befordre mine Embedsbreve til Flensborg. For nu ikke ganske at blive afskaaren, sendte jeg et ridende Bud til Generalen med en skriftlig Klage. Derpaa fulgte et høfligt Svar og Løfte om, at Sagen skulde blive undersøgt, men Budet fortalte mig, at Generalen, ved at læse mit Brev, havde stampet med Foden og mumlet: »Den fordømte Karl«!

Næste Dag kjørte Generalen i egen høie Person til Frederikstad; han sendte ikke det venligste Blik til mit Hus, men paa Papiret var Alt i Orden; han tilskrev mig nemlig, at Postmesteren i Frederikstad havde faaet Ordre at befordre mine Embedsbreve til Flensborg; vægrede han sig, saa skulde de, paa Postmesterens Bekostning, med militair Eskorte, bringes til Husum.

Det var da engang en Seir!

Seire og Fester pleie at følges ad, og Beskrivelsen af en Festlighed vil derfor passende finde sit Sted her.

Et Individ, han hed Sefeloge eller noget Lignende, havde forsøgt at myrde den preussiske Konge, Friedrich Wilhelm den Fjerde; Attentatet mislykkedes, og det tolvte Regiments Officerskorps besluttede i denne Anledning at holde en Fest.

Den fandt Sted i Svabsted ved Trenefloden, og man havde bæret mig med en Indbydelse. En stor

Masse Mennesker var løbne sammen, og det vrimlede af slesvigholstenske Spioner. Indenfor Kredsen blev der holdt en Tale, hvorpaa man sang den preussiske Nationalsang.

Mit Sind, ellers forhærdet ved Ulykken og som oftest opfyldt med vilde Tanker, var paa denne Dag eiendommelig bevæget. Da nu den militaire Høitidelighed var forbi, kom Aanden over mig og jeg sprang op paa et Bord, for ogsaa at holde en Tale. Den handlede om lovlig Orden og Ret. De Ord, jeg brugte, erindrer jeg ikke mere, men at de gjorde Indtryk, det saae jeg i de bevægede Miner omkring mig, det læste jeg i de besynderlige Blikke, som vare rettede paa mig. Neppe havde jeg endt, før en umaadelig Jubel udbrød blandt Officiererne, Musikken faldt ind og under vedvarende Hurra-Raab omringede de mig, trykkede min Haand og omfavnede mig. Og hvorfor havde disse Krigere indbudt den stakkels forladte, civile Mand til deres Festlighed? Hvorfor forstode de, hvad jeg mente, uagtet jeg ikke udtrykkelig havde nævnt min Konges Navn, og hvorfor tiljublede de mig, da Talen var endt?

Det var, fordi de foragtede den lovløse Tilstand, som omgav dem; det var fordi deres Regerings Politik forhindrede dem fra at gjøre Ende paa dette Uvæsen, og det var, fordi de følte Medynk med en Mand, som var nær ved at gaae under i Revolutionens Pøl.

Amthusets Ordres bleve omsider af en Beskaffenhed, at jeg ligefrem maatte nægte Lydighed. Da Følgerne heraf vare at forudsee, saa spurgte jeg Bataillonschefen, hvorledes Sagen nu egentlig stod, om jeg kunde vente hans Beskyttelse eller ikke? Derpaa svarede han: »Ja, det er saa som saa. De har preussiske Officierer i Kvarter; som Husvært bliver De beskyttet i Deres Privatværelser, og hvem der i disse bliver ubehagelig imod Dem, ham lader jeg, om for nødent gjøres, drive ud med Bajonnetten, og det uden Persons Anseelse, men i Deres Embedslokale kan jeg ikke beskytte Dem.«

Denne Forklaring maatte Manden give ifølge sin Instruktion. Jeg troer ikke, at den stemmede overeens med hans egen Anskuelse.

Mit Forretningslokale lukkede jeg da med Laas og Jernstænger for ikke at overrumples, og da Amtmanden, Baron Liliencron, som forudseet, kom, maatte han ind i min Dagligstue.

Han sagde: »Jeg kommer til Dem i en ubehagelig Anledning.«

»Og den er, Herr Baron?«

»Jeg kommer for at afsætte Dem.«

»I hvis Navn? Min Bestalling er af høisalig Kong Christian den Ottende. Den har Kongen givet, den kan ogsaa kun Kongen tage. Jeg afleverer ikke.«

»Ja, saa maa jeg henvende mig til Deres Kontorpersonale og sætte mig i Besiddelse.«

Da jeg hørte disse Ord var det forbi med Taalmodigheden, Blodet foer mig til Hovedet og jeg

raabte: »De vil forlede mine Privat-Tjenere til Utroskab! Jeg vil sige Dem, at mit Kontor er lukket, og at jeg agter at forsvare mit Liv!«

»Ja saa,« sagde Baronen, satte et fælt Ansigt op og gik.

Efter en lang Raadslagning med Partiførerne kom han igjen med en Herr Carl v. Krogh, en Søn af den forhenværende Amtsforvalter i Vesteramt i Haderslev.

Denne unge Mand sagde til mig: »Det gjør mig ondt, at jeg skal fortrænge Dem fra Deres Embede.«

»Det vil foreløbig ikke lykkes Dem,« svarede jeg.

»Ja,« sagde Baronen derpaa, »jeg erklærer denne Herre herved for indsat og Dem for afsat.«

»Det antager jeg ikke,« var mit Svar.

Saa bukkede Baronen og sagde: »Forresten forsikkrer jeg Dem om min personlige Høiagtelse.« Derpaa gik de. De preussiske Officierer havde taget Plads paa Bænkene udenfor Huset og maalte de to Herrer med mørke Blikke. Disse Officierer vare min Støtte og min Trøst. De havde nemlig erklæret, at hvis der kom Bevæbnede imod Huset, saa vilde de hugge løs paa dem, »thi her boe vi,« sagde de. Baronen vovede derfor ikke at lade mig kaste ud af Embedsboligen med Magt, Da han var gaaet, styrtede Preusserne ind til mig, sloge mig leende i Haanden og raabte: »Civilstormen afslaet! Bravo Kammerraad!«

Herr v. Krogh blev af Amtmanden installeret i Værtshuset, og i henvend 14 Dage var der nu ligesom en Pave og en Modpave paa Stedet.

En Dag sagde Bataillonschefen til mig: »I Morgen slaas Generalmarche.«

»Saa vil jeg see at komme til Wohlde i Nat, der boer en loyal Mand af mit Bekjendtskab, som nok kjører mig til Flensborg.«

»Nei,« sagde Officieren, »det gaaer ikke an. Jeg veed, at man vil gribe Dem i nærmeste Landsby. De maa marchere med mig og De skal faae Officers-Kvarter underveis.«

I det Samme kom Intendanterne kjørende med over tyve tusinde Rdlr. Bispisningspenge til Kommunerne, og nu opstod der en underlig Scene.

»Hvor er Landskriveriet?« spurgte en Intendant.

»Her,« svarede jeg.

»Men derovre i Værtshuset har man sagt os, sidder jo ogsaa En. Hvad skulle vi nu gjøre? Til hvem skulle vi betale?« I denne næsten komiske Forlegenhed sagde en af de Herrer: »Vor Instruktion byder, at vi skulle betale mod en med Embedsseglet forsynet Kvittering. Hvor er Embedsseglet?«

»Her,« svarede jeg, idet jeg slog paa min Lomme.

»Saa betale vi til Dem.«

Dermed var Sagen afgjort. Der blev sendt Bud til vedkommende Sognefogder, og da de skulde have Penge, saa kom disse Bestillingsmænd til mig uden Frygt for den terroriserende Clique i deres Kommune.

Maaske have de kjendt det franske »bien venu, qui apporte.«

Over alt dette var det' blevet Aften, og da jeg kom over i mine Værelser var der dækket et stort Taffel med Steg, Kage og Vin, Ting som længe ikke vare seete i mit tomme Hus. Officierne havde foranstaltet det Hele, og da jeg kom ind, raabte de Hurra, og En sagde under skingrende Latter: »Jetzt wollen wir dem Kammerrath die Henkermahlzeit bereiten!«

Det gik da lystigt til, og sildig skiltes vi ad. Jeg kastede mig paa min Seng, lagde mine Pistoler foran mig og sov et Par Timer.

Den 14 Juli 1850 blæste Preusserne Generalmarche, og jeg gik med deres første Kolonne over Eideren.

Dette var min anden Flugt for Fjenden; det skulde ikke blive den sidste.

Over Floden og den holstenske Marsk laa en klam Morgentaage, den, eller maaske Tanken om min Fremtid, bragte mig til at gyse, da jeg saaledes maatte vende mit Hus og Hjem Ryggen.

Min Hustru og fem smaa Børn havde jeg i Kongeriget, og hos mig havde jeg — min Reisekuffert. Ligesaa uhyggeligt som Opholdet i Süderstapel havde været, ligesaa ubehagelig var Afreisen

derfra. Intet Farvel ledsagede mig. Bønderne havde lukket sig inde i deres Huse, formodentlig fordi de nu ventede en stor Ulykke, da den gik fra dem, som tidligere var bleven hos dem.

»De Smaa« havde endnu den sidste Dag før min Bortgang tilbudt mig Assistance, hvis jeg vilde blive. Man havde for to Aar siden lovet enhver Husmand Græsgang til to Køer og andre skønne Ting, dette Løfte havde man naturligvis ikke kunnet holde, og det var vel derfor, at disse Proletarier nu vilde holde sig til den, som ikke havde lovet dem Noget.

I Ditmarsken var Alting roligt, og da vi gjorde Holdt, indbød Stedets Politimester mig endog til Middag. Da jeg spurgte ham, om han ikke frygtede for sine Vinduer, sagde han leende: »Man mærker, at De kommer fra den slesvigske Side, her kan De rolig spadsere omkring uden at Nogen fornærmer Dem.« Manden havde Ret. Det Eneste jeg hørte var, at Folk sagde: »Det er en Dansk, han gaaer med Preusserne.« En anseet Ditmarsker yttrede: »Vi have i gamle Dage afgjort vor Strid med Danmark og ønske, at Krigen snart maa faae Ende.« Ditmarskens Lunkenhed var Statholderskabet ikke ubekjendt og derfor indeholdt dets seneste Proklamation en Passus, som var tagen ud af de gamle Ditmarskeres Krigsmanifest. Man har ikke erfaret, at dette Puds har gjort nogen synderlig Virkning.

Da vi kom længere ned i Holsten, forlod jeg Tropperne og gik paa Jernbanen til Altona og derfra

til Hamborg. General Hahn, der med sin hele Styrke var gaaet over Eideren ved Süderstapel gav sig god Tid med at naae Elben. Den følgende Forklaring, hvorfor han gjorde det, er ikke greben ud af Luften: Den slesvigholstenske Armee var, skjøndt fuldstændig organiseret, aldeles republikansk sindet. Havde den seiret ved Isted, saa havde den nærmeste Følge vistnok været, at Statholderskabet var blevet styrtet og det raa Demokrati, med Olshausen i Spidsen, var kommet til Roret. Dette ventede det revolutionaire Tydskland paa og dette var dets sidste Haab. Var dette Haab ikke blevet skuffet, saa havde General Hahn uden Tvivl trukket de i Hamborg og ved Perleberg — den første preussiske Jernbane-Station — samlede Tropper til sig og var igjen marcheret nordpaa, for at have Haand i Hanke.

I Hamborg blev jeg venlig modtaget af den der-værende, danske Overpostdirektør, Grev Holck, som raadede mig til, ikke atter at vove mig ind i Holsten, men gennem Lauenborg at reise til Lübeck.

Da jeg ikke havde nogen Kundskab om, at Geheimeraad Tillisch i Flensborg var udnævnt til overordentlig Regeringskommisair for Hertugdømmet Slesvig, saa meldte jeg i en Indberetning til Bestyrelseskommissionen, dateret Hamborg den 17 Juli 1850, hvad der var passeret imellem Amtmanden og mig, hvorhos jeg bemærkede, at jeg havde holdt min Post til det Yderste og derfor ikke kunnet slippe igjennem nordpaa.

I Lübeck maatte jeg holde fem Dages Karantaine paa Grund af den i Hamborg grasserende Kolera. Lübeck var dengang delt i to Leire. Det armerede slesvigholstenske Skib v. d. Tann havde nemlig søgt Beskyttelse i Travemünde, var bleven udvist og derpaa ødelagt af de Danske. Herover vare de Nationale yderst forbittrede, det modsatte Parti derimod sagde, at Lübeck var en souverain Stat, og som saadan havde handlet efter Folkeretten.

Dagen før Slaget ved Isted kom jeg til Kjøbenhavn og fandt Meget forandret der. I to Aar havde jeg gaaet i min Ensomhed ved Eideren og tænkt paa Kongen af Danmark, hvorover jeg havde glemmt, at man ikke udelukkende i Hertugdømmerne havde drukket Marts-Øl.

Det gjorde derfor et eiendommeligt Indtryk paa mig, da jeg strax ved min Ankomst paa Toldboden saae alskens Folk løbe omkring med vilde Miner og tilraabe hverandre: »Har De hørt det? Der er opdaget en stor Sammensværgelse i Armeen. Major N. staaer i Spidsen for den! Leerbek (en Politikommisair) har Listen! Ja, der er mange Slesvigholstenere i den danske Armeel!« Det Slags Folk kjendte jeg og gjorde i det Hele den Observation, at man her kaldte de besindige Folk Slesvigholstenere, ligesom man histovre kaldte dem Danske. — Fra den overordentlige Regeringskommisair, Geheimeraad Tillisch,

forefandt jeg en Ordre, ufortøvet at komme til Flensborg, og reiste jeg da strax over Korsør og Assens derhen.

Geheimeraaden modtog mig forekommende, fritog mig, efter min Anmodning, for at overtage Krigskjørsels-Kommissariatet for det sydlige Slesvig — hvilket Embede jeg var bleven bæret med — og paalagde mig at begive mig til Gottorp, for at assistere den derværende nys indsatte Amtmand. Da jeg kom over Valpladsen ved Isted, ønskede jeg at have været med i Slaget; jeg tænkte, at det maatte have været mindre grueligt, end bagefter at beskue den Elendighed. Afbrændte Huse, sønder-skudte Træer, nedtrampede Kornmarker saa langt Øiet kunde naae, omrevne Chaussee-Stene, Blodspor og døde Heste, det var det Syn, som frembød sig og opfyldte Sjælen med Forfærdelse.

I Slesvig modtog Madame Esselbach mig med det karakteristiske Udraab: »Junge, wo kommst Du her?« Det var nu en vidtløftig Fortælling, men hun fik den da i al Korthed. Med en særegen Følelse betraadte jeg Baron Liliencrons Embedslokale. For at tage de vigtigste Papirer med paa Flugten, havde man revet Akterne ud af Reolerne og ned paa Gulvet, saa var der kommet et dansk Brødmagasin ovenpaa, og nu havde man kastet nogen Fourage derind. Det var ikke let at faae denne moderne Augias-Stald rensat.

En Aften stod jeg i mit Værelse i det aabne Vindue og hørte da i vestlig Retning en besynderlig

Summen og Surren. Det var tredie Brigade, som under Oberst Schepelern brød op til Ejderen, og Dagen derpaa tog Helgesen Frederiksstad.

Generalkommandoen rekvirerede mig derpaa som lokalkyndig Mand til Vestkysten. For nu ikke udelukkende at staa paa Sabelspidsen, begav jeg mig til Flensborg og bad den overordentlige Regeringskommissair om en Instruktion. »Den kan jeg ikke give,« sagde han. »De maa handle efter Konduite, men jeg skal lade udfærdige et Kommissarium for Dem.«

Ifølge dette Kommissarium bleve de verdslige og geistlige Embedsmænd i Frederikstad anviste ubetinget at følge mine Anordninger, og skulde jeg da indberette de Foranstaltninger, som jeg havde truffet. Med dette Dokument i Lommen reiste jeg til Husum.

I den dansktalende Landsby Vanderup, der var bekjendt for sit tydske Sindelag, forfulgte man min Vogn med Stene, men da Kusken pidskede løs paa Hestene, saa blev »Folkets Munition« dengang uden Virkning. Det er godt, at ikke alle Kugler ramme.

Sildig om Aftenen kom jeg til Husum og meldte mig hos den kommanderende Officier, Grev Ahlefeldt, som laa paa Halm i Gaden med sine Soldater. Han sagde, at jeg maatte overnatte i Husum; da Eiderstedterne let kunde opsnappe mig og slæbe mig over Eideren næste Morgen, vilde han give mig en Eskorte med.

Den 12. Aug. 1850 drog jeg til Frederiksstad, ledsaget af tolv Soldater. Da vi nærmede os Helge-

sens Forposter ved Eiderdiget, kom en stor Dreng løbende hen til mig og tilbød sin Tjeneste. Denne tysktalende Dreng var dansksindet. Fordreven af de andre Dreng i Byen havde han taget sin Tilflugt til de danske Soldater. Jeg tog ham da med; senere blev han puttet i Livreet og med en mageløs Iver tjente han mig under hele Kampagnen. Paa Torvet i Frederikstad vare mange Mennesker samlede, for at see, hvem der vel kunde være i den lukkede Vogn. Da jeg saa producerede mig, sagde de: »Ak, det er jo Landskriveren fra Süderstapel, han gjør os ikke Noget.«

Helgesen spadserede op og ned ved Kanonerne med sin korte Krigspibe — han havde ogsaa en længere, Fredspiben kaldet — og sagde til mig: »Det var da morsomt, at den gamle Rævejæger og Landskriveren fra Stapelholm nu skulle styre Sagerne her. Jeg har mit Hovedkvarter her i Hotellet. Vil De indrette Deres Kontor der, saa have vi Alt samlet.« Saaledes skete det.

Da Oberstlieutenant Helgesen er bleven en historisk Person, saa vil det maaske interessere at høre lidt Nærmere om ham. Skulde derved en eller anden Illusion svinde hos Læseren, saa bedes han at tilgive dette for Sandhedens Skyld. Helten fra Frederikstad bliver altid en tapper Kriger. Hvorledes han saae ud, kan man see i enhver Kunsthandel. Da jeg i Aaret 1843 kom til Süderstapel hørte jeg, at der i Nærheden boede en Mand i et Bondehus, som kun levede for Jagten, holdt alle Krybskytter i

Respekt og havde tamme Oddere, som fangede Fisk til ham. Da jeg spurgte Sognefogden, hvem denne Mand var, satte han et hemmelighedsfuldt Ansigt op og sagde; »Det er en Kongemorder, han har i Paris kæmpet paa Barrikaderne og tør ikke lade sig see i Kjøbenhavn.« Senere spurgte jeg Amtmanden engang, om dette var sandt. Han lo og sagde, at Manden var en Normand, som havde forladt Norge, fordi han ikke vilde sværge den svenske Konge Troskab, han havde været Officier i den danske Armee, var nu pensioneret og kunde godt lade sig see i Kjøbenhavn.

Nogen Tid derefter stiftede jeg Bekjendtskab med Helgesen, og han kom af og til i mit Hus. Man har sagt, at han efter Folkeforsamlingen i Süderstapel var gaaet til Rendsborg og havde tilbudt Prindsen af Augustenborg sin Tjeneste. Derom har han aldrig talt til mig, jeg kan derfor hverken bekræfte eller benægte det. Hvad han har fortalt mig er, at en Bonde havde kjørt ham til Als, og at han derfra var reist til Kjøbenhavn. Her havde hans Jagt-Kostume vakt Opsigt, man havde troet, at han var en tysk Friskaremand, og Mængden var truende trængt ind paa ham. Da havde han sagt: »Lad mig være,« saa havde Hoben strax sporet den norske Accent og havde derpaa raabt: »Det er ingen Tydsker, det er en Normand, Hurra for den brave Normand fra Norgel«

Han var da, for at komme ud af dette, stegen ind i en Droschke, og da han vidste, at jeg havde

en Broder i Kjøbenhavn, saa var han kjørt hen til denne.

Der var noget Eventyrligt ved denne Normand; ved at omgaaes ham kom man undertiden til at tænke paa Middelalderens Partigængere og Landseknægte.

I Frankrige havde han handlet med Heste og i Julidagene havde han kæmpet med Blusemændene paa Barrikaderne. Sin franske Kone og sine Børn omtalte han aldrig.

Han var en skandinavisk Republikaner.

Jeg troer ikke, at han kunde føre en Bataillon frem til Parade, men han forstod at holde et Punkt til det Yderste. Derved kom hans seige, norske Bjørne-Natur ham til Hjælp.

Besyderligt var det, at denne Jernmand havde Hang til Kvaksalveri, han brugte og anbefalede alskens Avismidler og Arkana. Disse sloge ham ihjel; thi da han engang — som Kommandant i Rendsborg — havde fordrevet Podagraen ved et eller andet Middel, døde han uventet og pludselig. Nu spadserede han imidlertid om paa Torvet i Frederikstad, og man vil i det Følgende faae at høre om ham.

De Forfattere, som have skrevet om Begivenhederne ved Frederikstad, synes kun at have benyttet Militair-Rapporterne som Kilder, og det vil derfor være hensigtsmæssigt her fortrinsvis at tale om de Ting, som ifølge deres Natur ikke have fundet Plads i hine Rapporter. — Strax efter min Ankomst lod jeg ved Præsidenten, Etatsraad Ketelsen, Magistraten

og de Deputeredes Kollegium sammenkalde paa Raadhuset. Paa mit Spørgsmaal, om de vilde fungere i den kongelige Regerings Aand og altsaa selvfølgelig, saavel i Ord som i Gjerning, vilde undlade Alt, hvad der kunde skade hans kongelige Majestæt, svarede Alle ja. Kun den konstituerede Stadsekretær Wolfhagen bemærkede, at han af Statholderskabet tillige var konstitueret som Politimester, at han som Indvaaner i Byen vilde forholde sig rolig, men at han ikke kunde vedblive at fungere, da han forudsaa, at man vilde paalægge ham at foretage Undersøgelser. som han umulig kunde anstille. Han blev da entlediget og sendt til Hovedkvarteret, hvorfra han som Fange blev ført til Kongeriget.

Borgmesteren havde forladt Byen, og jeg konstituerede da Senator Feddersen som Borgmester. Dette Valg havde jeg ikke Grund til at fortryde, thi denne Mand viste en sjelden Omhu for Byen og Militairet. Efter Krigen blev han definitivt udnævnt til Borgmester og dekoreret med Ridderkorset.

Hele Administrationen, Told-, Post-, Dige-, Sluse- og Havnevæsenet blev nu efterhaanden ordnet; flere nye Embedsmænd bleve konstituerede, og de kongelige Skildter overalt igjen ophængte. Da der i Frederikstad findes mange forskjellige Religionspartier, saa var jeg noget i Forlegenhed med Reskriptet af 1. Febr. 1848 angaaende Kirkebønnen for Kongen. Jeg besluttede derfor særskilt at tale med Enhver af de forskjellige Gejstlige. Den lutherske Præst og Rabbineren fik

uden videre Ordre til at holde sig Reskriptet efterretlig. Mennoniten erklærede, at hans Trosbekjendere aldrig holdt Kirkebøn for Statens Overhoved. Den hollandske Præst ved den remonstrantiske Kirke sagde, at det rigtignok ikke var Skik blandt Remonstranterne i Kirken at holde Bøn for Kongen, men at han, da hans Souverain var en Ven af min, vilde foreslaa Kirkeraadet at gjøre en Undtagelse i dette særegne Tilfælde. Dette skete, og den brave Hollænder naglede endogsaa mod al Sædvane den overordentlige Regeringskommisairs Bekjendtgjørelser paa Kirkedøren.

Da jeg spurgte den katholske Geistlige, hvorledes det forholdt sig med Bønnen i hans Kirke, svarede han: »Min Herre, den romersk-katholske Kirke erkjender ikke Staten over sig.« Paa min Bemærkning, at han ikke fortalte mig noget Nyt, og at jeg ikke var kommen til ham for at tale om Dogmer eller sligt, men for at spørge ham, om der i den katholske Kirke tidligere var holdt Bøn for Kongen, sagde han: »Ja, ved høitidelige Leiligheder, men kun af Komplaisance. »Vil De saa næste Søndag holde Bøn for Kongen af Komplaisance, det forlanger jeg. Jeg kunde have ladet Dem hente og har kun af Høflighed opsøgt Dem.« Derpaa gik jeg. Inden Søndagen kom, havde den sorte Karl imidlertid forviklet sig med Militairet og blev som Fange afleveret til Hovedkvarteret. En Banstraale blev i den Anledning ikke udslynget fra Roma. Da jeg gjorde min Opvartning i Hovedkvarteret i Lehmsink ved Swab-

sted, sagde Oberst, nuværende General, Schepelern: »Det er godt, at De kommer, De kjender Loven og de herværende Personligheder. De anordner de civile Foranstaltninger, og jeg skal sørge for, at de føres igjennem. Hvor jeg opererer, skal De være min Civilkommissair.« Dette var Grunden til, at jeg fik hele Eiderlinien under min Bestyrelse. Oberstlieutenant Helgesen og jeg spiste sammen til Middag. Efter Bordet pleiede vi da gjerne at gaa ud, navnlig for at bese de Fortifikationer, som man arbeidede paa. Ved en saadan Leilighed sagde han engang: »Hr. von der Tann skal være en stor Helt, jeg troer, han er en Vindbeutel, kommer han, saa skal han faa en varm Modtagelse.« Dette indtraf.

En anden Gang yttrede han: »Fjenden tager nok de yderste Værker, men her paa Kirkegaarden kommer han i en Krydsild, og saa skal De see, hvorledes Skorstenene skulle flyve i Byen.« Dette indtraf ikke, thi Fjenden kom ikke saa langt, og det blev heller ikke ved Skorstenene, da Byen fra Flodsiden planmæssig blev skudt i Brand.

En Dag spadserede vi ved Havnen og saae de slesvigholstenske Pikkelhuer titte frem over Diget i Ditmarsken. Det varede ikke længe, saa fløi deres Spidskugler os om Ørene. Jeg proponerede da min Ledsager at gaa nedenfor Diget. Han saae paa mig med det ham eiendommelige, søvnige Blik og sagde: »Jeg er Fatalist, den Kugle, som ikke er støbt til mig, rammer mig ikke, men De kan jo gaa nedenfor.«

Jeg var ikke Fatalist og burde være gaaet ned fra Diget, da jeg ikke havde noget at bestille deroppe; men saaledes er Mennesket, jeg skammede mig og gik ikke ned.

Det var ikke den eneste Gang, at denne herskesyge Frihedshelt ligesom smittede mig med den ham medfødte Trodsighed.

Da de danske Soldater reve Møllen ned i den saakaldte Mølleskandse, blev dette bemærket ovre i Ditmarsken. De derværende fjendtlige Soldater satte da en lille Mølle, hvormed man skræmmer Fugle, op paa Diget, bandt et Seglgarn til den og halede under en vældig Opsang i denne Traad ligesom de Danske trak i deres svære Touge. Herover lo Helgesen hjertelig og sagde: »Det er jo morsomt, jeg lider nok en Spøg i Felten.« Vi havde nu ligget nogle Uger i Frederikstad, og Fjenden begyndte mere og mere at vise sig. Stabschefen, den i 1864 faldne Major Hoffmann, fik derfor Ordre til at foretage en Recognoscering med to Kompagnier ind i Landskabet Stapelholm. Ved Udmarschen, jeg mener, det var den 25de August, spurgte Hoffmann mig, om jeg, hvis han naaede Süderstapel, havde Noget at besørge sammesteds.

»Ja,« svarede jeg, »kan De faa fat i Landfoged Volquarts og i den saakaldte Landskriver Krogh, saa bring mig dem herind, jeg har endnu en Høne at plukke med disse Herrer.«

Süderstapel var besat af et Kompagni fjendtlige Jægere. Disse bleve fordrevne, og Hoffmann vendte

om Aftenen tilbage uden synderligt Tab. Efter Soldaterne fulgte to Vogne, og jeg saae til min store Forundring, at samtlige Kromænd fra Süderstapel, syv i Tallet, befandt sig paa dem som Fanger. Dette var gaaet saaledes til: Paa Plattysk hedder en Kro »de Krog«, da nu de Danske havde indtaget Süderstapel, spurgte Soldaterne paa Hoffmanns Befaling efter Krogh og bleve da af Bønderne viste ind i de respektive Krostuer. Her toge de uden videre fat i Værten og slæbte ham med. Paa den Maade fik vi dem Alle. Krogh og Volquarts vare naturligvis flygtede med Jægerne. Denne snurrige Feiltagelse vakte en homerisk Latter i Hovedkvarteret. De syv Ulykkelige bleve strax frigivne, jeg lod komme et Par Flasker Vin, de maatte drikke Kongen af Danmarks Skaal, og saa lod man dem løbe.

Mindre heldigt gik det den 8de September. Oberstlieutenant Voigt marscherede, hvis jeg ikke feiler, med sex Kompagnier og to Kanoner mod Süderstapel. Der havde Fjenden opkastet Skandser og lagt en betydelig Styrke i dem. Da nu de Danske løb op mod Skandserne, bleve de saaledes modtagne med Spidskugler, at de maatte vige tilbage. Da der først ved næste Landsby, Soth, fandtes Dækning, saa gik det ikke af uden betydeligt Tab.

Her faldt Lieutenant Fick, og Fjenden afskar hans Distinktioner og Sølvfløite. Da hans Soldater saae dette, stormede de atter frem, erobrede Liget tilbage og førte det med sig. Lieutenant Wendt blev truffen af en Kugle midt i Panden og var øieblikkelig

død. Ficks Distinktioner gave Anledning til, at Altonaer Merkur berettede, hvorledes der efter Slaget ved Süderstapel var ført en hel Vogn fuld af Officers-Vaaben og Distinktioner til Rendsborg!

Paa denne uheldige Dag var Helgesen i det ubehageligste Lune; han kom i Galop ridende over Torvet, parerede lige foran mig og tilraabte mig i en ingenlunde høflig Tone:

»Folk see saa glade ud her i Byen!«

»Jeg kan ikke beherske Folks Miner,« var mit Svar.

»Ja, saa driv dem ind i Husene,« raabte han derpaa.

»Det skal ske,« sagde jeg, sendte mine Folk ud og snart vare Gaderne tomme.

Jeg syntes ikke godt om denne opfarende Tone, men da jeg saae, at han tiltalte flere høiere Officierer paa samme Maade, tænkte jeg: »Manden har Grund til at være i daarligt Humeur, det er derfor ikke værd at tage det saa nøie.« Ved Middagsbordet sagde Helgesen: »Krigslykken er foranderlig, mine Herrer.« Derpaa trakterede han med Champagne, formodentlig fordi han indsaa, at han havde været for heftig.

Da de mange Saarede kom ind i Byen, blev det meldt mig, at en Skolelærers Kone havde hoppet og dandset af Glæde ved Synet af disse stakkels Mennesker. Denne Madame blev da hentet af en Politibetjent og jeg tilkjendegav hende, at jeg vel ikke kunde beherske hendes grusomme Følelser, men at jeg, naar hun ikke beherskede sine Miner, skulde lade hende sætte hen

paa et Sted, hvor hun ikke behøvede at beherske dem. Det hjalp og for Fremtiden var man mere forsigtig. Da Civiladministrationen i Frederikstad var ordnet, konstituerede den overordentlige Regeringskommissair mig, under 24. September 1850, som Amtsforvalter og Aktuar i Husum Amt. Mit Kommissarium for Frederikstad blev derved ikke ophævet, men Regeringen ønskede at have en Kasse paa Vestkysten, som den kunde benytte ved de forefaldende Udbetalinger. Jeg havde da besluttet at flytte til Husum den 29de September, og nogle Officierer havde i den Anledning arrangeret et lille Afskedsgilde Aftenen før. Vi havde netop tændt vore Cigarer, da der kom en Dragon og meldte: »Nu rive Tydskerne Færgehuset i Ditmarsken ned.« Ved disse Ord sprang en Artilleri-Officier op og raabte: »Saa have de et Batteri bag ved!«

Vi ilede Alle ned til Havnen og kunde i den stille Aftenstund tydelig høre, hvorledes man saugede og hamrede ovre i Færgehuset. Da fik de nogle Granater over. Efter det første Skud raabte Slesvigholstenerne: »Hurra! Det var for højt!« Den næste Kugle faldt i Eideren, og saa lød det over Vandet: »Det var for lavt!« Men den tredie Kugle gik hverken for høit eller for lavt, den foer ind i Huset, man hørte Klageskrig og Hurraraabene forstummede. Saavidt jeg erindrer, blev der den Aften løsnet sex Skud. Herover blev hele Besætningen alarmeret og gik i Stilling.

Under disse Omstændigheder holdt jeg det for min Pligt at blive i Byen.

Ved Morgengry hørte jeg Helgesen udenfor Døren sige til min Ordonnants: »Gaa ind og sig til Kommissairen, at Fjenden attakerer, saa staaer han nok op.«

Neppe var jeg kommen paa Benene, saa begyndte der en Buldren og en Bragen, saa at Jorden rystede og Luften dirrede. Man beskød Byen med 24 Kanoner og kastede desuden Bomber fra Ditmarsker Batteriet og fra Kanonbaadene paa Eideren. Virkningen var forfærdelig; allerede efter nogle Timer laa mange Bygninger i Grus og der udbrød Ild paa flere Steder.

I Begyndelsen søgte vi at slukke Ilden og Brandfolk med Sprøiter vare posterede paa de mest truede Steder, men om Eftermiddagen var det, som om paa én gang alle Baand vare løste. Husdyrene begyndte at løbe løse om i Byen, Bohavet blev kastet ud i Gaderne og navnlig opdynget paa Torvet. Det Hele afgav et Billede paa den skrækkeligste Forvirring. Da de straatækte Huse paa det saakaldte Eiland brændte, faldt det forkullede Straa som en sort Askeregn ned over Byen og gjorde, ved den derved frenbragte Formørkning, det alleruhyggeiligste Indtryk.

Strax da Kanonaden begyndte, forsøgte en Mand at ophidse Byens Befolkning til at reise sig, men han blev øieblikkelig fængslet. Denne Fyr var en Skræder. Han bar en hvid, firkantet Hue med sort-rød-gyldne Baand og i Haanden havde han en lang Tobakspibe.

Da han blev bragt til Hovedkvarteret, sagde Helgesen: »Han skal øieblikkelig skydes, Profos, bring ham midt ud paa Torvet.«

Dette skete, Profossen trak ham den flotte Hue over Ørene, og saa fik han fem og tyve Stokkeprygl. Han hylede af Smerte, maaske af Glæde, da han mærkede, at han skulde beholde sit kostbare Liv. Derpaa fik jeg ham, og han kom senere med nogle Spioner og andre Godtfolk til Amtsfængslet i Husum.

Den første Foranstaltning, jeg traf, var at lade de offentlige Kasser bringe i Sikkerhed, de gik med Trainet ud af Byen og til Husum. De vigtigste Bøger og Dokumenter sendte jeg fra Raadhuset til den lutherske Kirke og senere ligeledes til Husum. Kirken var massiv bygget og laa henad Treenen til, den var derfor mindre exponeret. Dens Taarn blev rigtignok truffet af flere Bomber, men da det var opført af Granit, saa modstod det disse Projektilers ødelæggende Virkning. Man sporede strax, at Fjenden tog Skudlinien efter Taarnene, og det var derfor et Hykleri, da Altonaer-Merkur meldte, at den kommanderende Officier i Ditmarsken først den sidste Dag modstræbende havde givet den nødvendige Befaling at sigte efter christne Kirker.

Bombardementet varede uafbrudt hele Søndagen. Der dræbtes og kvæstedes over en Snes af Byens Indvaanere, deriblandt Oldinge, Fruentimmere og Børn. Først henimod Aften aftog Skydningen, formodentlig for at Skytset kunde afkøles.

I Mørkningen kom Byens første Damer og forlangte at komme ud af Byen med deres Børn. Jeg sagde dem, at det var en militair Sag, og at det ikke stod i min Magt at give den forlangte Tilladelse, men at jeg vilde tale desangaaende med den Høistkommanderende. Da jeg kom ind til Helgesen og forestillede ham, hvor ønskeligt det var, at Kvinder og Børn kunde komme bort, sagde han: »I Aften er det umuligt. Fjenden kan benytte denne Leilighed til at trænge frem. Lad Damerne komme igjen ved Daggry, saa skal jeg see, hvad jeg kan gjøre. Forresten kan De sige dem, at Fjenden aldrig faaer noget Frederikstad, men maaske en Stenhob.« Da jeg kom tilbage med denne Besked, opstod der megen Klynken og Hulken. Helgesen viste sig da oppe paa Trappen og sagde: »De er altfor høflig, Herr Kammerraad. Gehen Sie, meine Damen, gehen Sie! Jeg kan ikke have de Fruentimmere her i Hovedkvarteret.«

Om Natten blev der holdt et Krigsraad, hvorved jeg var tilstede. Resultatet var, at man tillod Magistraten at afsende et Brev til den høistkommanderende fjendtlige Officier, for at vælte Ansvarret for saamange Indvaaneres Drab og Lemlæstelse over paa ham. Magistraten blev derpaa sammenkaldt, og da de Herrer ikke vare i den Forfatning at kunne concipere, saa maatte jeg diktere og de underskrive. Et Bud med et Es-Horn — et Posthorn var ikke at opdrive — blev da af de yderste danske Poster sat over Grøften og kom efter nogle Timer tilbage med en smudsig Lap Papir, hvorpaa der stod skrevet med Blyant:

»Brief empfangen.«

Dette gav Anledning til den tyske Avis-And, at de Danske havde tilbudt Kapitulation.

Brevet blev afsendt i Menneskelighedens Interesse, man kunde nemlig ikke forstaae, hvorfor en By blev bombarderet, hvori der kun fandtes saa faa danske Soldater. Hele Styrken var jo ude i Skandserne. Hvorfor Byen blev ødelagt, vil senere finde sin Forklaring.

Nogle Timer efterat Angrebet var begyndt, blev der meldt mig, at Havnemesteren havde mistet sit ene Ben. Jeg gav Ordre, at en Civil-Læge skulde sendes til ham og havde i al den Tummel ikke Tid til videre at tænke paa den Sag. Henimod Aften kom hans Kone hulkende og grædende til mig og sagde, at en Bombe havde revet hendes Mands ene Ben bort, han laa i Kjælderen og forblødte sig og Huset brændte over ham. »Hvad«, raabte jeg, »har Lægen ikke været der endnu, jeg har allerede i Morges givet Ordre.« »Ak, Gud,« sagde hun, »det er først sket i dette Øieblik.«

Det var i Sandhed et mærkeligt Tilfælde, om Morgenen var det en falsk Melding, og om Eftermiddagen blev den sand. Med Nød og Neppe fik vi den Ulykkelige i en Tøi-Kurv ud af det brændende Hus og ind i den lutherske Kirke. Efter Amputationen blev han baaren til Husum. Han lever endnu og har ofte med en Slags Stolthed vist mig, hvor godt han kunde gaae paa sit kunstige Ben.

En ung Jødekone, ved Navn Sine Josias, mistede ligeledes et Ben. Hun overstod Amputationen og skjænkede sin Gemal tre Maaneder derefter en rask Søn. Det kan man kalde en kraftig Natur.

Mandag Morgen den 30te September begyndte Bombardementet atter. Den halve By laa i Grus. Indvaanerne flygtede i Hobetal og Alt var i Opløsning, der var ingen Kommune mere, der var kun en Kampplads, og der var kun Tale om Kolbe og Bajonet.

Under disse Omstændigheder og for bedre at kunne sørge for Flygtningenes Forpleining, besluttede jeg at tage fast Ophold i Husum og hver Morgen at tage ned til den ulykkelige By. Det er bekjendt, hvorledes Fjenden vedblev at beskyde Byen og tilsidst skød den i Brand med Congreveske Rakter og andre Brandpile under Hovedstormen den 4de Oktober.

Det var ligesom et Ildhav, men hvad der brændte i hin rædselsfulde Nat var allerede skudt sammen iforveien. Uagtet det ellers ved denne Aarstid pleier at blæse stærkt paa Vestkysten, saa rørte der sig i disse faa Dage ikke et Vindpust. Derved blev den Del af Byen, som ligger henad Trenefloden ikke hjemsogt af Flammerne. Vel fandtes der ikke et eneste ubeskadiget Hus. og den bedste Del af Byen var nedbrændt, men havde det blæst, saa var der ikke bleven Sten paa Sten.

Og nu Indvaanerne!

Husvild laa den største Del af dem ved Digerne, og det gjaldt da at faae Brød og Husrum til dem. Husum og alle Marskbyerne vare overfyldte. Det,

som de Flygtede raabte mest efter, var Kaffe. Ved en Hændelse fik jeg at vide, at en Cichoriefabrikant i Husum havde en Brænder, som kunde rumme 50 Pd., og den gjorde da god Tjeneste.

Da Hovedstormen var afslaaet, opstod der ovenpaa det infernalske Spektakel, som havde bragt Jorden til at ryste og Luften til at dirre, pludselig en Dødsstilhed. Denne gjorde et ganske eiendommeligt Indtryk paa de irriterede Nerver. En vis Slaphed — jeg veed ikke at betegne det anderledes — bemægtigede sig Alle. Ligesom man føler sig stolt som Fornuftvæsen ved at beskue et herligt Kunstværk eller en sindrig Opfindelse, saaledes skammer man sig under Krigens Rædsler næsten ved at være et Menneske. Det opløftende Kampraab og andre krigerske Herligheder existere for største Delen kun i Digternes Phantasi. I Skandserne hidsede man Mennesker som vilde Dyr paa hverandre, kan man da undres over, at nogle hundrede Skridt bag ved Marodeurer og Befolkningens Bærme sloge sig sammen for at plyndre i den forladte og brændende By?

Man har spurgt, om Slesvigholstenerne kunde have taget Frederikstad, og hvorfor de ødelagde Byen i Stedet for udelukkende at beskyde Skandserne? Hvad det første Spørgsmaal angaaer, saa troer jeg, at de Danske vanskelig kunde have holdt Stillingen, hvis Fjenden havde forceret Ejderen vestlig for Byen og rettet sit Hovedangreb mod denne Side, hvor der næsten ingen Forsvars-Værker fandtes. Man foretrak at angribe Hoved-Værkerne i Stapelholm paa den øst-

lige Side af Byen. Ved at offre endnu nogle Batailloner kunde Fjenden maaske have naaet til Byen, men saa var Gadekampen begyndt, thi der var opkastet Barrikader for Enden af hver Gade.

For at danne mig en Dom om det andet Spørgsmaal, har jeg, da Fjenden havde rømmet Ditmarsken, været ovre i Mörserbatteriet og overtydet mig om, at man derfra tydelig kunde skjelne mellem Byen og Skandserne. En Feiltagelse, som Nogle ansaa for mulig, kan altsaa ikke have fundet Sted. —

Sagen hænger sandsynligvis saaledes sammen: Stemningen i den slesvigholstenske Leir var efterhaanden bleven en saadan, at der maatte skee Noget. De flygtede Slesvigere vare blevne en Magt i Leiren, og man har paastaet, at Matadorerne fra Eiderstedt havde forpligtet sig ved en Revers til at gjenopbygge Byen, hvis man blot vilde tage den. Denne Revers er aldrig kommen frem, og Faktum er blevet ubevist, men usandsynligt er det ikke. Saameget er vist, at det Krigsraad, som gik forud for Angrebet, blev holdt i mit Hus i Süderstapel, og at v. der Tann, da General Willisen ikke var tilbøielig til at angribe, kastede Kortet hen paa Bordet for ham, og at Generalen maatte give efter for den herskende Stemning.

Man marcherede derpaa mod Frederiksstad og troede maaske, at man ved at gjøre Byen til et lille Moskva skulde tvinge de Danske til at forlade deres Stilling. Man betænkte ikke, at en Militærposition godt kan holdes, om ogsaa en By brænder bag ved den.

Den næste Morgen efter Hovedangrebet gik jeg med Borgermester Feddersen ind i de Huse, som endnu stode. Vi tænkte, at der muligvis endnu kunde findes en eller anden hjælpeløs Stakkel, men Alt var mennesketomt. Overalt det samme ynkelige Syn, sønderslaaede og tildels udplyndrede Møbler, døde Katte og Høns paa Gulvet, omkomne Sangfugle i Burene. Synagogen var forholdsvis kun lidt beskadiget, og derhen havde Helgesen forlagt sit Hovedkvarter, da Hôtellet var brændt. I dette Hovedkvarter fandtes et Bord med en Dug over — og hvilken Dug —, paa Bordet stod et ensomt Glas med en halv Bittersnaps i, det var det Hele.

Jeg havde forudseet denne Tilstand og derfor fra Husum medtaget Allehaande, Østers, koldt Kjøkken og Madeira. Herover blev den gamle Helgesen meget fornøiet. Efter endt Frokost sagde han: »Se saa, nu maa jeg ud for at lade pynte paa Værkerne. Hr. Sørensen (saaledes kaldte Militairet Touristerne) kommer vist snart, og saa maa Alt være pænt. Jeg troer, hvis vi nu sendte nogle Flasker med Eidervand til Kjøbenhavn, saa kunde vi faae ligesaa mange Flasker Madeira tilbage.«

I Værkerne, navnlig i den saakaldte Mølleskandse, saae det forfærdeligt ud. Paa de omvendte Harver, der vare henlagte paa Dosseringen, hang endel Døde, efter Udseendet at dømme næsten alle Sydtydskere. De kom til Coldenbüttel, hvor hele Kirken laa fuld af Lig.

En Mand, som var Vidne til den sidste Kamp, maa jeg omtale her. Det var den franske Oberst Latour du Pin. Han havde tidligere flere Gange besøgt Frederiksstad. Engang da han spiste til Middag med os, kom der tydske Aviser, som meldte, at han var falden i en Forpostfægtning ved Duvenstedt, og at hans Lig var bleven reklameret af den franske Konsul i Kiel. Jeg udbragte i den Anledning hans Skaal og yttrede min Glæde over, at han ved Bordet havde givet Beviser for, at han ikke var nogen revenant.

Paa Reisen til Kjøbenhavn blev han i Roskilde indhentet af den Kourér, som bragte Efterretningen om Angrebet paa Frederiksstad.

Obersten vendte da strax om og kom til os den sidste Aften under Hovedangrebet. Han begav sig ud i Skandserne, sprang op paa Brystvænet og maatte flere Gange næsten med Magt tages ned, naar det blev for galt.

Sent ud paa Natten kom han til mig og var endnu ganske exalteret. Han raabte: »Ah, c'est charmant, quelle persévérance, les soldats danois sont les meilleurs soldats du monde!« Han var falden i en Marskgrøft og var ganske vaad. Jeg anbefalede ham i den Anledning et Glas varm Toddy, men han raabte efter The, der var tilstrækkelig for hans fine, franske Natur. Senere er han død, jeg mener i Lille-Asien. Hvor der var Krig, der var han. I Sandhed en egen Smag!

I Forsvaret deltog ogsaa Lieutenant, nuværende

Kapitainlieutenant Hammer*), skjøndt han ikke hørte til Besætningen i Frederiksstad. Denne tappre Mand havde med en Skare Søfolk gjenoprettet den loyale Autoritet paa Øerne i Vesterhavet. Hans Folk kunde alene ved deres Udseende indgyde Respekt. De havde Beghatte paa Hovedet, store Vandstøvler paa Benene, Pistoler i Bæltet, Sabler ved Siden og Infanteri-Kapper over det Hele. De førte en Svingbasse paa en rødmalet Undervogn med sig. Det var et mærkeligt Optog.

Oversvømmelsen i Marsken blev ledet af polyteknisk Kandidat, senere Kammerraad og Vandbygningsdirekteur Grove. I September 1850 havde Grove meldt sig hos mig og stillet sig til Disposition. Han var til megen Nytte, thi Slesvigholstenerne søgte ikke alene at fordrive os ved Ild, men ogsaa ved Vand. De gennemstak Eiderdiget, og her viste Grove med sine Arbeidere stor Ufortrødenhed. Han lod altid Hullerne i Diget stoppe, uagtet man ofte skød paa ham. Han gjorde sig ogsaa fortjent ved at udbedre de ramponerede Huse og de gamle Sluser, som vare saa slette, at Eider-Aalene undertiden saaes at løbe i Gaderne nede ved Havnen. Grove var almindelig bekjendt som »Manden med den graa Hat.« Denne Hat kjendte Fjenden ogsaa, men jeg synes, man burde ikke have skudt paa en Civilmand.

*) Den ogsaa fra Krigen 1864 bekjendte Kapitain Otto Christian Hammer var 1850 Sekondlieutenant og Næstkommanderende for Søstyrken ved Fanø. Han døde 1892.

(Senere Anm.)

I en af mine Indberetninger til Flensborg havde jeg udtalt, hvor ønskeligt det var, at den overordentlige Regeringskommissair selv overtødede sig om, hvor stor Ødelæggelsen var. Geheimeraad Tillisch kom da med flere Herrer af Regeringen til Husum, og derfra kjørte vi saa til Frederiksstad.

De sørgelige Ruiner og den hele Tilstand gjorde øiensynlig et stærkt Indtryk paa Regeringskommis-sairen, og han lovede Hjælp. Da vi kom ud med ham i Skandserne, begyndte Fjenden at kaste Bomber over Eideren. Det var de første Skud, som faldt efter Stormen. Helgesen sagde da: »Vil Deres Excellence ikke vende om? De er jo ikke betalt for at være her.« Men Regeringskommisairen lod sig ikke skræmme og fortsatte rolig sin Gang. Fjenden havde formodentlig observeret fra Kirketaarnet i St. Annen, at flere firspændte Reisevogne vare kjørte ind i Byen, og vilde nu vise sin Aarvaagenhed.

Ved Husumer Chauseen var der et stærkt exponeret Punkt, som vi kaldte »det skarpe Hjørne«. Postillonerne pleiede her at piske paa Hestene, og disse kloge Dyr satte tilsidst af sig selv i Galop, naar de kom til dette farlige Sted. Jeg skal ikke nægte, at jeg blev let om Hjertet, da jeg paa Hjemtouren havde seet den høie Herre komme i god Behold over dette med Kugler saa rigt betænkte Hjørne.

For at lindre den store Nød havde der paa flere Steder i Landet dannet sig Komitéer, og der indkom hos mig over 26,000 Rdl. Der fandtes ogsaa en

tydsk Komité, som uddelte den holstenske Understøttelse, om hvis Størrelse jeg ikke har nogen Kundskab. Vinteren 1850 var heldigvis meget mild.

Krigsoperationer fandt ikke mere Sted. Vel kastedes af og til Bomber over Floden og General Horst concentrerede ved Juletider en betydelig Styrke i Ditmarsken, men da der ikke indtraf Frostveir, saa blev det derved. Var Floden lagt til, saa var det sandsynligvis kommet til et Slag paa Vestkysten. I Mørserbatteriet stode kun nogle Artillerister, som drillede Besætningen i Frederiksstad med deres Bomber. Engang spurgte jeg Helgesen om han ikke vilde sende en 50 Mand over, for at fordrive de Karle. »Jeg kunde nok have Lyst dertil,« svarede han, »men jeg tør ikke, derovre begynder jo det hellige romerske Rige.«

Naar man dog skal føre Krig, saa synes jeg, det er bedst ikke at tage Hensyn til doktrinaire Grændser og alskens Paragrapher. Slesvigholstenerne kunde jo paa den Maade have permitteret deres Armee og ladet de Danske staae hele Vinteren i Sump og Vand ved Eider- og Treneffoden.

I Husum var der ikke passeret Meget. Kommandanten, den tidligere omtalte Grev Ahlefeldt, havde opdaget, at de fornemme slesvigholstenske Damer korresponderede med deres flygtede Mænd og Frænder. Da en slig Korrespondance, ved General Kroghs Pro-

klamation, var forbuden under Dødsstraf, saa kunde disse Damer ikke beklage sig over, at Kommandanten lod dem sætte i Wiernervogne og transportere med en Politibetjent til Flensborg. Da dette Tog nu arri-
verede, raabte Pøblen: »Da kommen die Husumer Hop-Krabben.« (Under dette Navn udraabes Reier paa Gaden i Flensborg). De fine Damer gik til Krigs-
ministeren, klagede over Kommandanten, og jeg troer ikke at denne fik Ros for sin Adfærd. Sagen var imidlertid, efter min Formening, i sin Orden. I Hu-
sum laa kun en ringe Styrke. Havde Fjenden med et Dampskib og nogle Transport-Fartøier sat en Ba-
taillon i Land ved Hatsted-Dige, saa havde det seet galt ud for Besætningen i Husum, og Faren havde ikke været ringere, fordi det forræderske Brev var skreven af Kvinde-Haand. Kommandanten tog under-
tiden Munden lidt fuld. Saaledes befalede han en Vært i Husum at lukke sit Lokale Klokken 8 om Aftenen under en Mulkt af 1000 Rdlr. Man lo der-
over, men Befalingen blev efterkommen. Beleirings-
standen gjorde i det Hele taget god Virkning. I Bredstedt, hvor denne ikke var proklameret, sporedes Virkningen heraf endnu længe efter; der fandtes f. Ex. røde Jalousier med sorte Kors i. Sligt vovede man ikke at vise i Husum.

I mit nye Embede blev jeg introduceret af Civilkommissairen for Husum, Kammerraad, senere Amtmand Davids. *)

*) Mathias Davids (f. 1800) blev 1850 Amtmand over Gottorp og Hytten Amter med Landskabet Stapelholm.

Man har undertiden sat mig i een Linie med denne Mand. Hvor smigrende dette i mange Henseender kunde være for mig, saa maa jeg dog, hvad Politiken angaaer, protestere imod, at en Paralel drages.

Amtmand Davids havde været Stadsekretair i Frederiksstad og var før Krigen almindelig afholdt. Han var født i Eiderstedt og havde tidligere været ansat i Rentekammeret. Kort før Folkeforsamlingen i Süderstapel kom han til mig og foreslog, at vi, hvis det kom til Uroligheder, og vi ikke fik Instruktioner fra Regeringen, skulde handle eens. Vi besluttede da i alle Tilfælde at forblive paa vor Post indtil vi bleve rappellerede. Nogle Dage senere tilskrev Davids mig, at han ikke saae sig istand til at holde Aftalen. Borgerskabet i Frederiksstad havde nemlig erklæret, eventualiter med Magt, at ville bringe ham over Eideren, hvis de Danske kom. Dette Tilfælde indtraf dengang ikke, men nu delte vore Veie sig. Han gik frem med det slesvigholstenske Parti, jeg gjorde kun nødtvungen, hvad jeg ikke kunde lade være at gjøre. Da Bestyrelseskommissionen var indsat, forlod Davids pludselig Slesvigholstenerne og stillede sig til Disposition i Flensborg. Han fik da et Kommissarium for Husum, ligesom jeg havde et for Frederiksstad. Nu delte vore Veie sig atter. Han

Han blev 1856 valgt til Medlem af Rigsraadet, men blev samme Efteraar afskediget som Amtmand, da han som Helstatsmand ikke harmonerede med Eiderpartiet. Han døde i Slesvig 1877.

(Senere Anm.)

kastede sig i Armene paa et ultra dansk-demokratisk Parti i Flensborg, jeg forsmaaede dette og holdt mig kun til den kongelige Regering. Davids blev Amtmand paa Gottorp, jeg forblev i min Sphære, han blev pensioneret 1854, jeg forblev i mit Embede indtil Dannevirkes Rømning. Voila tout!

Hele Administrationen i Husum udgik i Begyndelsen fra det derværende Hôtel. Trappen var besat med bevæbnede Politibetjente, saa at vi kunde sove rolig om Natten. Det var mig ogsaa en behagelig Følelse igjen at have et fast Loft over Hovedet, thi de faldefærdige Huse og vaklende Gavle i Frederiksstad havde næsten været farligere Fjender end Kuglerne.

De ovennævnte Politibetjente vare meget flinke Folk. Det er i det Hele mærkeligt, hvor godt man bliver betjent i farlige Tider. Al Raisonneren hører op. Naar Alt er i Fred, saa veed hver Skomager og Skræder hvad der bør gjøres, men begynder Spidskuglen at pibe og Bomben suser, saa hedder det: »Vi maa dog hen og høre, hvad den Mand siger, han har en større Indsigt i Tingen, o. desl.« Desuden faae Folk, som have været Vidner til store Ulykker og i længere Tid havt Faren for Øinene, Noget af Sømandens satte Væsen; man sporer ikke noget til den Snakkesalighed og til de umodne Domme, som stundom kunne bringe Tilhørerne til Fortvivelse.

Bønderne havde endnu ikke ganske glemmt den passive Modstand, men da General Horst ved Tøveiret blev forhindret fra at komme over Eideren og be-

gynde en ny Blodsudgydelse, saa tog Opsætsigheden efterhaanden af, og Besindigheden vendte tilbage.

Saaledes gik Aaret 1850 tilende. Et Aar fuldt af Blod og Ødelæggelse, men lykkeligere i sine Følger, end dets Tvillingbroder 1864, hvis sidste Time slaaer, medens jeg nedskriver disse Linier.

1851—1864.

Det vil ikke være overflødigt at tilbagekalde i Læserens Erindring, hvad der tidligere er sagt om Kjøbenhavns Beliggenhed. Et Ophold her i Byen af kun 11 Maaneder har bevirket, at jeg ikke trøster mig til med Sikkerhed at dømme om de nuværende Forhold i Hertugdømmerne. Det maa derfor fremhæves udtrykkeligt, at det, som i det Følgende siges om Stemninger og Tilstande i Slesvig, kun gjælder om Tiden før den 6te Februar 1864, da Dannevirkestillingen blev rømmet.

Efterat have forudskikket denne Bemærkning skal jeg vedblive at følge Begivenhedernes Gang. Allerede den 5te September 1850 havde jeg erholdt et Kommissarium til at undersøge og ordne Forholdene i Landskabet Stapelholm. Fjenden havde hidtil holdt dette Distrikt besat, og der havde derfor ikke været Leilighed til at gjøre Dokumentet gjældende.

I Midten af Januar 1851 viste sig mange Tegn paa, at Krigen gik tilende. Sønden for Eideren gik det meget lovende til. Soldaterne affyrede deres Geværer og raabte: »Vi have Fred! Nu gaae vi hjem! De Danske have seiret! Ned med Augustenborgeren!« Den 21 Januar 1851 rømmede Slesvigholstenerne Landskabet Stapelholm og den næste Dag kom min Fuldmægtig fra Süderstapel til Frederiksstad for at melde, at Volquarts og Krogh vare flygtede.

Jeg besluttede da at tage til Süderstapel, og Helgesen lod mig eskortere af 10 Jægere med ladte Bøsser, for at jeg ikke skulde falde i et Baghold paa denne Expedition.

Det. var et eventyrligt Tog. Foran gik Jægerne og saa kom Grove, min Fuldmægtig og jeg; Arriere-Garden dannede en jødisk Handelsmand, som levende ønskede at see sine Kunder igjen efter en saa lang Afbrydelse. Da Chausseen var gjennemstukken paa flere Steder og alle Broer vare nedbrudte, saa var det en besværlig Marche over Marskgrøfterne. Veiret var meget mildt, og en enkelt Lærke hævede sig allerede over al den Forstyrrelse, bebudende en ny Vaar. Da vi kom til den første Landsby paa Geesten, Seth, rekvirerede jeg Vogne hos Sognefogden og holdt saaledes mit Indtog i Süderstapel. Her saae det fælt ud. Græsplainen foran mit Hus var optrampet af Kavalleriheste og forvandlet til en Mudderpøl. Hegnet var nedbrudt, Alting øde og forladt. Hvorledes det saae ud i selve Huset, kan man tænke sig. Alt var kastet omkring, ramponeret og ituslaet. Senge-

klæderne havde man dels opskaaret til Geværklude, og Resten var tilsølet med de Saaredes Blod. I Begyndelsen betvang jeg mig, men da jeg forefandt forgyldte Gardinstænger paa Dueslaget, saa var dette ligesom Draaben, der bringer et Kar til at flyde over. Jeg lod Sognefogden hente og bød ham, just ikke paa den venligste Maade, at lade Alting ufortøvet bringe paa sin Plads. Man fik da fat i en Kone, som tidligere havde tjent i mit Hus, og Alt blev redresseret, saavidt det kunde lade sig gjøre. Landfoged Volquarts's Embedslokale forseglede jeg. Denne Mand havde engang truet mig med Guillotinen, men det kom anderledes, nu var det ham, der maatte flakke om i Verden.

Min Fuldmægtig konstituerede jeg som Landskriver, han havde altid været mig tro og hengiven. Da Baron Lilliencron vilde afsætte mig, havde han viist det moralske Mod at sige til Baronen, at han kun havde at adlyde mine Befalinger, saalænge jeg var i Süderstapel.

Landskabs-Repræsentationen var forsamlet og sendte en Deputation, forat indbyde mig til et Møde. Jeg lod da Jægerne opstille foran Forsamlingslokalet og traadte ind i Salen. Denne Gang var der ingen uvedkommende Personer tilstede, og de Herrer Repræsentanter saae noget slukørede ud. Jeg stillede mig paa det samme Sted, hvor jeg havde staaet i hint revolutionaire Møde under den passive Modstand og sagde: »Det provisoriske Regimente er nu forbi. Kongens Herredømme er gjenoprettet og udenfor staae

hans Folk. Paa dette Sted har jeg sagt Eder, at ovenpaa den passive Modstand fulgte Beleiringsstand og Standret, her have I dem!« Ved disse Ord trak jeg General Krogh's Proklamation, hvori begge Dele forkyndtes, frem. »Jeg kunde nu sige, denne Mand er en rød Republikaner, og han der har udskjældt sin Herre og Konge, men I kunne være rolige for mig, jeg holder mig for god til at være Angiver. Dette vil jeg dog sige Eder, og I kunne sige det igjen i Eders Landsbyer, I ere langt fra vigtige nok til at kunne skade Kongen af Danmark.«

Der sade de nu blege og forstyrrede og bade mig om at blive hos dem. Herpaa svarede jeg, at jeg for min Person tilgav dem de Krænkelser, man havde tilføiet mig, men at jeg frivillig ikke igjen vilde tage Ophold paa et Sted, hvor jeg havde maattet gennemgaae saa Meget. Nemesis er halt, men hun kommer dog!

Fra Forsamlingen gik jeg til Præsten. Denne var som Menneske respektabel, men han var i Politiken bleven forført af Volquarts. Da jeg kom ind til ham, var han endnu i det gamle Spor, men da jeg saa sagde til ham, at hvis han gjentog slige Ytringer for Protokollen, saa var han forloren, og at jeg var kommen for ved en privat Samtale at forhindre ham fra at gjøre sig ulykkelig, saa fik han andre Tanker, omfavnede mig med Taarer i Øinene, og takkede mig hjertelig. Han er endnu i Süderstapel, til Gavn for Menigheden.

Da jeg kjørte tilbage til Frederiksstad, kom jeg atter til at tænke paa den halte Nemesis. Vi mødte nemlig udenfor Byen en Skomager, som i sin Tid havde anført en Pøbelhob mod mit Hus. Da jeg havde sagt dette til den paa min Vogn siddende Overjæger, lagde denne Bøssen til Kinden og spurgte spøgende: »Skal jeg?« Skomageren vilde i dette Øieblik vistnok have givet meget til, at han altid var bleven ved sin Læst. Han stod som forstenet, men da jeg saa raabte: »Løb Din Vei!« kom der Liv i ham, og han foer afsted. Overjægeren lo, og saaledes endte mit første Tog til Süderstapel. Senere var jeg endnu et Par Gange i Stapelholm og afgav derpaa mit Kommissarium for dette Landskab.

Efterat jeg i April 1851 havde afleveret Frederiksstad og Understøttelsespengene vare fordelte, kunde jeg udelukkende hengive mig til mit egentlige Embedes Bestyrelse, jeg var nu nemlig definitivt bleven udnævnt til Amtsforvalter og Aktuar i Husum Amt.

Naar jeg kaster et Blik tilbage paa de Breve, som jeg modtog i sin Tid, saa maa jeg smile. »Werthgeschätzt, Hochgeehrt« var jeg i dem alle. Eet var endogsaa paa Vers, indfattet i en Blomsterkrands, og Versenes Begyndelsesbogstaver dannede mit Navn, naar man læste dem perpendikulært. Saaledes gaaer det, naar man har Penge at uddele. Siden kommer Prosaen. Desuden havde jeg gjort saadanne Erfaringer, at Roser og Vers ikke kunde skuffe mig.

For at vise, hvorledes det gik til i hin Tid, skal jeg meddele nogle Smaatræk.

Da jeg opløste den folkesouveraine Borgerforening i Frederiksstad, fandt jeg i dens Protokol, hvorledes man havde tilkjendegivet en respektabel Mand i Byen, at han ikke besad sine Medborgeres Agtelse. Foreningens Formand havde jeg havt Anledning til at lade arrestere. I et Forhør spurgte jeg ham, om han erkjendte den fremlagte Liste over Medlemmerne. Han svarede »ja«, men da jeg saa pegede med Fingeren paa et vist Navn, skyndte han sig med at tilføie: »Man har glemt at udstryge dette Navn.« »Det er meget uheldigt,« sagde jeg, »thi denne Mand har været i Tugthuset.« Her havde man altsaa en Forening, som talte en forhenværende Tugthusfange i sin Midte, og en saadan Forening holdt sig beføiet til, af politiske Grunde, at prisgive en agtværdig Mand til Foragt!

Strax efter min Ankomst til Frederiksstad mødte Borgmesteren fra Garding for Protokollen og underskrev den af ham forlangte politiske Erklæring. Han fortalte mig ved denne Leilighed, at Landskriveren fra Garding havde skjult sig paa Landet. For nu om muligt at redde denne dygtige, mig velbekjendte Mand, sagde jeg til alle Folk fra Eiderstedt, som jeg traf paa, at de skulde opfordre Landskriveren til snarest mulig at møde i Frederiksstad, jeg kunde da maaske hjælpe ham. Landskriveren kom ikke, men flygtede over Eideren. Denne Adfærd kunde jeg ikke forklare mig og først efter længere Tids Forløb fik jeg Opløsningen paa Gaaden. Hine Eiderstedtere havde nemlig, istedetfor at udrette mit Ærinde til Land-

skriveren, sagt til ham: »Tag Dem ivare for ham i Frederiksstad, han forsker efter Dem for at ødelægge Dem«. Saa drev Frygten for mig denne Embedsmand over Eideren, og Partiet troede at have opnaaet sin Hensigt, nemlig at gjøre mig Administrationen i hin Egn umulig. De betænkte ikke, at en Mand kan administrere en hel Del, naar han har Bajonnetten og ikke udelukkende Pennen til sin Disposition. Det var for Resten dog et diabolisk Anslag!

En Gaardeier i Marsken var ved Frederiksstads Occupation flygtet til Hamborg. Da nu Foraaret kom, begyndte Manden at længes efter sine Oxe og fede Græsgange. I den Anledning skrev han til mig og bad mig om at skaffe ham Tilladelse til at vende tilbage. Da det var mig bekjendt, at han ikke havde gjort sig skyldig i Noget, men kun ladet sig besnakke af sine exalterede Fruentimmer til at flygte, saa udvirkede jeg den attraaede Tilladelse. Han kom da til mig, en gentleman fra Top til Taa, bukkede og sagde: »Jeg kommer for at bringe Dem min forbindtligste Tak.«

»Ja,« bemærkede jeg, »hvad vilde De over Eideren, hvorfor blev De ikke hjemme og passede Deres Gaard?«

Han bukkede atter og sagde: »Jeg er ikke kommen for at undskyldte mig.«

Derpaa gjorde jeg en betegnende Haandbevægelse til Døren og ønskede denne efter nyeste Londoner-Mode klædte gentleman en god Morgen.

Hvor Bønderne tale et saadant Sprog, er det ikke let at anbringe Omvendelses-Forsøg.

Dannebrog vaiede igjen ved Rendsborg og senere, da den preussisk-østerrigske Armeé havde forladt Holsten, ogsaa ved Elben. Alt var ligesom i en flydende Tilstand, og nu var det Tiden at bringe det gamle Monarki i en fast Form, saa at det kunde modstaa de fjendske inden- og udenlandske Elementer. Der var saameget mere Anledning dertil, som Berliner Hoffets hemmelige Planer ikke vare nogen Hemmelighed. Men det viste sig desværre snart, at Regeringen var i Hænderne paa et Parti og altsaa ikke kunde stille sig over Partierne, og uden dette var en Forfatning umulig. Naar Nationalitets-Sværmere og saakaldte Frihedshelte paa begge Sider førte det store Ord, naar man her skottede over Sundet og hist over Elben, saa lettede man Preussen Arbeidet, og det blev kun et Tidsspørgsmaal, naar det af saamange Strømninger omtumlede Statsskib omsider skulde strande paa Klippen.

Jeg skal her ikke nærmere gaa ind paa, hvorledes Holstenerne, hjertelig kjede af den preussisk-østerrigske Occupation, stode med deres hele Hertugdømme paa Presenterbakken; hvorledes de erklærede, at ville adlyde deres Hersker, men ikke ønskede nogen Forfatning; hvorledes man alligevel octroierede dem

en saadan, og hvorledes de senere ærligt benyttede det Vaaben, man havde givet dem i Hænderne.

Vi have her nærmest at gjøre med Slesvig, og vil det være godt at paavise, med hvilket Slags Folk man her havde at gjøre, forinden vi drøfte det i dette Hertugdømme fulgte System.

Slesvigeren er af Naturen godt begavet og i sit inderste Væsen af en langt mere konservativ Natur, end Beboerne paa de danske Øer. Han er snu og, om jeg tør bruge det Ord, indadvendt; han kan forstille sig i den Grad og tie saaledes, naar han vil, at det ikke falder let at udgrunde, hvad han egentlig mener. Derved have Mange ladet sig skuffe.

Hans Liberalitet bestaaer i Almindelighed i, at han har Lyst til at være opsætsig mod oven. I Forholdet til sine Undergivne taaler han derimod ingen Spøg. Bonden sætter ingen Pris paa de Rettigheder, som han skal dele med Smaafolk i Landsbyerne; han gaaer ikke i den Kro, hvor hans Tjenestekarl søger, og denne kan vanskeligere komme til at sidde ved sin Husbondes Bord, end en simpel Borger ved Kongens Taffel. Om man vilde afskaffe den monarkiske Regeringsform i Hertugdømmet Slesvig, saa havde man en Republik, men man havde ingen Republikanere. En Bonde i Marsken f. Ex., som sidder paa sin med brede Vandgrøfter omgivne Gaard og om Aftenen trækker Broen op, har flere af Middelalderens end Nutidens Tanker.

I Byerne staa Sagerne naturligvis noget ander-

ledes, her har Lokomotivet yttret sin nivellerende Indflydelse.

Disse Folk vare nu blevne en hel Del demoraliserede ved Krigen og ved Hr. Venedeys Theorier, men den egentlige Kjærne af Befolkningen var dog sund endnu. Man ventede det gamle danske Monarki igjen, og blev yderlig forbauset ved at spore de danske Agitatorers Virksomhed. Disse Herrer havde ikke noget let Terrain at pløie, thi naar de begyndte en Samtale med en Mand og kom frem med deres moderne Visdom, saae denne gjerne med et mistroisk Smil paa dem og sagde: »De Tydske have lovet mig endnu meget mere.«

Mange, og deriblandt en bekjendt Politiker, have troet, at det var muligt at vinde Befolkningen i Hertugdømmerne ved den danske Frihed. Dette var en stor Vildfarelse, thi hvor Nationalitets-Følelsen er kommen i Bevægelse, der forstummer alt andet, og Grunde ere da ligesom Vand paa en Gaas. Lombarderne og Venetianerne erklærede under den sidste Krig i Italien, at de hellere vilde have en italiensk Tyran, end et liberalt tydsk Regimente. Efter hvad der var passeret i Slesvig, havde det været rigtigst at lade de Godtfolk i Ro, nøies med, at de forholdt sig loyalt, og sørge for deres materielle Interesser.

Den ene Generation afløser den anden og med en senere kunde man forhandle, den nulevende havde kun ubetinget at adlyde Lovens Bud og nyde dens Beskyttelse. Men Ulykken var, at Slesvig ikke blev anseet som et Land, hvori

den kongelige Autoritet var gjenoprettet, men som en Erobring, den danske Nation havde gjort.

Macaulay har i sin berømte Englands Historie fremhævet, hvorledes der først blev Fred og Ro i England, da den ene Stamme opgav at ville herske over den anden, og Alle følte sig som Englændere.

Der var nu først Sprogsagen, denne corde sensible i Slesvig.

Det er unægteligt, at, ved mange Aars tysk Administration og 40 Milloner Menneskers Tryk, det danske Element var trængt noget tilbage, og at de nordlige Byer vare blevne en hel Del fortydskede, men man maa undres over, at dette ikke var skeet i høiere Grad. Vilde de Danske nu ikke lade det blive som det var, saa kunde de, da Sprogtvangen i dette Tilfælde kun var en simpel Repressalie, med Rette have sagt: »Vi ere den mindre Nation, vi have ikke noget at bortgive,« og saa kunde man have draget en rimelig Sproggrændse. Man havde saa bestemt, hertil er Kirke- og Skolesproget dansk og dertil tysk. Den enkelte danske Præst sønden for Linien kunde man saa have taget op nord for den og forflyttet den enkelte tyske Præst nord for Linien syd paa. Havde man gjort dette, saa havde man været færdig i et Decennium. Naar denne Forholdsregel omtaltes, blev den forkastet som for »russisk«. Sprogskriptet kom, og blev senere slaaet fast ved den slesvigske Forfatning. Herved bleve de blandede Distrikter etablerede og efter 13 Aar var man fjernere

fra Maalet end nogensinde. Man havde forbitret Befolkningen og givet den et vedvarende Demonstrationsmiddel i Haanden. Stemningen var altid mest ophidset og uhyggelig i de blandede Distrikter. Den eneste Udvei, Regeringen tilsidst havde kunnet vælge, var, i disse Distrikter at lade afstemme, med Ret for Minoriteten at etablere en Skole og holde Guds-tjeneste i det af den foretrukne Sprog paa egen Bekostning.

Og nu de nye Præster! Som oftest var det unge Mænd. De kjendte ikke deres Menighed og vare vante til at bevæge sig i andre Forhold. Mange af disse geistlige Herrer havde Hovedet fuldt af National-Sværmeri og Sprog-Galskab, de blandede sig i Politiken og søgte at gjøre Propaganda. Man vil have seet, hvorledes en Præst har klappet de danske Kanoner paa Gaden ligesom man klapper en Yndlingshest. Denne Mand glemte, at hans Plads var foran Alteret, og at han skulde prædike Kjærlighed og kun Kjærlighed. Den agtværdige og af Befolkningen meget afholdte Biskop for Slesvig advarede og formanede Præsterne til ikke at befatte sig med Politik. Fra dette Øieblik af blev hans Navn ikke mere nævnt iblandt dem, han var død, ligesom bleven til Luft. Disse Præster hang sammen som Ertehalm, for at bruge et vulgairt Udtryk.

Der gaves naturligvis ogsaa hæderlige Undtagelser, men der fandtes ogsaa Undtagelser, som det vil være bedst at forbigaa med Taushed.

Hvad de øvrige Embedsmænd angaaer, saa var man undertiden ikke i det bedste Selskab. Det havde været ønskeligt, at man havde sendt de bedste Kræfter fra Kongeriget til Slesvig og forflyttet de Mænd, som havde Sympathi for hele Monarkiet, til Holsten, men man lod der de ivrigste Slesvigholstenere forblive i Embede og Værdighed og sendte ofte til Slesvig, hvad man kunde undvære i Kongeriget. Det er vanskeligt, maaske umuligt at finde den konstitutionelle Formel for hele Monarkiet. Hvad kunde man da have gjort i disse Tider, hvor Konstitutionalismen er den eneste saliggjørende Form? Man kunde have taget Phrasen til Hjælp, og hvad den har at betyde, det lærer os den tause Mand ved Seinen.

Man kunde, hvad de forskellige Landsdeles særlige Anliggender angaaer, have udvidet de respektive Landdages Myndighed og indskrænket de fælles Sagers Tal saameget som muligt. De ubetinget nødvendige fælleds Anliggender, saasom Diplomati, Armee, Flaade, Told-, Post- og Telegraphvæsenet, kunde man have lagt under et Statskollegium og — nu kommer Phrasen — forstærket dette ved folkelige Elementer fra Landdagene. Votum decisivum maatte her dog forblive ved Kronen.

Dette havde været en Udvei af Labyrinthen. Den blev ikke valgt. Man foretrak i Kongeriget Friheden for Monarkiets Bevarelse og Følgerne ubebleve ikke.

Man havde ikke gjort sig det klart, at den danske Sag seirede i Aaret 1851, fordi den blev anset af

Europa for den konservative, og man opererede efter den Tid saaledes, at man tilsidst havde en lige forbitret Fjende i den tyske Revolution og i den tyske Reaktion. Dette var den største Feil, man kunde begaae; thi i Politiken maa man altid gaa saaledes frem, at man har een Chance for sig.

Hertugdømmet Slesvig octroierede man en Forfatning, men Stænderforsamlingen bragte dette Land ingen synderlig Fordel. Alt dreiede sig om »Dansk og Tydsk«. Derover forsømte man at sørge for de materielle Interesser. Kom den danske Minoritet frem med et nyttigt Forslag, saa blev det forkastet af den tyske Majoritet og omvendt. Ved alt dette blev omsider Stemningen saaledes, at tilsidst nogle augustenborgske Agitatorer kunde fordrive de fleste Embedsmænd i det sydlige Slesvig. Et værdigt Sidestykke til hint ynkelige Skuespil i min Barndom, da nogle tusinde lumpne Kosakker kunde herje Halvøen, fordi den danske Armee ikke var, hvor den skulde have været.

Ifølge Reskriptet af 5. Marts 1851 havde Kong Frederik den Syvende selv igjen overtaget Regeringen i Hertugdømmet Slesvig. Den første slesvigske Minister var Geheimeraad Tillisch. Denne Mand havde som Medlem af Bestyrelseskommissionen i Flensborg selv været paa en vakkende Basis og havde derfor det store Fortrin at kunne bedømme de særegne

slesvigske Forhold, som vare fremkomne under og efter Krigen.

Hans Funktion som Minister havde vistnok været af længere Varighed, hvis han havde kunnet emancipere sig noget mere fra det herskende Partis Indflydelse. Man talte ved hans Fratrædelse om en Indvirkning fra Udlandet, og da de daværende Magthavere i Tyskland meget frygtede for, at de Institutioner, som havde foranlediget saa megen Blodsudgydelse i de foregaaende Aar, atter skulde naae de tyske Grændser nordfra, saa var dette Rygte ikke saa ganske usandsynligt.

Den 13. Juli 1851 blev Geheimeraad Bardenfleth udnævnt til slesvigsk Minister, en godmodig Mand, under hvis Ministerium der saagodtsom Intet skete for Organisationen. Det saae næsten ud som om han havde Ordre til ikke at foretage Noget. I den Tid bleve de Soldater, som havde tjent i den slesvigholstenske Armeé, indkaldte til den danske Hær. Amthuset forudsaaé Vidtløftigheder med disse Karle og havde for at afkorte Proceduren overdraget Amtstuen at besørge det Hele ved Indkaldelsen. Da man nu ved Tilsigelsen paa nogle Steder havde svaret: »Kaup« — den provisoriske Amtmand — »har at meddele os Befalinger,« saa lod jeg Vedkommende arrestere. Neppe rygtedes dette, saa kom det hele Mandskab fra Landskabet Eiderstedt syngende gjennem Husum og gik ind til den danske Armeé. Jeg troede at have gjort mine Sager godt og blev meget forbauset, da jeg ved en dejeuner i Byen Slesvig blev

desavoueret. Ministeren spurgte her nemlig Amtmanden, hvorledes det gik med de nylig indkaldte Soldater. Da Amtmanden derpaa svarede, at det gik godt, og at jeg havde hele Fængslet fuldt, satte Ministeren et meget betænkeligt Ansigt op og sagde: »Det var godt, om det kunde gaae til paa en lemfældigere Maade.«

Ja tilvisse var det godt, om man kunde ordne Alt med den bløde Silkehandske paa Haanden, men de Karle, som havde givet det ovennævnte Svar, kunde ikke vente nogen bedre Skjæbne, og havde man ikke statueret et Exempel, saa var der Ingen gaaet ind til Armeen.

Under Grev Carl Moltkes Ministerium, fra Januar 1852 til December 1854, mistede Folk den Overbevisning, at de kunde gjøre, hvad de vilde, naar de blot gjorde det paa Dansk. De dansktalende Distrikter fik nu ogsaa Gensdarmer, og de kunde nok trænge til dem, thi man havde under Krigen her ikke altid vist den bedste Holdning, uagtet man altid havde havt den danske Armee enten foran sig, eller umiddelbart bag ved sig. En Nordslesviger, som i hin Tid havde sagt: »A er tydsk,« fortjente vel at betale dobbelt Krigskontribution imod en tydsktalende Mand ved Eideren, som først ved Slutningen af Krigen fik en dansk Soldat at see, og som man havde faaet til at troe, at han skulde berøves sit Modersmaal, hvis de Danske seirede. Man er endnu ikke en loyal Statsborger, fordi man, saasnart Fjenden er borte, gaaer hen til Kongens militaire og civile Befalings-

mænd, trykker dem i Haanden og tiltaler dem paa Dansk.

Embedsmændene under det slesvigske Ministerium blev det forbudt, uden Ministeriets Tilladelse at reise ud af Hertugdømmet. Først troede man, at dette Forbud var foranlediget ved nogle sydslesvigske Embedsmænd, som holdt mere af at flakke om, end at blive hjemme og passe deres Embede, men det viste sig senere, at de nordslesvigske Præster, som hyppig reiste til Jylland og der beskjæftigede sig med Politik, vare den foranledigende Aarsag. Man var ligesom i et Fængsel, rigtignok et stort Fængsel, men jeg for min Person var ikke indigneret herover, da jeg indsaae Nødvendigheden af en slig extraordinair Forholdsregel.

Intet Menneske kjendte Hertugdømmerne bedre end Grev Moltke, men han havde under Krigen været i Kongeriget og i den Tid vare ganske særegen Forhold fremkomne. Man maatte have været midt inde i dette Virvar af tydsk Feide, social Revolution, Borger- og Broderkrig, for at kunne følge Traadene og træffe det Rette. Man kunde ikke klare Alting ved den blotte Konsekvents. Saaledes f. Ex. bestemte Ministeriet, at Ingen, som havde betalt Skatter til de illoyale Autoriteter, kunde vente at faae den Krigsskade erstattet, som var foraarsaget ved de danske Tropper. Følgen var, at de, som ikke havde betalt deres Skatter, fordi de som slette Betalere altid vare i Restance, fik Erstatningen, og loyale Folk, som kun nødtvungen havde betalt, fik Intet. En velhavende

Bonde fra Landsbyen Seth i Stapelholm var af de danske Tropper brugt til at kjøre Saarede ind til Frederiksstad. Han blev afskaaren fra sit Hjem og maatte den halve Vinter ligge i Byen. I denne Tid blev hans Kone af slesvigholstenske Dragoner tvungen til at betale Skatterne. Manden havde altid været loyal d. v. s. Kongen af Danmark hengiven. Efter Krigen kom han til mig og sagde, at han, ved danske Tropper, havde havt en Skade i en Kornmark paa henved hundrede Rigsdaler. Det var ham ikke om Pengene at gjøre, men hans Naboer loe ham ud og sagde: »Det har Du, fordi Du har været hos de Danske.« Jeg gjorde mig al mulig Umage for at skaffe ham den omtalte Erstatning, men Skatterne vare betalte, og det var derfor forgjæves.

I det Hele sporedes ellers under dette Ministerium en Fremgang til det Bedre, og man begyndte at tænke sig Muligheden af en Forsoning. Dette var allerede Meget. Kongen bevidnede derfor, efter en Rundreise i Landet, Grev Moltke sin Tilfredshed, men kort Tid efter blev til Alles Forundring Greven entlediget som Minister.

Derpaa blev Konferentsraad Raasløff slesvigsk Minister og beklædte denne Post fra 13. December 1854 til 18. December 1855. Han havde erkjendt de Feil, som det eiderdanske Parti begik, men han skuffede sig, naar han troede, at han paa den Tid kunde holde sig uden at støtte sig til dette Parti. Efterat han ved et Festmaaltid i Flensborg havde holdt en Tale, hvori han fremhævede, at den danske

Sag for Tiden havde sine farligste Fjender blandt de Danske, blev hans Navn ikke mere nævnt af Partiet, og, da han vilde røre ved Sprogsagen, blev han afskediget. I nogle Maaneder var saa Geheimeraad Hall Minister for Hertugdømmet Slesvig. Foruden Æren at have denne doktrinaire Professor i Spidsen for sine Anliggender nød Landet ingen Frugter af dette Ministerium.

Af længst Varighed var Ministeriet Wolfhagen, fra 8. Juni 1856 til Slutningen af 1863 med to Maa- neders Afbrydelse ved Baron Blixen Fineke, hvem man har kaldt »et Skib uden Ballast«. De Frugter, man høstede i disse syv magre Aar, vare for største Delen beske.

Den rene Eiderdanisme traadte nu mere og mere frem og det hele System, man fulgte, var forfeilet. Man troede, at man kunde vinde Slesvig ved at kaste Holsten bort, og søgte, saavidt muligt, faktisk at inkorporere den førstnævnte Landsdel i Kongeriget. Man vidste ikke, at naar Holsten var borte, saa var Slesvig alvorlig truet. Man troede ikke, at Europa gjennemskuede det dobbelte Spil, naar man mod Syd viste den ene og mod Nord den anden Maske. Man var bunden ved Stipulationerne af 185 $\frac{1}{2}$, men havde man ikke Magten til fuldstændig at inkorporere og danisere Slesvig, saa gik man meget for vidt.

Det har været Eiderdanismens Skjæbne, at, medens man havde Slesvig, turde man ikke rigtig komme frem med den arriére pensée, som alene kan give denne Doktrin en sund Betydning, nemlig Skan-

dinavismen, og senere, da man ikke undsaae sig saameget ved at lade denne komme frem, saa havde man ikke Slesvig.

Befolkningen lod sig i det Hele taget ikke skuffe, den vidste godt, at den kunde tillade sig en hel Del, naar den blot ikke sang »Schleswig-Holstein meerumschlungen«, men saasnart Sagen kom ind paa det nationale Terrain, saa var det forbi med Gemytligheden, og Regeringen gik da frem paa en Maade, som, i de vedkommendes Øine, var vilkaarlig. Derved vaktes Trods og Harmen, og man vilde ikke prise den Liberalitet, som havde sin Grændse der, hvor Nationaliteten begyndte at komme med i Spillet. Naar et Embede var ledigt, saa vidste man, at det blev besat med en udpræget Eidermand, og Statens Præmier, saasom Ordener, Titler o. desl. vare som oftest kun Belønninger for Partibestræbelser.

Det viste sig ved enhver Leilighed, at man satte Sproget over Staten, og at man prøvede paa at vinde Befolkningen ved den danske Frihed. De Embedsmænd, som ikke vare Ministeriet velbehagelige, maatte være yderst varsomme, de, som svømmede med Strømmen, havde det naturligvis lettere.

Jeg er ikke nogen »Blad-Træl« og skal derfor frit udtale, at Bladene selv vare Trælle; thi uagtet det ellers ikke faldt vanskeligt at faae indrykket skandaløse Historier fra Slesvig, saa var det dog, selv for Danske, ikke muligt at faa deres vel begrundede Klager optagne, naar disse rammede Partiets Fløimænd. Disse Mænd vidste det ret godt og viste derfor stundom

en Adfærd, der vilde have bevirket Andres øjeblikke-Entledigelse.

Forresten maa man indrømme Eiderpartiet, at det havde lært en hel Del af Slesvigholstenerne; det var fuldstændig organiseret og beherskede aldeles Landet, indtil den Flod, efter hvilken det fik Navn.

Man har talt meget om Ungdommens Kraft, og at man burde benytte den. Tilvisse maa den Unges fyrige Energi bruges, naar det gjælder at handle rask og dristigt, men ved Embeders Besættelse, navnlig i de høieste Kollegier og Domstole, kan man let tage for unge og uerfarne Folk. Hektor og Achilles kæmpede under Trojas Mure, men paa Muren sade de Gamle og holdt Raad. I den røde Indianers Wigwam lægge de Gamle Raad, og først naar der skal handles, kaldes de unge Krigere. Ungdommen har saaledes sin Berettigelse, Alderdommen sin. Hvo vil give Oldingen Landsen i Haanden, saalænge der findes Unge, som kunne svinge den, men hvo vil betro en Yngling sin Formue, saalænge han kan vælge en ældre, erfaren Mand!

Dette havde man ikke altid for Øje.

Appellationsretten, Landets øverste Domstol, blev saaledes stadig rekruteret med unge Jurister, der, om de end havde Kundskaber, dog savnede den tilbørlige Erfaring. Hvad Ministeriets Expeditioner angik, blev det ofte rosende fremhævet af Partiet, at de paafulgte hurtigere, end de forrige Regeringskollegiers, men da da denne Hurtighed undertiden fremkom paa Grundighedens Bekostning, saa var denne Ros ikke ubetinget.

Disse Afgjørelser vare ikke altid meget liberale, man maatte finde sig deri, da man dog ikke godt kunde føre Proces med sin Foresatte, Ministeren, men naar man saa ovenikjøbet skulde prise det liberale Regimente, saa faldt dette dobbelt haardt. Uagtet jeg erkjendte det Mislige ved at bringe de konstitutionelle Former til Anvendelse i et Land som Slesvig, maatte jeg dog, ifølge Ordre, flere Gange være virksom i saa Henseende.

Da der første Gang skulde vælges til den slesvigske Stænderforsamling, maatte jeg, paa Grund af Amtmandens Upasselighed, fungere som Valgdirekteur. Paa Valgstedet, Svabsted, sagde jeg da i min Tale til Vælgerne, at man tidligere, til liden Baade for Landet, som oftest havde søgt Kandidaten i Stæderne, men at den sunde Sands ligesaa hyppigt fandtes paa Landet, og opfordrede jeg dem derfor at vælge en Mand af deres egen Midte, som kjendte deres Interesser og som var Kongen hengiven.

Man valgte da den loyale Gaardeier, Kielholz fra Wohlde, den samme Mand, som jeg i Aaret 1850, da jeg maatte marchere med Preusserne, vilde have anmodet om at kjøre mig til Flensborg. At denne Mand ikke kunde stemme med den dansktalende Minoritet eller, som den ogsaa kaldtes, Regeringspartiet, var et betydningsfuldt Tegn. I Februar 1858 var jeg ved kongeligt Reskript bleven udnævnt til Medlem af Valgdirektionen i 7de Valgkreds for de umiddelbare Valg til Rigsraadet. Raadmand Thomsen i Oldenswort havde dengang nedlagt sit Mandat som

Medlem af Rigsraadet. Ordene i vedkommende Ministerial-Skrivelse vare følgende: »Der Rathmann Thomsen — hat an das Ministerium einberichtet, dass er sich Umstände halber genöthigt sehe, seine Mandat niederzulegen und wird infolge hiervon an Stelle dasselben von dem gedachten Wahlkreise die Wahl eines neuen Mitgliebes für den Reichsrath vorzunehmen seyn.«

Da nu Thomsen ved Valget atter fik de fleste Stemmer, saa mente jeg, at de Vælgere, som havde stemt paa ham, havde foretaget et Lystexempel, og at den, som havde flest Stemmer efter Thomsen, maatte være Medlem af Rigsraadet. Jeg kunde nemlig og kan endnu ikke forstaa de citerede Ord anderledes, end at der skulde vælges et andet Rigsraadsmedlem istedetfor Thomsen. De øvrige Medlemmer af Valgdirektionen vare af en anden Mening, og jeg blev overstemt. Da Thomsen saa kom i Rigsraadet forlangte han, at hans Valg skulde underkastes en særegen Prøvelse. Dette skete, og Valget blev erklæret for gyldigt. Derpaa reiste Thomsen sig, sagde, at han ikke erkjendte Rigsraadet for gyldigt og gik.

Da jeg læste dette i Avisen, maatte jeg smile. Sagen er forøvrigt nok denne: Jeg vilde udføre Statsoverhovedets, som jeg syntes, tydelig udtalte Villie, at et andet Medlem skulde vælges istedetfor Thomsen. De andre Herrer i Valgdirektionen mente vel, at efter Mandatnedlæggelsen det gamle Medlem Thomsen var dødt, og at han ved Vælgernes Villie var levet op igjen som nyt Medlem. Dette fore-

kommer mig at være et Slags konstitutionelt: »le roi est mort, vive le roi«. Hvor ofte skulde en Mand kunne nedlægge sit Mandat for efter nogle Uger at lade sig vælge paany?

Strax efter Krigen var det besluttet at sætte et Monument paa Flensborg Kirkegaard for de Faldne af den danske Arme. Da Bissens Løve saa omsider var bleven færdig, blev den i Juli 1862 reist og den saakaldte Løvefest afholdt.

Denne Fest burde have været en Militairhøitidelighed, og intet Menneske kunde have indvendt Noget derimod, naar en Parade havde fundet Sted, Feltpræsten havde holdt en Tale, Koraler vare afsjunge og Kanoner affyrede, men Festen blev gjort til en Seirs- og Folkefest med Sang og Klang samt hvad dertil hører. Herover blev den overveiende Del af Befolkningen forbittret og saae deri en Krænkelse og Forhaanelse. En Moddemonstration var Følgen, og den saa meget omtalte Sangerfest i Husum fandt Sted.

Da den hemmelige Organisation af det seneste Oprør højst sandsynlig daterer fra denne Dag, saa skal jeg omtale noget nærmere, hvad der tildrog sig paa samme. At der var noget Ualmindeligt paafærde, kunde man allerede mærke flere Dage før Festen. Hele Befolkningen viste en usædvanlig Travlhed. Man opreiste Æresporte, og hele Byen blev ved Guirlander

forvandlet til en Løvhytte. Politiet havde forlangt, at Dannebrog skulde heises, derfor forskrev man andetstedsfra alle andre Nationers Flag og prydede Festpladsen dermed.

Forgjæves søgte de Eiderdanske at give Festen en anden Karakter end den paatænkte. Man havde paabudt, at kun slesvigske Sangforeninger turde møde. Senere fremførtes for Festkomitéen det Ønske, at den københavnske Studenter-Sangforening maatte komme fra Flensborg, og man skal have tilføiet, at den kun skulde foredrage Sange i det tydske Sprog. Komitéen svarede, at da Festen, efter Ordre, kun var en slesvigsks, saa saa man sig ikke istand til at tilstede ovennævnte Sangforening Adgang til Tribunen. Paa den Maade blev Vedkommende slaet med sine egne Vaaben.

Befolkningen fra Landet strømmede til Byen, og paa Banegaarden ankom det ene Extratog efter det andet med store Menneskehobe. Der samledes saaledes vel henved 7000 Mennesker. Politiet havde kun en halv Snes Gensdarmer og ligesaa mange Natvægtere til Disposition.

Jeg havde naturligvis ikke prydet mit Hus med Guirlander, men da jeg saa, hvorledes alle indenlandske Skibe i Havnen vare trængte sammen i et Hjørne uden at vise Flag, og at et hollandsk Fartøj med en uhyre Trikolore var lagt lige udenfor Gaden, saa lod jeg Dannebrogflaget heise paa mit Hus, for at vise, hvilke Farver der burde sees.

Foran Festtoget gik en Bande af alskens fremmede unge Mennesker, som bare trikolore Baand. Neppe havde disse seet Fanen paa mit Hus, saa begyndte de at udpibe den. Publikum hyssede rigtignok, og Husumer Sangforening raabte Hurra og svingede Hatten, men man burde dog ikke have taalt denne Bande foran Festtoget. Paa Festpladsen begyndte Enkelte at synge forbudte Sange, naar saa Gensdarmene nærmede sig, trængte Massen saaledes paa, at disse bevæbnede Politibetjente ikke kunde røre sig og stode som indmurede med Armene ned ad Kroppen. Formodentlig har Partilederne givet Instruktion om at undgaa Haandgribeligheder, ellers havde det seet galt ud for Politiet. Vilde man tillade Festen, saa burde man have rekvireret et Detachement Kavalleri, hvorved man kunde have imponeret disse politiske Spektakelmagere og sat en Dæmper paa deres frække Kaadhed. I Teltet standsede Politiet nogle altfor ivrige Talere, men hvo kan vide, hvad der foregik paa andre Steder i Byen. Herr Thomsen fra Oldenswort var tilstede, og denne stokdøve Mand var vel næppe kommen for at høre paa Sangen. Jeg holder mig overbevist om, at en fuldstændig hemmelig Organisation af Oprøret har fundet Sted ved denne Fest, som aldrig burde have været afholdt, og hvis Gjentagelse i Garding ogsaa blev forbudt af Ministeriet.

Ved denne Leilighed viste det sig paa en eklatant Maade, at disse Folk vilde have Friheden paa deres egen Vis og ikke paa nogen anden Maade.

Ved Middagstid drog en stor Hob forbi mit Hus. Musikken spillede Marseillaisen — denne republikanske Blodsang var ikke forbudt — og tusinde Skud bleve affyrede, rigtignok kun med Munden, men de røbede dog denne Bandes gode Villie.

Paa Banegaarden maatte mange hundrede Mennesker vente om Natten i flere Timer, inden de kunde komme afsted. De morede sig da med at synge »Schleswig-Holstein«. Dette kunde Politimesteren naturligvis ikke forhindre og Husumerne søgte at holde ham i Humeur ved at raabe Hurra for ham. Hvorvidt disse Raab vare ærlig mente, maa henstaa uafgjort.

Efter denne Dag vedblev Stemningen at være uhyggelig, og blev ikke bedre ved de Troppe-samlinger, som fandt Sted ved Dannevirke. Befolkningen saae med Bekymring paa Fortifikationsarbejderne, og man hørte ofte den Yttring: »Denne Gang bliver det værre end sidst.«

Man troede, at der vilde finde en langvarig Kamp Sted ved Dannevirke-Stillingen. De, der ind-saae, at denne Stilling ikkun kunde holdes af en dobbelt saa stor Armee som den danske, og naar Fjenden vilde være saa høflig at komme, medens Vandet var aabent, vogtede sig vel for at yttre denne Mening. Den 15. November 1863 døde Kong Frederik den Syvende. Klokkerne ringede, Kanoner og Munitionsvogne rumlede paa Veiene, og Alt dette frembragte en feberagtig Stemning. Som ved et Trylleslag vare femten Aar forsvundne, og det ulykke-

lige Aar 1848, da Christian den Ottende gik til sine Fædre, og de samme Klokker lode, traadte levende frem for Sjælen.

Kong Frederik den Syvende havde hverken som Menneske eller som Regent beundringsværdige Egenskaber, og de, som have prøvet paa at vindicere ham Udødeligheden, have arbejdet paa deres egen Apotheose; thi Kongen gjorde ikke nogen anden Villie gjældende, end det herskende Partis. Vel havde Landet taget et stort Opsving under denne Konge, men det Samme kan siges om de fleste europæiske Lande i denne Tidsperiode og skyldes fornemmelig den nyere Tids Opfindelser.

Vel. var Kong Frederik den Syvende elsket af en Del af sine Undersaatter, men hvor langt lykkeligere havde det været, om Kongen havde forstaaet at vinde alle sine Undersaatter, saa at Fjenden havde fundet en Fjende i hver Kvinde og hvert Barn, saa var han maaske slet ikke kommen. Under Forholdene, som de vare, blev det Kong Christian den Niendes Lod at bære Følgerne af den afdøde Konges Politik.

Der er skrevet saa meget om Forfatningen af 18. November 1863, Londoner-Traktaten o. s. v., at jeg ikke vil trætte Læseren med Gjentagelser. Kun saa meget vil jeg sige, at der ikke hørte megen Skarpsindighed til at begribe, hvilke Følger ovennævnte ulykkelige Forfatning maatte have. Men hvorfor man var døv for Frankrigs, Englands og Ruslands indtrængende Forestillinger; hvorfor man ikke standsede paa den farlige Vei, da Østerrig, som dog i Aaret 1815 havde

frelst den danske Stat fra Undergang, lod marchere; hvorfor man, naar man endelig vilde føre Krig, bortkastede det bedste Skjold mod Tydscklands graadige Attraa efter Hertugdømmerne, nemlig det danske Monarki, og rømmede Elben; hvorfor man gav Preussen en kjærkommen Leilighed til at udføre det, som det revolutionære Tydsckland ellers vilde have prøvet paa at udføre; hvorfor man ventede Hjælp fra Sverrig, som ikke havde noget at hjælpe med; hvorfor man lod sig saaledes forblinde af Avisartikler, at man stod aldeles isoleret, da det gjaldt; det have mange skarpsindige Folk ikke kunnet begribe.

I Tydsckland havde man bragt Revolutionen saaledes i Bevægelse, at, om end ikke Andet, Selvopholdelsesdriften maatte give Preussen Sværdet i Haanden. Denne Revolution tog, lig Proteus, en hel ny Maske for, navnlig Legitimitetens, og Prindsen fra Dolzig, denne det yngste Tydscklands yngste Helt, kom da frem fra sin Afkrog og holdt sit Indtog i Holsten ikke længe efterat Forbundskommissairerne havde overtaget Bestyrelsen i dette Hertugdømme. At Revolutionen med eller uden Maske vilde holde sit Indtog i Holsten med disse Kommissairer, det lod sig nok forudse, men at den vilde faa Indpas i Slesvig ved Siden af keiserlig-østerrigske og kongelig-preussiske Generaler, det ventede ikke engang Slesvigholstenerne. Disse modtog de Allierede meget koldt, Stormagten Wandsbeck var nær ved at erklære Stormagten Preussen Krig og Eutin lukkede sine Slagbomme; thi man troede ikke Andet, end at Stipula-

tionerne af 1851—52 skulde fremtvinges og forresten Alt, idetmindste hvad Slesvig angik, forblive ved det Gamle.

Det kom ganske anderledes, og det var ikke Slesvigholstenerne, som vare mindst forbausede herover. Endnu efterat de Allierede havde overskredet Eideren, hørte man den haanlige Yttring: »Nu komme vore slovakiske Brødre« o. desl.

Efterat det Hall'ske Ministerium var gaaet af, blev Kammerherre og Amtmand Johannsen i Husum udnævnt til Minister ad interim for Hertugdømmet Slesvig og Amtshusets' Funktioner bleve overdragne til mig.

Det var en vanskelig og uhyggelig Tid; Fjenden var i Anmarsch, Stemningen i høieste Grad ophidset, sydfra kunde man daglig vente Bomber og Granater, og nordfra kom en uafbrudt Papir-Regn, som om den hellige Grav var vel forvaret.

En af de ubehageligste Sager paa Amtshuset var den angaaende Homagial-Eden. Ministeriet Wolfhagen havde tilstillet Amtshuset saa mange Blanketter til denne Ed, at man maatte antage, at disse ikke blot vare bestemte for de kongelige Embedsmænd, men ogsaa for de kommunale Bestillingsmænd. De fleste af disse nægtede at underskrive, fordi de ikke vare ansatte af Ministeriet. Man kan nu vel disputere om,

hvorvidt en saadan Blanket burde have været fremlagt for en saadan Bestillingsmand eller ikke, men jeg mener, at naar en saadan var fremlagt for en Mand, og han nægtede at underskrive den, saa maatte han uden videre entlediges fra sin Bestilling; thi Formlerne indeholdt ikke Andet, end hvad man kunde forlange af enhver Undersaat.

Ministeriet Wolfhagen havde imidlertid Betænkeligheder i saa Henseende. Der skulde i hvert enkelt Tilfælde indberettes til Ministeriet, man gav Renitenterne en ny Betænkningstid, lod saa nogle afsætte enkeltvis, saa hele Klasser, og Sagen var endnu ikke tilende, da Alt var tabt og de kongelige Embedsmænd maatte flygte. Man kan tænke sig, hvor megen Anledning denne Sag gav til Tvivl, Frygt og Splid iblandt de Vedkommende.

Efterat Blokhuset paa den holstenske Side ved Frederiksstad var sprængt i Luften af de Danske selv, blev det besluttet at opgive Landskabet Eiderstedt for at forkorte Forsvarslinien. Ministeriet — (Simony fungerede nok dengang som slesvigsk Minister) — havde da givet Landskriverne i Tønning og Garding Ordre til at drage bort med deres Arkiver, naar Fjenden nærmede sig. Herover vare disse Embedsmænd fortvivlede og spurgte med Rette: »Hvorhen og med hvilke Befordringsmidler?»

Jernbanen var nemlig opgiven i Eiderstedt, og Marsken tildels sat under Vand.

Ved den første Skrivelse, som kom mig tilhænde fra Ministeriet Johannsen, blev denne urimelige Ordre,

overensstemmende med den sunde Sands, igjen op-
hævet, og jeg ilede med ved Telegrafan at underrette
de ovennævnte Embedsmænd herom.

I Begyndelsen af Februar bragte man alle Jern-
banens Befordringsmidler til Knudepunktet Orsted, og
vi vare da afskaarne fra den øvrige Verden. Kun ved
et Magtsprog paa eget An- og Tilsvar fik jeg Post-
mesteren til hver Dag at lade Posten afgaa pr. Ex-
press til Orsted og derfra tilbage til Husum. Selv-
følgelig underrettede jeg ved Telegraphen General-
Postdirekteuren om den trufne Foranstaltning, og bad
om Ratihabition. Da vi hver Dag ventede at høre
Kanonerne tordne ved Frederikstad, saa havde Spæn-
dingen naaet den høieste Grad.

Den 5te Februar 1864 om Eftermiddagen vare
flere Embedsmænd forsamlede hos mig for at raadslaa
om, hvad der i paakommende Tilfælde var at gjøre.
Efterat jeg havde tilkjendegivet de Herrer, at Amthuset
ikke havde nogen skriftlig Instruktion, men at jeg
vidste, at Ministeriet ventede, at vi skulde holde os
paa vor Post til det Yderste, og at det derfor gjaldt
at holde ud, indtil de fjendtlige Generaler kom,
besluttede Alle at blive. Rykkede Fjenden ind, saa
maatte vi jo lystre, eller, naar dette stred mod vor
Pligt og Samvittighed, nedlægge vore Embeder. Vi
vare netop komne saavidt i vort Raadslag, da jeg fik
Budskabet, at hele den danske Armee gik tilbage.
Dette virkede som et Tordenslag fra klar Himmel,
thi de ovennævnte Eventualiteter havde vi kun tænkt
os som mulige efter en i længere Tid fortsat Kamp.

Vi troede, at der var sluttet en Konvention, ved hvilken man maaske havde taget Hensyn til Sproggrænsen, eller at Stillingen paa et eller andet Punkt var gjennebrudt og at hele Linien derfor maatte svinge op.

Om Natten fra den 5te til den 6te Februar rullede Artilleriet fra Frederiksstad gennem Husum, og Infanteriet gik ved Svabsted over Treenen. Gensdarmene sluttede sig efter Ordre om Natten til den sidste Kolonne, og det var en særegen Følelse næste Morgen at vide sig ligeoverfor hele den exalterede Befolkning og kun at have et Amtsbud og en Stats-tjener til Disposition.

Naar en Bataillon staaer ligeoverfor fire andre, saa siger man: »Denne Styrke er meget exponeret,« og trækker den tilbage, og saa er Tingen i sin Orden, men naar man lader en Civilembudsmand staa ubeskyttet ligeoverfor mange tusinde fjendtligsindede Mennesker og forlanger, at han desuagtet uden Frygt og Bæven skal holde ud paa sin Post, saa er Tingen ikke i sin Orden, ligesaa lidt som naar man, for at redde nogle Gensdarmere fra muligvis at komme i Krigsfangenskab, prisgiver en hel Bys Embedstand med Koner og Børn for en af Lidenskab og Brændevin ophidset Pøbel. Havde jeg beholdt Gensdarmene til Disposition, saa havde det været mig muligt at berede Embedsmændene med deres Familier et anstændigt Tilbagetog, thi hvilken Vognmand havde vovet at nægte sit Kjøretøj, naar man havde sendt ham et Par Gensdarmere med deres Kuglebøsser i Huset. Nu derimod var man

ved Gensdarmernes Bortgang aldeles uden Beskyttelse og maatte snige sig fra Embede, Hus og Hjem som en Tyv om Natten, efterladende Hustru og Børn paa et Sted, hvor det var tvivlsomt, om Borgerskabet eller den tøjlesløse Pøbel vilde beholde Overmagten. Om Formiddagen den 6te Februar begyndte det oprørske Parti, der, som tidligere omtalt, allerede længe havde været hemmelig organiseret, at træde aabenlyst frem, dog endnu med noget Maadehold, Partiets Hovedmænd havde nemlig forladt Byen af Frygt for af de Danske at tages med som Gidsler og vare formodentlig endnu ikke vendte tilbage; ogsaa vilde man vel først forvisse sig om, at der ikke kunde ventes flere danske Tropper paa Gjennem-marchen fra Eideren.

Ved Middagstid kom Byens Politimester, om hvem jeg troede, at han om Natten var taget bort med de sidste Kolonner, til mig og sagde, at Magistraten havde anmodet ham om at møde paa Raadhuset. Der havde man erklæret, at man ikke kunde indestaa for hans Liv og derfor maatte opfordre ham til at forlade Byen. Naar han blot vilde gjøre dette, saa vilde der ikke være noget i Veien med Hensyn til de andre Embedsmænd, og Alting vilde forhaabentlig gaa af i Rolighed. Han havde maattet forevise Kassebeholdningen og Protokollerne. Under disse Omstændigheder havde han besluttet at forlade Byen og vilde desangaaende skriftlig henvende sig til Amt- huset. Dette skete, og Landfogden for Husum Amt

blev konstitueret som Politimester i Byen. Politimesteren drog da optima forma bort og gik nordpaa.

Senere samlede sig altid større Menneskemasser i Byens Gader, overalt saaes trikolore Faner, og man rev under Hysten og Skrigen de kongelige Skildter ned og oversmurte Ordet »Kongelig«, hvor det fandtes.

Henimod Aften kom Efterretningen, at de preussiske og østerrigske Tropper ikke havde ydet Embedsmændene i Eckernförde og Slesvig nogen Beskyttelse. Derved forandredes Situationen. Magistraten blev styrtet, og en revolutionær Komité overtog Ledelsen af Oprøret. Parolen lød nu: »Bort med alle Embedsmænd!«

Da Mørket kom paa og Pøblen blev mere og mere drukken, angreb man mit Hus gjentagne Gange, omstyrtede det ved samme staaende røde og hvide Skilderhus, slog Ruderne ud i mit Forretningslokale og søgte at forcere Hovedindgangen, hvilket dog ikke lykkedes, da Døren var spærret med Jernbolte og en Kjæde.

De saakaldte »Schutzmänner« trængte senere ind i mit Kontor og forlangte, at jeg skulde lade slukke alle Gasflammer i Huset, hvorhos En af dem bemærkede, at Borgerskabet vilde beskytte mig. Dette havde til Følge, at de øvrige af disse saakaldte Beskyttere raabte: »Ja, vorläufig!« Jeg forstod dem kun altfor vel, thi den næste Dag skulde Prindsprætendenten udraabes som Hertug. Jeg raadete da disse Borgere at passe paa, at deres egne Huse

ikke bleve demolerede af Pøblen, og gjorde Byen ansvarlig for, hvad der skete i mit Embedslokale, hvor Amtets vigtigste Dokumenter og Protokoller vare opbevarede. Min Kassebeholdning havde jeg allerede nogle Dage iforveien afsendt til Sønderborg.

Efter ovennævnte Episode gik jeg gennem Haven ved mit Hus til min nærmeste Nabo, Dige-Inspekturen, for at see, hvorledes det var gaaet ham; han havde pakket sin Kuffert og var færdig til Afreise. Her traf jeg Landfogden fra Stapelholm, som med Nød og Neppe var sluppen gennem Frederiksstad. Denne By var opfyldt med drukne Ditmarskere, som morede sig med at lade de efterladte Kanoner og sende Kuglerne over den tilfrosne Eider. De havde strøet Munitioen omkring i Gaderne og affuttede den, Borgerne bleve ængstelige herover, huggede Huller i Isen og kastede alt Krudtet i Floden.

Da jeg yttrede for Landfogden, at jeg haabede at kunne holde mig mod Pøbelen, indtil de fjendtlige Tropper fra Ditmarsken rykkede ind, hvilket jo kunde ske i Løbet af Natten, satte han en forundret Mine op og sagde, at der i hele Ditmarsken ikke stod en preussisk eller østerrigsk Soldat, de vare alle paa Østkysten af Landet. Paa denne Maade kunde det vare en hel Uge, inden man kunde finde Beskyttelse ved Militairet, og hvad der ventede mig den næste Dag, det vidste jeg, jeg havde da Valget enten at raabe: »Es lebe Friederich der Achte!« eller at blive kastet ud i Sneen.

I Løbet af Dagen havde jeg, uden at kunne forhindre det, oplevet Mere, end der sømmer sig for en kongelig Embedsmand at see paa, og jeg vilde ikke udsætte mig for endnu større Ydmygelse. Da derfor henimod Klokken 8 om Aftenen en Bonde fra Landsbyen Rødemis kom listende ind ad Bagdøren i mit Hus og betroede mig, at han havde skjult et Par Heste, som han havde bestemt for mig, og at jeg strax maatte tage en Beslutning, om jeg vilde benytte dem, saa sendte jeg Bud til nogle af de andre Embedsmænd for at underrette dem om, at jeg var kommen til den Overbevisning, at jeg ikke længere med Ære kunde holde mig paa min Post. Jeg havde nemlig lovet disse Embedsmænd ikke at foretage noget afgjørende Skridt uden at meddele dem det, for at de derefter kunde tage deres Forholdsregler.

Vandbygningsdirekteuren, Kammerraad Grove, der ellers var meget afholdt af Befolkningen, havde endnu for en halv Time siden været hos mig og fortalt, hvor galt det gik til nede i Byen, men derhos yttret, at han dog troede, det vilde være muligt, idetmindste for ham og mig, at holde os. Paa Hjemveien fra mig blev denne populære Mand imidlertid forfulgt af Mængden og som en Boldt kastet fra den ene Side af Gaden til den anden. Man trængte efter ham ind i hans Hus, og han kom da igjennem Haverne bag ved Husene tilbage til mig for at afreise.

Jeg fik da netop Tid til at overgive min Hustru Sølvpengene, tog Papirpengene i Lommen og gik i

den dybe Sne gennem Slotshaven til Bredstedter Chausseen, hvor Vognene holdt, og hvor jeg mødtes med mine Reisefæller. Min Hustru havde jeg raadet at stille sig under Borgerskabets Beskyttelse, og Grove lod sin Datter bringe hjem til min Familie.

Paa Chausseen kunde man tydelig høre det infernalske Spektakel i Byen. Veien var opfyldt af Bønderkarle, som kom fra de omliggende Landsbyer, men de sagde ikke et Ord til os. Bønderne ere forsigtige Folk, som altid frygte for at udtale sig for tidligt.

I et afskyeligt Sneveir kjørte vi da til Bredstedt, hvor vi ankom midt om Natten. Gaarden, hvor vi holdt for at lade Hestene puste, var opfyldt med drukne Mennesker, som insulterede os paa den skammeligste Maade. Man prøvede paa at vælte Vognen, men disse Karle vare saa beskjenkede, at det ikke lykkedes. Man skar en Kuffert ned, satte sig paa Vognbrættet og brølede »Schleswig-Holstein« o. s. v., saaledes kom vi igjennem Flækken. Kun Kudskenes Besindighed havde vi at takke for, at vi slap helskindede derfra. Da vi saa atter befandt os paa Chausseen, sagde Grove: »Naa, det var Bredstedt, Gud maa vide, hvorledes det skal gaa os, naar vi komme ind i de dansktalende Distrikter.« En Yttring, der vel neppe er forstaaelig for en Sprog-Enthusiast, som aldrig er kommen udenfor sit snevre Hjem.

Natten og Snefoget vare imidlertid vore Beskyttere, og henad Morgenstunden indhentede vi i Lygum, en Landsby, som ligger omtrent en Mil sønden for Tønder, det

svære Skyts fra Frederiksstad. Da vi havde dette Artilleri bag ved os, saa følte vi os sikke og behøvede da ikke at kjøre uden om Tønder, hvilket vi havde besluttet, da det gik os saa galt i Bredstedt.

I Tønder var Alt i Bevægelse, Amtmanden var endnu ved godt Mod, han stolede paa sine Gensdarmen, men da det ovennævnte Artilleri drog igjennem Byen, gjorde han den samme sørgelige Erfaring, som jeg havde gjort i Husum. Man opslog allerede Augustenborgerens Proklamation paa Gadehjørnerne, men man vovede dog ikke at forhindre Deligencens Afgang. Med denne naaede vi da til Ribe. Hvilken Forandring! Istedetfor vilde og trodsige Miner, som vi vare vante at see, mødte vi her kun deltagende Blikke.

Vor Ankomst vakte stor Opsigt og Bekymring, Stiftamtmanden havde den Venlighed at stille sin egen Vogn til Disposition, da der ellers ikke var nogen lukket Vogn at erholde, og Nogle af os kun vare slet væbnede mod den barske Kulde.

Da vi nærmede os Kolding, fik vi Øie paa de danske Tropper. Vi forsøgte at komme videre til Snoghøi, men maatte vende om og overnatte i Kolding, da Veiene vare saa glatte som et Speil og overfyldte med Vogne og Tropper. Hele Natten marcherede Kavalleriet igjennem Byen. Dragonerne gik tilfods og førte deres Heste ved Tømmen, disse vare forresten i en god Foderstand og maa saae kun enkelte forkomne, men deres Vrindsken i den kolde Vinternat vidnede om, at de længtes efter Stalden.

Den næste Morgen gik vi over lille Belt, og da vi saa saae den dejlige Ø ligge for os i uforstyrret Ro, — en skærende Modsætning til den søndertraadte, blodstænkte Halvø —, opstode allehaande Tanker hos os, der, forsaavidt man ellers kunde tænke i det afskyelige Sneveir, atter og atter kom frem, indtil vi omsider naaede Hovedstaden. Dette var min tredie Flugt for Fjenden.

Gud give, at det maa være den sidste!

Kjøbenhavn i Januar 1865.

VI.

Atter i Kjøbenhavn.

1864—1869.

Den uvante Uvirksomhed og totale Mangel paa Embedsforretninger var meget trykkende for mig. Mange af mine gamle Bekjendte vare døde, andre vare blevne fremmede for mig, Verden var bleven en anden.

For at fordrive Tiden begyndte jeg da at nedskrive Allehaande. Efterat jeg i Aaret 1865 havde fuldendt det Ovenstaaende, traf jeg engang hændelsesvis sammen med Professor Peder Hjort.

Denne bekjendte Literat havde, trods sin høie Alder, endnu bevaret den Aandsfriskhed og Livlighed, som stedse har udmærket ham. Han havde paa Sorø Akademi været min Lærer, men nu havde vi i over syv og tredive Aar ikke seet hinanden. Professorens betragtede mig nøie og sagde derpaa: »Ja, De er bleven ældre, og jeg er bleven meget gammel, men hele Nationen er bleven forstyrret.« Derved kom vi da strax ind i de Sager, som dengang be-

skjæftigede Alle, og især var de slesvigske Forhold Gjenstanden for vor Samtale.

Professor Hjort har, som alle kraftige Karakterer, en hel Del Fjender, og man har beskyldt ham for Taktløshed og Fremfusenhed. Jeg vil lade dette staae ved sit Værd, men kun bemærke, at Professoren altid er, hvad man kalder en remarkabel Personlighed, som allerede i sin tidlige Ungdom, i den Baggesen'ske Periode, har deltaget i litteraire Stridigheder, har staaet i Forhold til mange bekjendte Mænd, og har grebet ind i mange vigtige Sager. Mange have raadført sig med ham i vanskelige Anliggender og prist hans Blik, og dog troer jeg, at hans Navn ikke vil blive nævnt ret længe efter hans Død. Han har ved sin Virksomhed neppe reist sig noget »Monumentum ære perennius«, men saaledes gaaer det i Verden, nogle Mennesker ere i Alles Munde medens de leve, andre først efter Døden. I Samtalens Løb yttrede Professoren det Ønske at læse den ovennævnte Piece. Han fik den og tilskrev mig derpaa følgende Brev:

»Ledreborg, 8/5, 1865.

Kjære Herr Justitsraad!

Maa jeg takke Dem ret meget for Brugen af Deres mig overladte Manuskript. Var baade underholdende, lærerigt og af en vid historisk Vigtighed. Med et ypperligt Greb har De vidst at udelade al Fyldekalk, Omsvøb, Abstrakt-Trivielt; De er undertiden næsten for kort.

Kun een Gjenstand er ikke ganske retfærdigt behandlet, nemlig Sprogsagen, forsaavidt De nemlig ikke skjelner til-

børligen imellem, *a*) Bestemmelserne, *b*) disses Udførelse, *c*) Udførere, og *d*) de uundgaaelige Uheld og menneskelige Feilgreb. Men det kan uden Vanskelighed modelleres om, hvis De vil erkjende det Eensidige, som har indsneget sig. Herr N. har meddeelt mig, at jeg skal levere ham Manuskriptet. Det er i en vis Forstand stor Skade. N. er nemlig en meget forstandig Mand, og han kan ikke bruge Manuskriptet til sin Fordel, uden til Afhandlingens Skade, altsaa til vor Sags. Han vilde sikkert være saa klog i sin Avis at udelade Meget, som den historiske Skildring ikke kan undvære, eller nødvendig vil savne. Detaillen i slige Memoirer, Dagbøger, Optegnelser etc. er just Pulssløget og det Oplivende. Jeg maatte tillade mig derfor at tilraade, at Herr N. ikke fik Manuskriptet til fri Afbenyttelse eller Befordring, men Brudstykker til Prøve; i sin Heelhed maatte det siden trykkes. (Med Modification i nogle Sprogdomme; derimod med Optagelse af saamange Sproghistorier som muligt.)

Nok engang ret megen Tak for Fornøielsen af disse 1) Iagttagelser og 2) Combinationer. I den Aand mangle vi just Bidrag eller Optegnelse. Efter næsten 40 Aars Mellemrum morede det mig ret at see paa Dem, hvorledes et Menneske kunde forandres og blive den Selv Samme.

Med al Agtelse Deres hengivne

P. Hjort.

S. T.

Herr Justitsraad, Ridder H. Malling.«

Da jeg i en senere Samtale ikke vilde frafalde min Anskuelse af Sprogsagen, sendte Professoren mig en af ham i Aaret 1861 udgiven Brochure, »Det nyeste Angreb paa Sprogreskripterne i Slesvig, tilbageviist ved P. Hjort«, med følgende Billet:

»Ærede Herr Justitsraad

Kunde De selv finde Lyst til at gjøre mig Indvendinger mod denne Bog skriftligen? Det vilde jeg være meget taknemmelig for!

Forbindtligst

P. Hjort.

d. 18/6 65.

S. T.

Herr J. R. Rid. Malling.«

Efterat have gjort mig bekendt med Brochurens Indhold, tilskrev jeg Professoren som følger:

»Ærede Herr Professor!

Den Overbærelse, De har vist i Deres Ytringer om mine slesvigske Reminiscentser har glædet mig ret meget. At min Opfattelse af Sprogsagen ikke har fundet Deres Bifald beklager jeg, og staaer denne Beklagelse i Forhold til den Vægt, en saa competent Dommers Stemme maa have hos mig.

Naar jeg nu, ifølge Deres venlige Opfordring, skal forsøge, lidt nærmere at udvikle, hvorledes Sagen har stillet sig for mig, saa haaber jeg, at det i al Fald skal lykkes mig at blive forstaaet af Dem, ligesom jeg fuldkommen forstaaer det Standpunkt, De indtager i den mig godhedsfuldt tilstillede, interessante Brochure. Maa jeg da først fremsætte en Lignelse, der forekommer mig at halte mindre end mange andre.

En Bygmester, som begynder med at udsmykke de indre Rum, forinden de ydre Vægge overalt ere i forsvarlig Stand, handler upraktisk; thi hvad nytte nok saa skønne Tapeter og Dekorationer, naar Stormen og Regnskyllet komme og finde Grundvolden og Muren mangelfuld. De ydre Mure vare Monarkiets Grændser, dem burde man have befæstet ved at skabe gode Statsborgere, og disse kunde

man bedst danne ved at fremme de materielle Interesser, og ved at undlade Alt, hvad der kunde saare Følelsen og fremme udenlandske Intriguer.

Efter min Overbevisning havde det derfor været bedst, foreløbig slet ikke at røre ved Sprogforholdene indtil Gemytterne havde beroliget sig og Staten paa ny var bleven stærkt befæstet i sin Grundvold. Men Nationalfølelsen var opivret i den Grad under den langvarige Strid, at man undertiden var nærved at glemme Staten over Sproget.

Det er mig ikke ubekjendt, hvad der er sagt om »en Nations inderste Væsen og helligste Eiendom«, om »det danske Elements Berettigelse i Slesvig« etc., men have Sprogbestemmelserne bidraget til at beskytte Staten i Farens Stund, have de ikke tvertimod givet Anledning til uheldbringende Agitationer?

Vilde man efter Krigen strax skride til at ordne Sprogforholdene, saa burde man have valgt praktiske Midler, der hurtig kunde have gjort Ende paa de stedfindende Ulemper. Et saadant Middel var Bestemmelsen af en Sproggrænse; den havde bragt Klarhed i Tingen og forhindret al Agitation.

Jeg har aldrig sagt, at Sprogreskriptets Bestemmelser vare inhumane; tvertimod er jeg villig til at indrømme, at man har troet ved Etableringen af de blandede Distrikter paa en lempelig Maade at kunne gjenvinde for det danske Element, hvad der tilkom det, men Sprogreskriptet forekom mig fra først af at være upraktisk og farligt. Erfaringen har stadfæstet dette, og jeg er berettiget til nu at sige det, da jeg for over et Decennium siden har udtalt denne Anskuelse. Men vare Sprogbestemmelserne upraktiske, saa bare de Skylden i det uheldige Resultat og man behøver derfor ikke at dvæle ved deres Udførelse, Udførere, uundgaaelige Uheld og menneskelige Feilgreb. Jeg kan saa gjerne indrømme, at enkelte danske Skoler i Angel have været i en særdeles god Forfatning, jeg behøver saa ikke at fremføre, at det Modsatte var Tilfældet i mange

Skoler i Gottorp, Husum og Tønder Provsti, hvor en Seminarist med nordslesvigsk Dialekt skulde lære plattyske, hidtil paa høitydsk underviste Børn Dansk. Alt lader sig føre tilbage til den uheldige Hovedbestemmelse angaaende blandede Distrikter, og man kommer derved til at tænke paa det gamle Ord:

»Si caput pravum, omnia prava«.

Herr Professoren har med megen Grundighed og ud-tømmende fremført, hvad der lader sig sige om Konfirmationen. Men taler ikke netop den i saa Henseende opstaaede eller fremkomne Tvivl og Uvished for Hensigtsmæssigheden af en Sproggrændse, der udelukkede alle slige Spørgsmaal?

Nødvendige vare de blandede Distrikter i Sandhed ikke; thi Tilstanden var efter Krigen en saadan, at enhver Bestemmelse ikke var stødt paa nogen væsentlig Modstand. Man hørte dengang ofte i andre Forhold et: »Befal kun, saa skal det skee«.

Jeg indrømmer gjerne, at Regeringen, da Bestemmelsen var truffen, ikke godt kunde gaae et eneste Skridt tilbage, og Theophilus med flere Andre kunde derfor have sparet deres Uleilighed. Disse Herrer have vistnok skrevet i en god Mening, men de have kun havt de Ulemper for Øiet, som de blandede Distrikter nødvendigvis maatte medføre og derover have de glemte, at naar man først havde sagt a, saa maatte man efter Alfabets Orden ogsaa komme til at sige b, o. s. v.

Der findes et gammelt tydsk Ord, som siger: »Ein jeder Schelm regiert seine Zeit«.

I det syttende Aarhundrede var det Religionen, der maatte holde for, den skulde skjule Alt, blandt andet ogsaa Attraaen efter en nordtydsk Keiser — og en bøhmisk Kongekrone. I vor Tid staae Nationalitet og Konstitutionalisme paa Dagsorden og have, næstefter fjendske Naboers gridske Higen, bidraget til at bevirke det ærværdige, danske Monarkis Sønderlemmelse.

I min Kummer over denne Tilskikkelse har jeg tilbagekaldt i Erindringen de Tanker, som have opfyldt mit Sind i hine Dage, da Ulykken begyndte at vise sig lig en sort Uveirssky i Horisonten.

Uagtet jeg, som en Mand, hvis Liv har været opfyldt med praktiske Sysler, nødvendigvis maatte komme til den Synsmaade, jeg i det Foregaaende har antydet, erkjender jeg dog, at man ad Theoriens Vei kan komme til et andet Standpunkt, og underskriver mig derfor med et salvis melioribus.

Deres ærbødige

H. A. Malling.

Til

Herr Professor Hjort,
Ridder af Dannebrog.

Paa denne Skrivelse har jeg ikke modtaget noget Svar, og da Professor Hjort ikke er den Mand, som pleier at blive noget Svar skyldig, saa er det maaske ikke altfor ubeskedent, naar jeg antager, at Professorens Taushed tyder paa en Erkjendelse af de Feilgreb, som Mange endnu den Dag i Dag ikke ville indrømme, uagtet de, som man siger, have faaet Troen i Hænderne.

Naar de høie Flodbølger træde tilbage fra Kysten da seer man først, hvad der findes paa Bunden, om det er en fast Klippegrund, skikket til derpaa at bygge et urokkeligt Værn, eller om der kun er løst Flyve-

sand, som henveires af Vinden. Saaledes som ved Stranden, saaledes gaaer det ogsaa i bevægede Tider med Nationerne. Livets Bølger gaae stundom høit, men naar Ebben indtræder, d. v. s. naar Gemytterne afkøles, da vil Virkeligheden komme frem, og Phrasen forsvinde som det af Stormen oppidskede Skum. Saaledes gik det Aar 1848 i Tydskland. Der reiste sig en Storm i Vesten, og de høie Bølger væltede ind over Rhinen. Det syntes en Tidlang, at disse vilde opsluge alt Bestaaende og selv de store Militairmagter Østerrig og Preussen syntes at skulle gaae op i det ene udelelige Germanien. Men det viste sig snart, at Historien ikke saaledes uden videre lader sig gjøre ugjort. Skummet — de hule Phraser og hvad dertil hører — henveiredes og de gamle Klipper med deres af Historien dannede Grundvold traadte atter frem, for at vise Verden, at den ikke hvilede paa Flyvesand. Saaledes gik det 1863 i Danmark. Her var det i Aaret 1848 ikke kommet til nogen ordentlig Krisis, da Alt dengang her gik op i det ene Raab: »Tydsk Krig og slesvigholstensk Oprør!« Her havde man en Hovedstad, et stort Hoved paa en lille Krop, som, efter Tabet af de nuværende sydsvenske Provindser, havde en i politisk Henseende saare uheldig Beliggenhed, og det er vistnok ikke for meget sagt, naar man opstiller den Sætning, at hvis Fredericia, som i sin Tid paatænkt, var bleven Rigets Hovedstad, saa var Begrebet Slesvigholsten aldrig opstaaet. Nu derimod havde Hovedstaden med sin Intelligents faaet en saadan Overvægt, at man kunde sige:

»Kjøbenhavn er Danmark.« Hvorhen førte saa bemeldte Intelligents det brave Folk, som beboer det lille, men rige og skjønne Land? Den benyttede ikke Nationens mindre heldige Egenskaber, men dens ædleste Følelser til at føre den Opløsningen imøde, hvorhos det er og bliver et Særsyn, at de Mænd, som i deres blinde Fanatisme eller i deres egenkærlige Forfængelighed bragte det saavidt som det er kommet, endnu den Dag i Dag her i Hovedstaden regnes til de store Propheter.

Man havde i Tiden fra 1850 til 1863 brugt alle Midler til at forblinde Folket, saa at det troede i Kampen at kunne modstaae tvende af Verdens største Magter; man havde saa længe sunget om Thyra Danebod og hendes Vold, at man antog den for uindtagelig, og da saa Virkeligheden kom og man maatte rømme denne uholdbare Digterstilling, da undsaae man sig ikke for at vælte Skylden paa den brave og tappre Armee, som, naar man tager Hensyn til de Forhold, hvorunder den kæmpede, har præsteret det Utrolige.

De slesvigholstenske doktrinaire Separatister ville vi her ikke videre skjænke nogen Opmærksomhed. Deres Gjerninger have fældet dem, de forførte Folket og gjorde det blind for de Goder, som det havde; de vilde skabe et nyt Rige og mente, at hele Europa skulde komme i Flamme for deres Sags Skyld, men det endte med, at de tre skjønne Hertugdømmer bleve — preussiske Provindser, hvor man nu siger:

»Før havde vi Munden aaben og Pungen lukket, nu derimod have vi Munden lukket og Pungen aåben!«

Og nu Preussen? Hvad skal man sige om den Politik, som denne Stormagt fulgte i de sidste Decennier?

Efterat den afdøde Kong Friedrich Wilhelm den Fjerde i Aaret 1848 havde desavoueret Armeen, uagtet denne havde stormet de i Berlin opkastede Barrikader og gjort sig til Herre over Byen, maatte der ske Noget.

Man skal i den preussiske Hovedstad dengang ikke have været langt fra at erklære Rusland Krig, men saa blev den danske Krig opfundet, man siger af Herr Heinrich von Arnim, som holdt den for billigere end den russiske Feide.

Saa ganske billig blev Krigen med Danmark dog ikke, Blokaden i Østersøen kom Preussen dyrt til at staae, langt ned i Schlesien sporedes den derved fremkaldte Nød, og saa kom Vaabenstilstanden i Malmø.

Preussen havde villet benyttet Revolutionen til at udvide sig, men var derved kommen i samme Situation, som et Barn, der leger med en skarp Kniv. Man vidste senere ikke rigtig, hvorledes man skulde trække sig ud af Sagen, og først 1850 overlod man Slesvigholstenerne til deres Skjæbne, som endelig blev afgjort ved Isted, Midsunde og Frederiksstad. Tabt var disse revolutionaire Separatisters Sag forresten allerede fra det Øieblik af, at Reaktionen indtraadte i Tydskland. Efter Aaret 1850 begyndte en dobbelt Perfidi. Den stille Krig blev i 13 Aar ført fra Berlin af mod

Danmark, og man protegerede hemmelig Slesvig-holstenerne, for saa tilsidst ikke at opfylde deres Ønsker, men at gjøre dem til preussiske Undersaatter, hvilket ikke var deres Mening, men blev deres velfortjente Skæbne.

Hvorledes stillede de danske Politikere sig da under disse farlige Forhold?

De fulgte et feilagtigt Princip baade hvad Holsten og Slesvig angik, de lettede ved deres Kortsynethed Preussen Arbeidet, de foragtede Vennernes velmente Raad, de styrtede Kongen og den brave Nation i Faren, for til syvende og sidst at opleve, at Preussen lod erklære ved sine Kronjurister, at den Konge, hvis Berettigelse til Hertugdømmerne det havde bestridt, havde været den til Afstaaelsen af disse Lande ene-berettigede Hersker. Man søger efter Ord for at betegne en slig Adfærd!

En sørgelig Berømmelse have imidlertid de Mænd erhvervet sig, som fremtvang Forfatningen af 18. Nov. 1863. Denne gav Preusserne et kjærkomment Paaskud til at marchere, Østerrig fulgte med af Skin-syge, og Følgen var Sadowa, som gjorde Preussen mægtigere end nogensinde. Det er derfor ikke nogen Paradox, naar man siger, at 18. Nov. 1863 har kaldt det nordtyske Forbund til et forstærket Preussen til Live. Hertugdømmerne vare altsaa tabte, og det Spørgsmaal paatrænger sig uvilkaarlig, om Løsrivelsen var skeet, hvis de danske Politikere itide havde betænkt, at Forholdet mellem Kongeriget og disse Hertugdømmer, efter de nuværende sydsvenske Pro-

vindsers og Norges Afstaaelse, var bleven væsentlig forandret, og hvis de havde indset, at man nu, da dette Forhold havde stillet sig omtrent som 12 til 8, maatte følge en anden Politik end tidligere. Man kunde ikke vente, at Hertugdømmerne, som tidligere maatte følge den store Complex af Lande som et Appendix, altid vilde nøies med en saadan Stilling. Det synes imidlertid, som om Regeringen ikke har kunnet opgive den gamle Anskuelse, og selv de saakaldte Helstatsmænd synes for største Delen ikke at have havt noget Hjerte for Hertugdømmerne, men kun at have betragtet disse Landsdele som Noget, der skulde regeres fra Kjøbenhavn af, altsaa som rene Bilande.

Værst farne ved den sidste Katastrophe vare de Embedsmænd i Holsten og Slesvig, som enten vare Kongen af Danmark, det gamle, danske Monarki, eller den danske Nation hengivne. Preusserne og Østerrigerne berette, at de fleste bleve fordrevne af den slesvigholstensk sindede Befolkning, og Resten, navnlig i det nordlige Slesvig, afsatte de senere selv. Disse Ulykkelige maatte da forlade Hus og Hjem for at drage til Kongeriget, som dog ved Afregningen heldigvis fik henved 5 Millioner af Hertugdømmerne for at ernære de afsatte Embedsmænd. Var dette ikke skeet, vilde de Fordrevnes Stilling formodentlig være bleven endnu sørgeligere, end den allerede var.

Man kan inddele de forjagede Embedsmænd i to Klasser. Først de, som fødte og uddannede i Kongeriget, for største Delen i en ung Alder, havde erholdt

gode Embeder i Hertugdømmerne. Disse Mænd kom efter Katastrophen tilbage ligesom fra en mislykket Expedition. De følte sig strax hjemme igjen i de fra Ungdommen af bekjendte Forhold, og Mange ere atter blevne befordrede i deres specielle Fødeland. De, som endnu maa nøies med at leve af en Pension, kunne trøste sig med den Betragtning, at vare de tidlig blevne pensionerede, saa vare de ogsaa tidlig komne til Embede og Værdighed.

Den anden Klasse, de i Hertugdømmerne fødte og opdragne Embedsmænd, vare værre farne, de kunne sammenlignes med Træer, som af Stormen ere oprykkede med Roden. Expatrierede ankom de til Monarkiets Hovedstad. Deres specielle Fødeland var i Fjendens Haand, de nye Forhold og ofte Sproget vare dem uvante, og hvilken Udsigt havde de til at blive ansatte i Kongeriget? Kan man undres over, at de følte og føle sig ulykkelige? En af disse Mænd sagde engang til en dansk Politiker: »Hvad jeg var i Hertugdømmerne, det havde jeg mig selv at takke for, og hvad jeg nu er, det skylder jeg Dem og Deres Lige!« Dog, vi ville ikke dvæle længere ved enkelte Individuer, men tage det Hele for Øiet og med faa Ord søge at besvare det Spørgsmaal, hvad der nu er at gjøre? Først og fremmest bør man endnu stedse have Hertugdømmernes Skjæbne for Øie og derved lade sig afskrække fra politiske Drømmerier f. Ex. om en skandinavisk Union. Gjør man ikke dette, men arbejder løs paa at gjøre slige doktrinaire Phantasier til Virkelighed, saa kunne vi

en skjøn Morgen her i Kjøbenhavn vaagne som svenske, eller vel endogsaa som russiske Under-saatter, hvilket vistnok ikke er noget almindeligt Ønske.

Vel er Kongeriget Danmark kun lille, men det har mange Hjælpekilder, og der er i forskjellige Retninger endnu Meget at gjøre. Saaledes vil alene Jylland tilbørligt opdyrket i Tiden kunne ernære et Par Millioner Mennesker.

Med Naboerne bør man see at komme i et taaleligt Forhold. Vil dette ikke lykkes, nu vel, saa maa man »slaaes til sidste Mand«. Maaske der saa kan oprettes, hvad der ved tidligere Feil blev forspildt. Uden ærlig Bistand fra en eller flere Stormagter vil denne Kamp dog neppe kunne føre til et heldigt Resultat.

Mange Mennesker sige, naar Verdensbegivenhedernes Gang ikke stemme med deres Ønsker og Sympathier: »Hvad skal dog Enden blive paa dette?« Disse Folk høre i Almindelighed til dem, som ikke kunne se Skoven for Træer. Det vil da her sige: de ere saa optagne af, hvad der nærmest angaaer dem, deres Følelse er i den Grad kommen i Bevægelse, at deres Blik er blevet saa omtaaget, at de ikke bemærke, hvorledes der egentlig ingen Ende er i Historien. Den ene Episode følger efter den anden, den ene Slægt synker i Graven efter den anden, Folkeslag udryddes eller sammensmeltes med andre, gamle Stater forsvinde og nye opstaa. Det gaar som i en Spiral. Saaledes har det været og saaledes vil

det være, indtil Verden forgaar. Tyrkerne troede vistnok at have gjort Ende paa det byzantiske Rige, da de indtog Konstantinopel, og dog maa de, efter fire Aarhundreder, nu komme til den Overbevisning, at Enden er ikke endda, men at Halvmaanen paa Sophie-moskeen vakler. Omskiftningerne skee nutildags — takket være Dampen, Telegraphen og de vældige Krigsmaskiner — hurtigere end nogensinde tilforn, og Blikket hildes derfor lettere, men det maa dog kunne tilstedes at kaste et Blik paa de nuværende Forhold, for deraf at slutte, hvad der rimeligvis vil paafølge i den nærmeste Fremtid.

Man siger rigtignok: »De gamle Propheter ere døde, og de nye due ikke.«

Vel sandt! Der kan ogsaa kun være Tale om de store Omrids og selv med dem vil man ofte komme til et: »Enten — eller«. Naar man vil efterspore Grunden til det Røre, som nu findes i Verden, saa maa man skjelne mellem Staternes ydre og indre Forhold.

Hvad de første angaaer, da er der i den nyere Tid, hvor Retten synes at sidde i Spydstagen, indtraadt en almindelig Mistillid, og man skeler med ængsteligt Blik hen til Naboen, om han ogsaa skulde have Lyst til at gjøre Erobringer, eller som det nu hedder, at foretage Annexioner, arrondere sig, eller skaffe sig de naturlige Grændser. Denne Mistro skaber de uhyre Armeer, som fortære Staternes Marv og aarlig unddrage Vindskibelihooden mangfoldige Millioner. En saaadan Krigstilstand i Freden kan

umulig vedvare i Længden; thi om man ogsaa kontraherer den ene Gjæld efter den anden, saa har dette dog som alt Andet en Grændse.

Der maa altsaa efter denne utaaelige Tilstand paafølge en almindelig Krig, som vil give Verden og da navnlig Europa, en ny Skikkelse, eller ogsaa maa man afvæbne, men dermed vil Ingen begynde. Skulde en saadan Afvæbning imidlertid dog lykkes, saa vilde man derved komme den saameget attraaede Areopagus et Skridt nærmere: Den franske Keisers Bestræbelser for at hidføre en saadan ved en europæisk Konference havde hidtil været forgjæves. Den hellige Alliance medførte, hvad man ellers vil sige om den, det Gode, at de fem Stormagter ikke kunde røre sig den ene uden den anden, de holdt hverandre gjensidig i Skak. Man frydede sig, da denne Alliance hendøde, men man jubler ofte, naar det Gamle falder, uden at vide, om det paafølgende Nye er bedre. —

Betragte vi dernæst Staternes indre Forhold, saa støde vi næsten overalt paa tvende mægtige Faktorer, der sætte Gemytterne i Bevægelse. Det er Konstitutionalismen, og Nationalismen.

England har efter mangeaarige Blodsudgydelser tilkæmpet sig en Forfatning, hvorved den nu befinder sig vel. Efter Napoleon den Førstes Fald have de fleste Nationer higet efter at faa en saadan Forfatning, og de fleste have nu opnaaet dette Ønske. Selv Rusland og Tyrkiet have ikke ganske kunnet holde sig udenfor den almindelige Bevægelse. Men saa vist som en Russer, en Preusser eller en Franskmand

er et ganske andet Menneske end den eiendommelige Englænder, saa vist ville de paa Kontinentet mere eller mindre efter engelsk Mønster indførte Forfatninger i Længden ikke tilfredsstille de forskjellige Folkeslag. Et almindeligt Misnøie vil indtræde, og hvorhen vil dette føre? Neppe til rent royalistiske Former, thi det Gamle vender sjeldent tilbage i den forrige Skikkelse, men de nordamerikanske Institutioner ville sandsynligvis komme paa Tapetet. Man vil da efterligne disse ligesom man tidligere har rettet sig efter de engelske Former, og man vil troe ved dem at kunne fjerne alle Onder, saaledes som man i sin Tid i England ventede, at Reformbillen vilde tvinge Paradiset tilbage til Jorden.

Komme nu de ovennævnte Institutioner, saa kunne vi vente at see Tydskland forvandlet til en Føderativ-Republik, maaske ogsaa Skandinavien, hvis det ikke forinden er opslugt af en eller anden Stormagt.

Socialismen med sine ikke løste Spørgsmaal, som f. Ex. om Forholdet mellem Kapital og Arbeide, vil da vel ogsaa komme til at spille en Rolle, kaldet paa Scenen af Pauperismen.

Naar nu Alt ogsaa var nivelleret ligesom blandt Yankeerne, vilde der saa blive Fred blandt Menneskene? Have vi ikke oplevet den forfærdeligste Kamp i Unionen, og vil ikke noget Lignende komme over Europa? Da Jernbanerne bleve almindelige, troede man, at den skarpe Modsætning mellem de forskjellige Nationaliteter mere og mere vilde forsvinde. Det

Modsatte er indtruffet. Vi have nu Stortydskere, Italianisimi, Skandinaver og ikke at forglemme Pan-slaver. Hvad om den liberale, moskovitiske Cæsar engang stormer frem med 60 til 70 Millioner Slaver bag ved sig. I den Jettekamp, der saa vil opstaa, skal det vise sig, om det germanske og romanske Element har kulmineret og maa vige for den slaviske Folkestrøm, eller om det vil staa sin Prøve og seirrig gaa frem af denne Strid.

Vi have talt om en muligvis forestaaende Verdenskamp her paa Jorden, men hvad er, naar vi kaste Øiet paa Universet, en saadan uden et Røre i en Myretue?

Forandres blot Jordaxens Stilling til Ekliptiken noget eller strømmer Sydpolens Have atter tilbage til Nordpolen, da er jo Alt forbi.

Naar Ishavets Region saa strækker sig ud over den nordtyske Slette, saa vil blandt Andet ogsaa den dansk-tydske Strid finde sin grundige, definitive Afgjørelse, og hvor man nu seer Pikkelhuer og Batterier med riflet Skyts vil Hvalen snøftende sende sin Vandstraale i Veiret.

Kjøbenhavn i December 1869.

Slutningsbemærkning.

Det er over 9 Aar siden, jeg begyndte paa at nedskrive det Ovenstaaende; den ærede Læser seer altsaa, at jeg har holdt mig den bekjendte Horatsiske Regel angaaende Bøgers Udgivelse efterrettelig.

Ved et fornyet Gjennemsyn af de gjorte Optegnelser, har jeg ikke fundet mig foranlediget til at foretage nogen Forandring.

Mit ufrivillige Otium har jeg benyttet til, først under det pseudonyme Navn, H. Frank, og senere under mit eget Navn, at omtale de vigtigste Momenter fra mit Fødselsaar indtil den seneste Tid; saaledes Spaniernes Ophold i Norden i »Gamle Tider«; Felttoget ved Elben 1813 i »Cimbriske Noveller«; de danske Tropper i Frankrig i »Gamle Tider«; Tiden 1848 og 1850 i »Cimbriske Noveller«, og Katastrophen 1864 i »Fortællinger og Skitser«.

Idet jeg nu her tager Afsked med Læseren, vil jeg udtale mit inderlige, af enhver Fædrelandsven sikkerlig delte Ønske, at det maa lykkes, ved Fred indadtil og udadtil, at bevare Levningen af det gamle danske Rige med sine stolte Minder fra at udslettes af de selvstændige Staters Række, og at vi og vore Efterkommere maa gaa en lykkelig, om end ikke stor Fremtid i Møde. Dertil give Gud sin Velsignelse!

Frederiksberg i Juni 1876.

